

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ BİLİM DALI

ERGENLERİN VE ANNE BABALARININ
EMPATİK BECERİLERİ İLE AİLE YAPILARINI
DEĞERLENDİRMELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
A. DENİZ HASDEMİR

Ankara-2007

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ BİLİM DALI

ERGENLERİN VE ANNE BABALARININ
EMPATİK BECERİLERİ İLE AİLE YAPILARINI
DEĞERLENDİRMELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
A. Deniz Hasdemir

Danışman
Doç. Dr. Aysel Köksal Akyol

Ankara-2007

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAY SAYFASI

A. Deniz Hasdemir'in "Ergenlerin ve Anne Babalarının Empatik Becerileri İle Aile Yapılarını Değerlendirmeleri Üzerine Bir Araştırma" başlıklı tezi 14.11.2007 tarihinde, jürimiz tarafından Çocuk Gelişimi Anabilim Dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

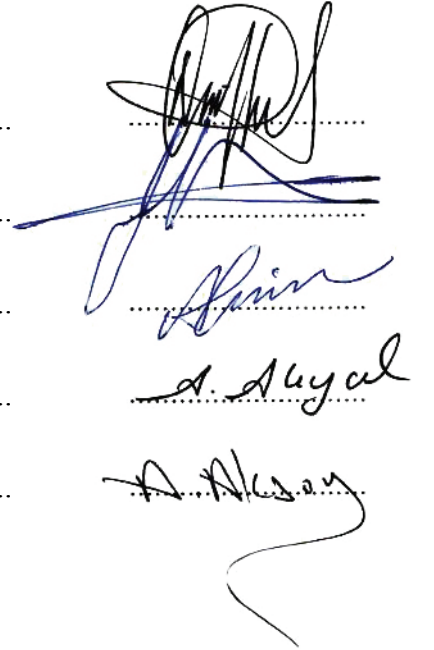
Prof. Dr. Neriman ARAL (Başkan)

Prof. Dr. Z. Fulya TEMEL (Üye)

Doç. Dr. Abide GÜNGÖR AYTAR (Üye)

Doç Dr. Aysel KÖKSAL AKYOL (Danışman)

Doç. Dr. Ayşe AKSOY (Üye)

ÖNSÖZ

Tezimin her aşamasında bana bilimsel katkılarıyla yol gösteren danışmanım Sayın Doç. Dr. Aysel KÖKSAL AKYOL’a teşekkür ederim.

Tez izleme komitesindeki değerli yönlendirmelerinden dolayı Sayın Prof. Dr. Neriman ARAL ve Doç. DR. Abide GÜNGÖR AY TAR’a teşekkür ederim.

Araştırmamın istatistiksel çözümlemelerindeki yardımlarından dolayı Sayın Doç. Dr. Şener BÜYÜKÖZTÜRK’e teşekkür ederim.

Verilerimi toplama sırasında gerekli ortamı sağlayan okul yöneticilerine, desteklerinden dolayı rehberlik servisi çalışanlarına, öğretmenlere, araştırma grubumdaki ergenlere, anne ve babalarına teşekkür ederim.

Tezimin her aşamasında görevlerini aksatmadan yerine getiren personeli me sabır ve çabalarından dolayı teşekkür ederim.

Araştırmamın her aşamasında bana büyük bir sabırla destek olan aileme ve sevgili eşim Ali HASDEMİR’e sonsuz teşekkür ederim.

A. Deniz HASDEMİR

Ankara 2007

ÖZET

ERGENLERİN VE ANNE BABALARININ EMPATİK BECERİLERİ İLE AİLE YAPILARINI DEĞERLENDİRMELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Hasdemir, A. Deniz

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Aysel Köksal Akyol

Ağustos-2007

Bu araştırma; ergenlerin ve anne babalarının empatik becerileri ve aile yapılarını değerlendirmelerini incelemek, ergenlerin ve anne babaların empatik becerileri ile aile yapılarını değerlendirmeleri arasında ilişki olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yürütülmüştür

Araştırmanın evrenini Ankara il merkezindeki liselerde öğrenimi sürdüren ergenler, anne ve babaları oluşturmaktadır. Örneklemi ise Ankara il merkezinde, lise ikinci sınıfta öğrenimini sürdüren 300 ergen ve anne babaları (300 anne, 300 baba) oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak Demografik Bilgi Formu, Empati Beceri Ölçeği-B Formu, Aile Yapısını Değerlendirme Aracı kullanılmıştır. Araştırmada ergenlerden ve anne babalarından elde edilen veriler SPSS 11,5 ile ANOVA ve Pearson korelasyon katsayısı kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda; ergenlerin anne ve babaların empatik beceri ile aile yapısını değerlendirmeler arasında ilişki bulunmamıştır ($p>.05$). Ergenlerin empatik becerilerinin anne ve babaların empatik becerilerinden daha yüksek olduğu, empatik beceri üzerinde baba eğitim durumunun ve grubun (ergen, anne ve baba) önemli bir farklılığa neden olduğu bulunmuştur ($p<.05$, $p<.01$). SED'in, ergenin cinsiyetinin ve doğum sırasının, anne ve baba öğrenim durumunun, annenin yaşının, anne ve baba kardeş sayısının, baba doğum sırasının AYDA puanları üzerinde etkisi anlamlı bulunmuştur ($p<.05$, $p<.01$). Araştırma sonucunda, anne babalara ve çeşitli kuruluşlara önerilerde bulunulmuştur.

ANAHTAR KELİMELELER: Ergen, anne, baba, empatik beceri, aile yapısı.

ABSTRACT

RESEARCH INTO THE EMPATHETIC SKILLS OF ADOLESCENTS AND PARENTS AND THEIR EVALUATION OF FAMILY STRUCTURES

Hasdemir, A. Deniz

PhD Thesis

Thesis Adviser: Doç. Dr. Aysel Köksal Akyol

August -2007

The research was conducted to examine the empathetic skills of adolescents and their parents, and their evaluation of family structures. It looked into the correlation between the empathetic skill levels and the evaluations.

The sample was composed of high-school adolescents studying in Ankara, and their parents. The sampling included 300 adolescents at the second grade of high-schools and their parents (300 mothers, 300 fathers). A Demographic Information Form, the Empathetic Skills Scale-Form B and the Tool for Evaluating Family Structure were used to collect data, which were then analysed using the SPSS 11,5 and ANOVA & Pearson correlation coefficient.

The research results revealed that there was no significant correlation between the empathetic skills of adolescents' parents and their evaluation of the family structure ($p>.05$). The empathetic skill level of adolescents is higher than that of their parents. Father's educational status and the group (adolescent, or being one of the parents) had a significant effect on empathetic skills ($p<.05$, $p<.01$). The effect of socio-economic level, adolescent's gender and birth order, mother's age, the educational status of the mother and father, the number of mother's and father's brothers and sisters, and father's birth order on TEFS unity was found significant ($p<.05$, $p<.01$).

At the end of the research, several recommendations were made for parents and various institutions.

KEY WORDS: Adolescent, mother, father, empathetic skill, family structure.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAY SAYFASI

ÖNSÖZ i

ÖZET ii

ABSTRACT iii

İÇİNDEKİLER iv

TABLolar LİSTESİ vi

ŞEKİLLER LİSTESİ xi

1. GİRİŞ 1

1.1. Ergenlik Dönemi 3

1.1.1. Ergenlik Döneminin Gelişim Özellikleri 3

1.1.2. Ergenlik Dönemindeki Sorunlar 6

1.2. Empati 7

1.2.1. Empatinin Sempatı Arasındaki İlişki 9

1.2.2. Empatinin Kuramsal Açıklaması 11

1.2.3. Empatinin Sınıflandırılması 12

1.2.4. Empatinin Gelişimi 16

1.3. Aile 20

1.3.1. Aile Yapısı 21

1.3.2. Aile Sistemi 25

1.3.3. Aile Organizasyonu ve Fonsiyonellik 31

1.4. Kaynak Araştırması 40

1.4.1. Empati İle İlgili Araştırmalar 40

1.4.2. Aile İle İlgili Araştırmalar 46

1.4.3. Empati ve Aile İle İlgili Araştırmalar 49

2. AMAÇ ve ÖNEM 52

2.1. Problem 52

2.2. Amaç 52

2.3. Önem 53

2.4. Varsayımlar	54
2.5. Sınırlılıklar	55
2.6. Kısaltmalar	55
3. YÖNTEM	56
3.1. Araştırmanın Modeli	56
3.2. Evren ve Örneklem	56
3.3. Veri Toplama Araçları	61
3.4.1. Demografik Bilgi Formu	61
3.4.2. Empatik Beceri Ölçeği B Formu (EBÖ-B Formu)	61
3.4.3. Aile Yapısını Değerlendirme Aracı (AYDA)	62
3.4. Veri Toplama Teknikleri	63
3.5. Verilerin Analizi	64
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	66
5. SONUÇ ve ÖNERİLER	148
KAYNAKÇA	154
EKLER	163

TABLolar LİSTESİ**Sayfa No**

Tablo 1	Ergenlerin Devam Ettikleri Okullara Göre Dağılımları	57
Tablo 2	Ergenlerin Cinsiyet, Kardeş Sayısı, Doğum Sırasına Göre Dağılımları	58
Tablo 3	Annelerin Yaş, Öğrenim Durumu, Kardeş Sayısı, Doğum Sırasına Göre Dağılımları	59
Tablo 4	Babaların Yaş, Eğitim Durumu, Kardeş Sayısı, Doğum Sırasına Göre Dağılımları	60
Tablo 5	Ergenlerin Anne ve Babalarının Empatik Becerileri ve Aile Yapılarını Değerlendirme Puanları Arasındaki Korelasyonlar	67
Tablo 6	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	69
Tablo 7	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Empatik Becerileri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	70
Tablo 8	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergenin Cinsiyetine Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	71
Tablo 9	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergenin Cinsiyetine Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	72
Tablo 10	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergenin Kardeş Sayısına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	73
Tablo 11	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergenin Kardeş Sayısına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	74
Tablo 12	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergenin Doğum Sırasına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	75
Tablo 13	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergenin Doğum Sırasına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	76

Tablo 14	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Annenin Yaşına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar	77
Tablo 15	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Annenin Yaşına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	78
Tablo 16	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Babanın Yaşına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	79
Tablo 17	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Babanın Yaşına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	80
Tablo 18	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Annenin Öğrenim Durumuna Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	82
Tablo 19	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Annenin Öğrenim Durumuna Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	84
Tablo 20	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Baba Öğrenim Durumuna Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	85
Tablo 21	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Babanın Öğrenim Durumuna Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	87
Tablo 22	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Anne Kardeş Sayısına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	88
Tablo 23	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Anne Kardeş Sayısına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	89
Tablo 24	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Baba Kardeş Sayısına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	90
Tablo 25	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Baba Kardeş Sayısına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	91

Tablo 26	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Anne Doğum Sırasına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	92
Tablo 27	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Anne Doğum Sırasına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	93
Tablo 28	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Baba Doğum Sırasına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	94
Tablo 29	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Baba Doğum Sırasına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	95
Tablo 30	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	96
Tablo 31	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	98
Tablo 32	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergen Cinsiyetine Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	101
Tablo 33	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergen Cinsiyetine Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	103
Tablo 34	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergen Kardeş Sayısına Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	105
Tablo 35	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergen Kardeş Sayısına Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	107
Tablo 36	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergen Doğum Sırasına Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	109

Tablo 37	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergen Doğum Sırasına Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	111
Tablo 38	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Annenin Yaşına Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	113
Tablo 39	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Annenin Yaşına Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	115
Tablo 40	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Babanın Yaşına Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	117
Tablo 41	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Babanın Yaşına Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	119
Tablo 42	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Annenin Öğrenim Durumuna Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	121
Tablo 43	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Annenin Öğrenim Durumuna Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	124
Tablo 44	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Babanın Öğrenim Durumuna Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	127
Tablo 45	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Babanın Öğrenim Durumuna Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	129
Tablo 46	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Anne Kardeş Sayısına Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	132
Tablo 47	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Anne Kardeş Sayısına Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	134

Tablo 48	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Baba Kardeş Sayısına Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	136
Tablo 49	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Baba Kardeş Sayısına Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	138
Tablo 50	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Anne Doğum Sırasına Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	140
Tablo 51	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Anne Doğum Sırasına Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	142
Tablo 52	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Baba Doğum Sırasına Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar	144
Tablo 53	Ergenlerin, Anne ve Babalarının Baba Doğum Sırasına Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	146

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1	Aşamalı Empati Sınıflaması	13
Şekil 2	Empatik Anlayışın ve Empatiden Kaynaklanan Yardım Davranışının Mekanizması	15
Şekil 3	Aile Sisteminin Circumplex Modeli	34
Şekil 4	Güç Geliştirme Modeli	36
Şekil 5	Duvall'ın Aile Yaşam Döngüsü Modeli	37
Şekil 6	Dönüşümsel Aile Modeli	39

1. GİRİŞ

İnsan, yaşamı boyunca sürekli bir gelişim ve değişim süreci içindedir. Ergenlik dönemi belki de bu değişim sürecinin en önemli devresini oluşturmaktadır. Çocukluktan erişkinliğe geçiş olan ergenlik dönemi, bireyde gözlenebilen sürekli ve hızlı gelişimi kapsamaktadır. Fırtına ve gerginlik dönemi olarak da açıklanabilen ergenlik, her toplumda her bireyin yaşadığı bir evredir. Ergenlik kelime anlamıyla büyüme ve olgunlaşmayı içinde barındırmaktadır. Ergenlik dönemi, erinlikle başlayıp yetişkinliğe kadar süren bir dönem olup çocuklukla yetişkinlik arasındaki geçiş dönemidir. Ergenlik dönemine giren bir birey öncelikle yetenekleri, sosyal konumu, kişilik özellikleri ve ileride başarılı olma olasılığı olan her şeyi bilmek ister. İkinci olarak, yetiştirildiği toplumun değer yargılarını sürekli sorgular. Bu sorgulamanın amacı bunlara karşı gelmekten çok, kendine ve kuşağına ne ölçüde elverişli ve uygun olduklarını belirlemek ve değerlendirmektir. Üçüncü olarak, anne babasının veya toplumun getirdiği bir takım kısıtlamalara isyan etmektir. Ancak bunda amacı yıkıcı olmak değildir. Önceleri düşmanca gibi görünen bu tavrından, kısa süre sonra anlamsız olduğu gerekçesiyle vazgeçer. Son olarak ergen kendinden yeterince emin değildir. Kuşku, endişe ve korkuları vardır. Aşırı duyarlıdır. Yaşanan bu çalkantılı döneme rağmen çoğu insan, kendisi ve ailesi ile hakkında olumlu duygularla ergenlikten çıkar (İnanç ve ark., 2005:303, Yavuzer, 2005:17-18).

Bireylerin, günlük yaşamlarında diğer bireylerin görüşlerine ve düşüncelerine saygılı ve hoşgörülü olmayı öğrenmeleri demokratik toplumu oluşturabilmek açısından çok önemlidir. Bu amaçla geliştirilen iletişim becerileri; hem bireyin ve toplumun yaşamına zenginlik ve saygınlık getirecek, hem de kişiler arası sağlıklı ilişkiler oluşmasını sağlayacaktır (Cüceloğlu, 2000:13).

Yaşamını sürdürmek isteyen insanın bilgi edinmek ve yalnız kalmamaya ihtiyacı vardır. Öyle ki temel yaşam fonksiyonlarını yerine getirebilmek için bile bu iki özellikten en az birine gereksinim duyulur. Bilgi edinme ve yalnız kalmama isteği kişiler arası iletişimin de niteliğini belirler. (Dökmen, 2005:155).

Dökmen'e göre; çatışmalı, çatışmasız ve empatik olmak üzere üç tür iletişim vardır. Çatışmalı iletişimde bilgi aktarımı olmaz bunun yanı sıra yalnızlık vardır, Çatışmasız iletişimde ise hem bilgi aktarımı hem de yalnızlık vardır. Oysaki empatik iletişimde bilgi aktarımı vardır ve yalnızlık yoktur (Dökmen, 2005:156). Empati; bir insanın kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru anlaması ve bu durumu ona iletmesi sürecidir (Dökmen, 2005:135). Kişinin karşısındaki bireyin duygu ve düşüncelerini anlamasına yardımcı olan empatik beceri, genel iletişim becerisinin önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir. Empatik beceriden yoksun bireylerin girdikleri iletişimde birbirlerini yanlış anlamaları ve incitmeleri söz konusudur. Aynı durumun ergenler ve anne babaları için de geçerli olduğu söylenebilir.

Empatik becerisi düşük olan ergenin arkadaşlarını ve ailesini anlamada güçlüklerle karşılaşması çoğu kez kaçınılmazdır. Bu da onun çevresi tarafından dışlanmasına yol açabilir. Aynı şekilde empatik becerisi düşük olan anne babanın da ergeni anlayamayacağı ortadadır. Bu da aile içi çatışmalara yol açacağı gibi ergenin empatik düşünme becerisini de olumsuz etkiler. Bu nedenle, çocukların gelişiminde önemli bir role sahip olan anne babaların ergenlerin empatik becerilerini de desteklemeleri konusunda önemli bir etkiye sahip oldukları ortaya çıkmaktadır (İnanç ve ark., 2005:349).

Aile toplumsal düzen içinde bütünü bir parçasıdır. Toplum düzeni ve toplumsal yapı zaman içinde nasıl köklü değişimler geçirmişse, aile kurumu da buna bağlı olarak köklü ve niteliksel değişimlerden geçmektedir. Bu nedenle aile, yaşanan çağın özellikleriyle paralellik gösteren yapısal değişimlerin olduğu sosyal bir birimdir (Gönen ve Hablemitoğlu, 1993:1).

Her kültürde çeşitli aile imgeleri ve her toplumda da aile düzenleyici mekanizmalar vardır. Her ailenin kendi mitleri, sınır ve kuralları vardır. Topluluk değerlerinin en çok gözetildiği toplumlarda bile aile en özel kurumdur. Bir yandan çok tanındıktır diğer yandan ise karanlıktır. Bu karanlığı aileler bilerek ve kendilerini saklamak için üretirler. Üyeler adeta gizli anlaşmalar ile birbirlerine bağlıdır. Ailenin

kendi işletim mekanizmaları ve iletişim kodları vardır. Bu sayede aileler hem dış sosyokültürel bağları hem de kendileri hakkındaki pek çok bilgiyi filtrelerler (Gülerce, 1996:4).

1.1. Ergenlik Dönemi

Ergen sözcüğü batı literatüründe yer alan “adolescent” sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. Latince büyüme ve olgunlaşma olarak kullanılan “adolescere” kökünden gelen bu fiil, yapısı gereği bir süreci belirtmektedir. Bu nedenle bu sözcük günümüzde bireyde gözlenebilen hızlı ve sürekli bir gelişme evresi olarak tanımlanabilmektedir (Yavuzer, 1984:140).

Ergenlik, çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olarak kabul edilmektedir. Ergenlik dönemini kapsayan yaş dilimleri kültürden kültüre ve yayından yayına değişmekle birlikte UNESCO, ergenlik döneminin 12–24 yaşları arasını kapsadığını kabul etmiştir (Köknel, 2004: 89).

Erinlik, cinsel olgunluğun gerçekleştiği yaş veya dönem olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemde yalnızca biyolojik değişiklikler değil aynı zamanda psikolojik ve toplumsal değişiklikler de ortaya çıkar. Olgunlaşma, bireyin toplumsal, zihinsel ve fiziksel olarak tam anlamıyla yetişkin özelliklerini kazanmasıdır (İnanç ve ark., 2005:303). Orta çocukluk döneminde göreceli olarak yavaşlayan bedensel büyüme ve gelişme, ergenlik döneminde yeniden hızlanır ve bu dönemin sonunda yetişkinlikteki yapıya ulaşır.

1.1.1. Ergenlik Döneminin Gelişim Özellikleri

Ergenlik dönemi, biyolojik, psikolojik, sosyal ve zihinsel açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı, çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemidir. Ergenin gelişimi, olgunluğu devam eden bir süreçtir ve bu gelişim süreci içinde devam eden evreler arasında süreklilik vardır. Her evrenin kendinden önceki evreye dayandığı ve ondan çıktığı düşünülmektedir (Yavuzer, 1984:140).

Ergenlik döneminde fizyolojik ve hormonal değişiklikler de kendini gösterir. Cinsiyet hormonlarındaki üretimin artması erkeklerde sperm, kızlarda yumurta hücrelerinin etkin hale gelmesi ile vücutta birtakım değişiklikler olur. Erkek ve dişi cinsiyet hormonlarının salgılanmaya başlamasıyla bu hormonların vücuttaki diğer hormonlarla birleşmesi kemik ve kaslardaki büyümeyi hızlandırır. Bedenlerindeki bu değişim ergenlerin akademik, toplumsal ve duygusal yaşamlarını da etkiler. Ergenlik döneminin en önemli periyodu olan bedensel gelişim, bir anlamda sosyal, duygusal ve zihinsel olgunlukların temelini oluşturmaktadır (İnanç ve ark., 2005:317-319, Yavuzer, 1984: 144).

Geseel, ergenlik dönemindeki gelişimleri yaşlara göre şu şekilde açıklamıştır;

Ondört Yaş: Bu yaşta duygusal alanda belirgin farklılıklar görülmektedir. Dışa dönük, neşeli ve aktiftir. Kendine ve çevresine, daha önceki döneme göre daha çok yönelmiştir. Kendine güvenir, yaşamı sever. Aile bireylerine karşı tutumda olgulaşma görülür. Evini sosyal bir kurum olarak görür ve her şeyi eleştirir öyle ki kendi kendini bile acımasızca eleştirir. Anne-babayı da eleştirmesine rağmen aile bağları kuvvetlenmiştir. Diğer insanlarla çok ilgilenir ve bireysel farklılıkları yakından inceler. Başkalarının ve kendinin davranışlarını karşılaştırır. Objektiftir. Arkadaş grubuna değer verir. Çoğunlukla kendi cinslerinden gruplar oluştururlar.

Onbeş Yaş: Bu yaşta tam bir bilmece gibidir. Gelişim özellikleri formüle edilmeyecek kadar çeşitlidir. En büyük arzusu kendini anlamak ve başkalarının onu anlamasıdır. Olaylara karşı ilgisizdir, hassas ve alıngandır. Duygularındaki bu değişim birçok şeye karşı koymasına, pek çok konuda rahatsızlık duymasına ve bazı şeylerden de korkmasına yol açar. Kısaca; giderek artan kendini gözlemleme ve tanıma, gelişen bağımsızlık duygusu, evdeki, okuldaki ve de toplumdaki gruplarla uyuşup bağlanma bu yaşın olgunlaşma belirtileridir. Olgunlaşması sonucu, ergen, anne ve babasın aşırı yakınlığını istememeye başlar. Aşırı bağımsızlık arzusu içindedir. Ancak kurallara, yasaya ve geleneklere uymak zorunda olduğunun bilincindedir. Kendini eleştirel bir gözle algılar ve işlerini tek başına yapmak ister. Ancak diğer insanlara bağlı olduğunu fark eder bu da onda gerilim yaratır.

Onaltı Yaş: Bu taştta artık yetişkinlik etkisi görülmeye başlanır. Kendini daha iyi yönetir, duygusal açıdan da giderek düzene kavuşmaktadır. Kendine güveni artmıştır. Bağımsızlığı artık bir hak olarak görür. Aile bireyleriyle sürtüşmeleri azalmıştır. Hoşgrldr ve yaşamı olduğı gibi kabullenir. Duygularını baskı altında tutar, alınganlık ve endişeler geride kalmıştır. İnsanın doğıası ile ilgilenmeye başlar. Gözlemci ve hüküm vericidir (Yavuzer, 1984: 145-149).

Cole'e göre ergenlik döneminde önde gelen konu ve sorunlar; duygusal olgunluk, karşı cinse ilginin artması, genel anlamda sosyal olgunluk, bağımsızlık işteğı, zihinsel olgunluk, ekonomik zgrlkteki ilk adımlar ve yetişkinler gibi boş zamanlarını planlayıp değerlendirme işteğı olarak sıralanmıştır (Akt. Yavuzer, 1984: 141-142). Ergenin bir diğer çabası da toplumun onayladığı değerlere uygun varsayımlar geliştirmektir. Ergen bir yandan yetişkinin bedensel özelliklerini kazanırken diğer yandan da toplumun kendisinden beklediğı kadın ya da erkek rolünü benimsemek zorundadır (Geçtan, 1989: 92).

İnsanın davranışları üzerindeki etkilerinden dolayı duygular, bireyin başka insanlarla ilişkilerini de etkilemektedir. Duygular; olumlu duygular (sevgi, şefkat, mutluluk ve zevk), engelleyici duygular (endişe, kaygı, keder, üzüntü, suçluluk, pişmanlık, utanç ve iğrenme), düşmanlık duyguları (fke, nefret, kıskanılık) olarak gruplanmaktadır. Ergenin davranışları, onun duyguları ve duygulanımları incelenerek açıklanabilir. Çocukların ergenliğe gelene kadar olaylara ve kişilere duygusal tepki örüntülerini geliştirmiş olmaları önemlidir. Ergenlik döneminde gösterilen duygusal tepki örüntüleri; çocuklukta yavaş yavaş ortaya çıkan örüntülerin devamı niteliğindedir. Ergenler sıcak, dost, sevgi dolu olmak ya da soğuk, tepkisiz ve uzak olmak gibi çoğı duygu durumlarını çocukluklarında edinirler. Sevecen, dost kişiler olarak tanımlanan ergenler bazı üstünlüklere sahiptirler. Bu ergenler insan ilişkilerinde daha çok doyuma ulaşmakta ve daha uyumlu toplumsal ilişkiler kurabilmektedirler. İlk sosyal uyumlarını gerçekleştirdikleri bu dönemde, kendilerine deneyim fırsatı tanınan, zgr bir aile ortamında gerektiğı kadar sevgi ve güven içinde büyüyen çocukların ergenlik döneminde başarılı olabilmeleri için gerekli

ortam hazırlanmış demektir (Yazgan ve ark., 2005:336, İnanç ve ark., 2005:337, Yavuzer, 1984: 142–143).

1.1.2. Ergenlik Dönemindeki Sorunlar

Ergenin çözmesi gereken en önemli sorunlarından biri, bilinçdışındaki anne baba kavramlarında yapmak zorunda olduğu değişikliklerdir. Bu bağımsızlık dürtüsünün ötesinde, çocuğa davranışlarında o zamana kadar kılavuzluk etmiş dayanakların önemli ölçüde değiştirilmesi gereğini içerir. Ergen anne babasının güçlü imgelerini yıkmaya ilk adım olarak çoğunlukla onların yerine koyabileceği başka kişileri arayarak başlar. Ancak kısa süre sonra aradığını bu yoldan bulamayacağını anlar ve yetişkinliğe ulaşmada gerekli olan gücü ve bilgeliği kendi içinde yaratmak zorunda olduğunu kabul eder. Ergenin çözmek zorunda olduğu bir diğer sorun ise öğrenimine ve gelecekteki mesleğine ilişkin kalıcı bir seçim yapmak zorunda oluşudur. Bütün bu içsel çatışmalar ergenin büyüme isteğinin normal sonucu olarak ortaya çıkar. Ergenlik rol kararsızlıklarının yaşandığı dönemdir. Pek çok rol düşünülür, amaç ve değerler denenir, benimsenir sonra terk edilir ve yerine yenileri aranır. Zaman zaman yıkıcılığa kadar varan kararlı bir bağımsızlık, bazen da bebedksi bir bağımlılık gösteren ergen sürekli ileriye ve geriye gider gelir (Geçtan, 1989: 92-93).

Ergenlik dönemindeki sorunlar; ruhsal, duygusal, sosyal ve cinsel sorunlar olmak üzere dört grupta incelenebilir;

Ruhsal Sorunlar: Ergenlik döneminde, değişen beden ölçüleri ruhsal soruna dönüşebilir. Zayıf ya da şişman olma onlar için sorundur. Bu dönemde bedensel gelişme artarken ruhsal olgunlaşma gerilemektedir. Bu dönem ergenin yeni arayışlar içinde olduğu bir dönemdir. Ergen, her şeyden önce kendisini aramaktadır. Erikson’a göre bu dönemin en önemli özelliği kimlik arayışıdır. Ergen kendi kişiliğine çeki düzen vermeye çalışır. Toplumda rol ve bir yer sağlaması ve kimliğini bulması özdeşleşme süreciyle gerçekleşir. Erikson bu süreç içinde engelleme ve zorluklarla karşılaşan ergenin, bir bölümünde kimlik bunalımı olabileceğini belirtmiştir.

Çocukluk dönemleri sağlıklı bir gelişme içinde geçen ergenler, bu çağı sarsıntısız atlatıp yollarını bulabilirler. İstismar edilmiş, doyumsuzluk çekmiş, ruhsal çatışmalarını çözememiş çocuklar ise ergenlikten yara almadan çıkamazlar.

Duygusal Sorunlar: Ergenin duygusal yapısını, genellikle sağlık durumu, cinsiyeti, zekâ düzeyi, okul başarısı ve sosyal kabul düzeyleri etkilemektedir. Özellikle de kötü sağlık koşulları onu aşırı duygusal kılabilir. Çevresel ve toplumsal faktörler genellikle ergenlerde güvensizlik duygusu yaratabilir. Bu da ergende duygusal sorun yaratır. Araştırmacıların çoğu ergenlik döneminde yüksek bir duygusallık görüldüğü konusunda birleşmektedir. Ayrıca bu dönemde duygular şiddet de kazanmaktadır. Duyguların şiddetlenmesi sonucunda, gerginlikten dolayı ortaya değişik sorunlar çıkar. Bunlar, kaygı, öfke, korku, duygusal kırıklık, baskı ve gerilmeler olarak sıralanabilir.

Sosyal Sorunlar: Ergenlik dönemindeki bir birey, toplumun değer yargılarını öğrenmek ve bu değer yargılarıyla çatışmadan yaşamını sürdürmek zorundadır. Çocuklukta sosyal ilişkilere alışmadan ergenliğe girenler, birçok engelle karşılaşır. Aynı zamanda zihinsel gelişimleri tam olarak olgunlaşmadığından ve pek çok sosyal uyarıcı ilgi ve dikkatlerini çekmediğinden sosyal gelişimi belli bir sınır içinde kalan ergen, sosyal baskının farkına varmaya başlar. Sosyal baskı ve ilişkiler ergeni gruba uymayı sağlayan durumlardır. Grubun belirli özelliklerinden ayrılmak ergeni üzer. Yaşadığı toplumda kendi görev ve statüsü hakkında belirgin bir fikre sahip olmaması ergenin mutsuz eder (Mangır ve Çağatay-Aral, 1992: 5–10).

1.2. Empati

Empati kavramı, çok farklı şekillerde tanımlanmıştır. Ancak, empatinin anlamı, doğası ve yararı konusunda yapılan tanımlar arasında çelişkiler bulunmaktadır. Kökeni, anlamı ve işlevi açısından empati, psikoloji, estetik ve iletişim alanındaki yazarların dikkatini çekmiştir. Fakat kavramın tanımı üzerinde bir anlaşma sağlanamamıştır. Clark, bireyin bir başkasıyla ya da cansız bir varlıkla olan

ilişkisinde sözel olmayan iletim tipi ve bilgi-duygu akışını empati olarak kabul etmiştir (Hickson, 1985:91, Clark 1980:187).

Günümüzde empati, “karşıdaki bireyin duygularını anlama”, “karşıdaki bireyin duygu ve düşüncelerini anlama”, “karşıdaki bireyin hissettikleri hissetme” gibi değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Bu tanımlar birbirine benziyormuş gibi görünseler de aralarında bazı temel farklılıklar vardır. Ancak “empati onu anlamaktır” tanımında; empatinin bilişsel yönü, “empati onun gibi hissetmektir” tanımında da empatinin duygusal yönü vurgulanmaktadır (Dökmen, 2005:135-137).

Rogers’a göre “empatik olmak veya empati durumu, bir kimsenin içsel referans çerçevesini doğru olarak anlamak, onun duygusal unsurlarını ve anlamlarını kendi “imiş” gibi yaşamak ve bu “imiş gibi” olma koşulunu mutlaka yerine getirmektir”. Rogers’ın empati anlayışı, bugün çoğunluğun kabul ettiği bir tanım olmuştur. Kişinin kendini karşıdaki kişinin yerine koyup, olaylara onun bakış açısıyla bakarak, o kişinin duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecine empati denilmektedir. Rogers’ın bu empati tanımı, içinde üç temel ögeyi barındırmaktadır. Birincisi; empati, empati kuracak kişi kendini karşıdaki kişinin yerine koymalı ve olaylara onun bakış açısıyla bakmalıdır. İkincisi; empati kurulan kişinin duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlamak, üçüncüsü de; empati kuran kişinin zihninde oluşan empatik anlayışı, empati, kurulan kişiye iletmesidir (Akt. Dökmen, 2005:135).

Empati tanımındaki farklılıkların yanı sıra empati anlamına gelen bazı terimler de kullanılmaktadır. Bunlar; kişilik algısı, duygusal duyarlılık, sosyal duyarlılık ve rol ve perspektif alma gibi kavramlardır. Bunların yanı sıra empati, ben-merkezci olmayan davranış olarak da ifade edilmektedir. Kişiler arası ilişkilerde algısal, bilişsel ya da duygusal açıdan ben-merkezci davranmak insanlarla sıcak ilişkiler kurulmasını engellemekte ve bazı iletişim çatışmaları ortaya çıkabilmektedir (Borke 1971:263, Dökmen 1988:45-50, Dökmen 2005:145).

Empati, insanların anlaşılmasında belli bir role sahiptir ve kişiliğin bir unsurudur. Psikolojik danışma ilişkilerinde olduğu kadar kişiler arası ilişkilerde de geçerliği olan bir özelliktir. Bu düzeylerde empatik ilişkiler kurmak, etkileşimin sağlıklı yürümesi açısından gerekli görülmektedir (Akt. Köksal,1997:3).

Günlük yaşamın hemen her kesiminde, empatik anlayış insanları birbirine yaklaştırma ve iletişimi kolaylaştırma özelliğine sahiptir. Kendisiyle empati kurulan insan; anlaşıldığını ve kendine değer verildiğini hisseder. Diğer insanlar tarafından anlaşılmak ve önem verilmek de kişiyi rahatlatır ve kendini iyi hissetmesini sağlar (Dökmen, 2005:146).

1.2.1. Empati Sempati Arasındaki İlişki

Empati ve sempati kavramı, başkalarına karşı gösterilen duygusal tepki olarak fark göstermelerine karşın birbirleriyle çok sık karıştırılmaktadır. Yapılan çalışmalar bu iki kavram arasındaki farklılığı belirtmiştir (Wispe, 1986:314, Bee, 1992:340, Ohbuchi ve ark, 1992:244, Kallopuska ve Rouken, 1993:131).

Eski Yunanca'dan aktarılan, sempati kelimesinin anlamı; “birisiyle acı çekme” dir. Psikolojik danışmanlık ve psikoterapi alanında günümüzde sıklıkla kullanılan sempati, özellikle empati kavramının yanlış anlaşılmasını önlemek amacıyla incelenmiştir (Dökmen, 2005:139).

Empatide karşıdaki bireyin duygusal yaşantısına katılmakla birlikte o kişiyi anlamak ve yaşantısındaki çarpıcı bazı noktaları algılayabilmek bulunmaktadır. Sempatide ise, başkalarının duygularına katılma vardır. Sempati duyan bireyin yaşantıları bulunur. Empatide ise bunun tam tersine empati duyan birey kendi duygu, istek ve yönelimlerinden uzak kalmaya çalışarak kendini empati kurduğu kişiye verir. Hem empati hem de sempati öznel bir kavram olup öznel anlamaya yöneliktir. Empati de sadece empati kurulan kişinin öznelliği söz konusudur oysa sempatide, sempati duyulan birey ile ortak duygu, ilgi ve çıkarların paylaşımı söz konusudur.

Empati, diğerk kişinin duygularını doğru hissedip bunları kendisinin “imif gibi” yaşayabilmektedir.

Sempati, karşıdaki bireyin durumunu anlama ve anlayış gösterme durumudur. Empatide ise aynı fikirde olup olmama söz konusu değildir. Yaşantı olarak bir anlamda empati kurulan kişi olma durumu vardır. Sempati büyük ölçüde karşıdaki bireyin sıkıntısının farkına varılıp, bu sıkıntının hafifletilmesini içerir. Sempati duyulan kişiye yardım edilemeyecekse bile acıma duygusu ve yardım edebilmek amacıyla ulaşma çabası vardır. Diğer yandan empati, empati kurulan kişinin olumlu ya da olumsuz deneyimlerini yargılamadan anlamak için bireyin farkındalığını ifade etmektedir. Empati, hayal ve tahmin etme kapasitesinin kullanılmasıyla ilişkilidir ve genelde bir çaba aşamasıdır. Empati ve sempati arasında kesin ve ince ayrımlar vardır. Empatide birey sadece anlama aracıdır ve kendi kimliğin hiç kaybetmez. Bu durumun aksine sempatide, dikkatten çok duygu katılımı vardır ve bireyin kendi farkındalığı azalmaktadır. Empatide, birey diğer bireye ulaşırken, sempatide diğer bireyden hareket eder. Empatide, birey başkaları için, sempatide ise kendisi için onların yerine kendini koyar. Empatide birey karşısındaki kişiymiş gibi davranır. Sempatide ise karşısındaki kişi olur. Empati bilme, sempati ise bağlantı kurma yöntemidir (Wispe, 1986:314-321).

Bir insana sempati duyuluyorsa, o insanın sahip olduğu duygu ve düşüncelerin aynısına sahip olunuyor demektir. Bu da onunla birlikte acı çekmeyi ya da sevinmeyi doğurur. Empati kurmada ise, empati duyulan kişinin duygu ve düşüncelerini anlamak esastır. Sempati duyulan bireyin yerine kendimizi koyma ve onu anlama zorunluluğu yoktur, önemli olan yanında olmaktır. Karşıdaki kişiyi anlamakla ona hak vermek farklı şeylerdir. Empati anlamayı gerektirir. Sempatide ise anlama olsun veya olmasın hak vermek esastır. Sempati duyulan bireyle özdeşim kurulabilir ancak empati kurulan bireyle özdeşim kuruluyorsa bu durum empatiyi zedeleyebilir. Günlük yaşamda kurulan iletişimde, hem empatik hem de sempatik olunmasında bir sakınca yoktur. Karşımızdaki kişiler bizimle empati kurduklarında anlaşıldığımıızı, sempati kurduklarında da bir gruba ait olduğumuzu hissederiz (Dökmen, 2005:139–140).

1.2.2. Empatinin Kuramsal Açıklaması

Empati kurabilmek için ben-merkezcilikten kurtulmak gerekir. Çünkü empati ve ben-merkezcilik birbiriyle bağdaşmayan kavramlardır. Ben-merkezci olan bir kişinin, karşısındakinin rolüne girip, olaylara onun bakış açısından bakması yani empati kurması olanaksızdır (Dökmen, 2005:141). Ford, empatiyi ben-merkezci olmayan davranış olarak tanımlamaktadır. Ford, görsel-uzaysal ben-merkezcilik, bilişsel ben-merkezcilik ve duygusal ben-merkezcilik olmak üzere üç tür ben-merkezcilikten söz etmektedir. Bu ben-merkezcilik türlerine sahip olan kişiler, başka insanlara ve nesnelere ilişkin gerçekleri fark etmede ve empati kurmada güçlük çekerler (Ford, 1979:1169-1172).

Empatinin, bilişsel ve duyuşsal olmak üzere iki bileşeni vardır. Bilişsel bileşen karşıdaki bireyin hissettiklerini anlama, duyuşsal bileşen de karşıdaki bireyin hissettiklerini hissetme olarak tanımlanır (Brems, 1988:329-331).

Empati (perspektif alma), kavramsal olarak üç farklı kategoride toplanmıştır:

1. Algısal Empati: Diğer kişinin bakış açısının fark edilmesi.
2. Bilişsel Empati: Diğer kişinin ne düşündüğünün fark edilmesi.
3. Duygusal Empati: Diğer kişinin yaşadığı duyguların neler olduğunun fark edilmesidir (Kurdek ve Rodgan, 1975:643, Moore, 1990:75-77).

Empati kurmayla yardım etme arasındaki ilişkide, empati kurmanın yardım davranışına dönüşmesiyle ilgili iki kuramsal açıklama bulunmaktadır. Bu kuramlardan birine göre; empati kuran kişi, sıkıntılı olan kişinin durumunu anladığı için sıkıntı duymakta ve bu üzüntüsünü gidermek için, dolayısıyla kendini rahatlatmak için sıkıntılı kişiye yardım etmektedir. İkincisine göre de sıkıntıda olan kişiyle empati kurarak onun durumunu anlayan birey, özgeci (altruistic) bir davranış içine girerek sıkıntısındaki bireyi rahatlatmak amacıyla ona yardım etmektedir (Dökmen, 2005:145).

Empati kurmadaki esas amaç, sıkıntı içindeki bireyin sıkıntısını azaltarak ona yardımcı olmaktır. Yapılan araştırmalar, bireysel üzüntünün egoist motivasyona, empatinin ise özgeci motivasyona neden olduğunu ortaya koymaktadır. Empati ve özgecilik arasındaki ilişki, empati ve yardım etme arasındaki bağlantıyı ortaya koymaktadır. Yapılan bir çalışmada, yüksek empati düzeyindeki bireylerin, düşük empati düzeyindeki bireylere oranla daha fazla yardım davranışı gösterdikleri bulunmuştur (Batson ve ark. 1983,: 706-718, Batson ve ark. 1987:19-39, Smith ve ark. 1989:641, Thakkar ve Kanekar, 1989:384, Dovidio ve ark. 1990:249).

Yardım davranışının temelinde egoistlik mi yoksa diğerkâm güdüsü mü bulunduğu konusunda araştırmalar ve kuramsal tartışmalar yapılmaktadır. Dökmen (2005)'e göre, empatik yardımın temelinde her iki güdü de birlikte yer almaktadır. Yani empati kuran kişi hem sıkıntıyı gidermek hem de o kişiyi gözlerken kendinde duyduğu sıkıntıyı gidermek için yardım davranışında bulunabilmektedir. Yerine ve zamanına göre, bazen bu iki güdüden birisi bireyi yardım davranışına yöeltebilir. Nedeni her ne olursa olsun yardım davranışları kişiler arası ilişkileri olumlu yönde etkileyecek bir güce sahiptir. Fedakârlık süreklilik haline gelmediği sürece her yardım davranışı kişiler arasındaki bağları güçlendirmektedir (Sullivan ve Hewitt, 1992:473, Dökmen 2005:145–146).

1.2.3. Empatinin Sınıflandırılması

Dökmen 1988 yılında yaptığı çalışmasıyla aşamalı empati sınıflamasını ortaya koymuştur. Aşamalı empati sınıflaması; onlar, ben ve sen basamağı olmak üzere üç basamaktan oluşmaktadır. Bu basamakların her biri de kendi içinde “düşünce” ve “duygu olmak üzere iki alt basamaktan oluşmaktadır.

1. Onlar Basamağı: Bu basamakta empatik tepkiyi veren kişi, kendisine iletilen psikolojik sorun karşısında; hem sorun sahibiyle ilgilenmez hem de soruna ilişkin kendi duygu ve düşüncelerinden söz etmez. O soruna karşı verdiği geri bildirim ortamda bulunmayan üçüncü şahısların ya da toplumun görüşlerini ve değer yargılarını dile getirmekten öte gitmez.

2. Ben Basamağı: Bu basamakta ise empatik tepki veren kişi, ben-merkezcidir. Kendisine sorununu anlatan kişinin duygu ve düşüncelerine eğilmez, sorun sahibini eleştirir ve ona akıl verir.

3. Sen Basamağı: Bu basamakta empatik tepki veren kişi, kendisine sorununu ileten bireyin rolüne girmekte ve olaylara o kişinin bakış açısıyla bakmaktadır. Doğrudan karşısındaki kişinin duygu ve düşünceleri üzerine odaklanarak onun ne düşünüp hissettiğini anlamaya çalışır. Şekil 1. de aşamalı Empati Sınıflaması verilmiştir. İlişkilerde kişilerin birbirlerine gösterdikleri tepkiler az olandan çok olana doğru sıralanmıştır (Dökmen, 2005:151–153).

Sen Basamağı	Duygu	Sorunların karşısında senin duyguların
		Sorunların karşısında senin düşüncelerin
Ben Basamağı	Duygu	Sorunların karşısında benim duygularım
		Sorunların karşısında benim düşüncelerim
Onlar Basamağı	Duygu	Sorunların karşısında onların duyguları
		Sorunların karşısında onların düşünceleri

(Dökmen, 2005:151–153)

Şekil 1. Aşamalı Empati Sınıflaması

Bu basamaklardan birincisi onlar, iki, üç, dört, beş ve altıncısı ben, yedi, sekiz, dokuz ve onuncusu ise sen basamağıyla ilişkindir. Birincisinin kalitesi en düşük empatik tepkiyi, onuncusunun kalitesi ise en yüksek empatik tepkiyi ortaya koymaktadır. İlk altı basamak esas empatik tepkilere varmada bir hazırlık safhası olarak kabul edilmekte olup, gerçek anlamda empati yalnızca sen basamağında yer alan son dört basamağa ilişkin ortaya çıkmaktadır (Dökmen, 2005:153-154).

Dökmen (2005), yaptığı aşamalı Empati Sınıflaması'nın ardından empati ile ilgili yeni görüşler geliştirmiş ve bunları eski modeli ile bağdaştırmıştır. Dökmen'e göre bireyin empati kurma gücünde olması gerektiğinde ve empati kurmayı istemesi

için, Ana-baba, yetişkin ve çocuk benlik durumlarını, yetişkinlerin denetiminde ve dengeli bir şekilde kullanıyor olması gerekmektedir.

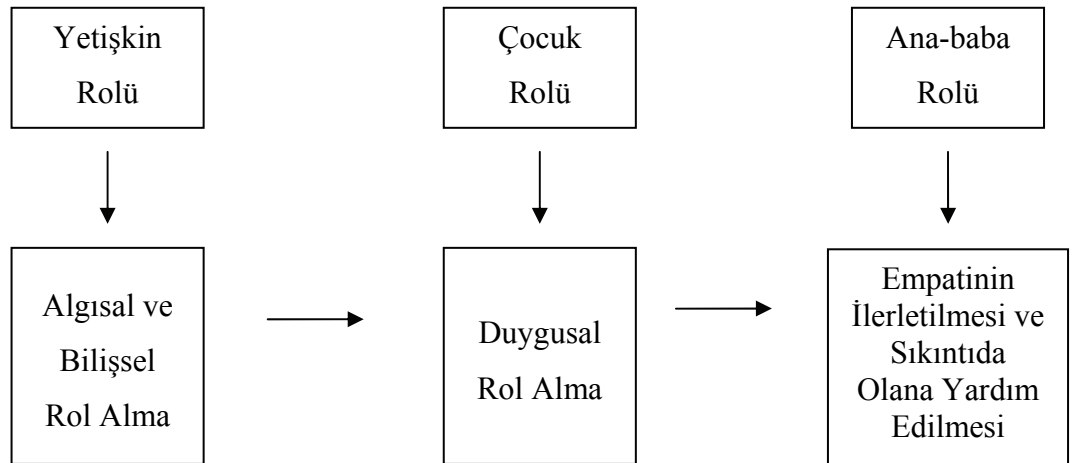
Empati kurabilmek için ben-merkezcilikten uzaklaşıp, karşıdaki bireyin rolünü almak gerekmektedir. Bunun için de özellikle algısal ve bilişsel rol almalar için gereken özelliklerden biri yetişkin rolüdür. Fiziksel gerçek karşısında akılcı davranabilmek ve ben-merkezcilikten uzaklaşmak ancak bu rol sayesinde mümkündür. Empati kurmada yetişkin benlik durumunun yanı sıra çocuk benlik durumuna da sahip olmak gerekmektedir. Çocuk benlik durumu, Doğal çocuk ve uslu çocuk olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doğal çocuk benlik durumunda; merak, spontanlık ve yaratıcılık eğilimleri vardır. Kişinin empati kurabilmesi için de öncelikle merak ve yaratıcılığa gereksinimi vardır. Fiziksel gerçeği dikkate alabilen Yetişkin ile spontanlık sergileyebilen Doğal çocuk birlikte etkinlik göstererek yaratıcı ürünler ortaya koyabilirler. Ana-baba benlik durumu ise empati için gerekli olan bir başka benlik durumudur. Bireyin çevresindekilere karşı empatik ilgi duyabilmesi ve onlara empatik tepki gösterebilmesi için Ana-baba benlik durumuna sahip olması gerekmektedir. Ana-baba benlik durumu da Eleştirici Ana-baba benlik durumu ve Koruyucu Ana-baba benlik durumu olmak üzere iki benlik durumundan oluşmaktadır. Özellikle Koruyucu Ana-baba benlik durumundaki bireylerin empatik tepki vermeleri ve empatik uyaranlarının etkisiyle sıkıntı yaşayan bireylere yardım etme davranışları artmaktadır.

Empatinin Kişilerarası İletişimle İlişkisi

Dökmen'e göre empatiyi anlayabilmek için öncelikle, empatiyi kuran ve ona ihtiyaç duyan insanın yaşamdaki amaçlarını anlamak ve tartışmak gerekmektedir. İnsanların temel amaçları yaşamlarını sürdürmektir. Bunun için de öncelikle bilgi edinmeye ve yalnız kalmamaya ihtiyaç duyarlar (üremek, yemek yemek gibi bazı temel yaşam fonksiyonlarının yerine getirilebilmesi için bu iki özellikten birine ya da ikisine ihtiyaç duyulmaktadır). Kişilerarası ilişkilerin niteliğini, bilgi edinme ve yalnız kalmama isteği belirlemektedir.

Empati Mekanizması: Birey yalnızca yetişkin benlik durumu kullanarak, algısal ve bilişsel rol alma yoluyla empati kurabilir. Ancak oluşturduğu empatik anlayışı karşısındakine ifade edemez. Sadece Yetişkin ve çocuk benlik durumlarını kullanan bireyler, algısal ve bilişsel rol almanın yanı sıra duygusal rol alma yoluyla da empati kurabilir ancak bu kişi, kendinde oluşan empatik anlayışı diğer kişilerin yararlanabilecekleri şekilde sergileyemez. Yetişkin benlik durumu, algısal ve bilişsel rol almanın, bu ikisi de duygusal rol almanın ön şartı olduğundan Yetişkin benliğe sahip olmadan sadece Çocuk ve Ana-baba benlik durumuna sahip olan bireyler, kişilerarası ilişkilerinde empati yerine sempati sergileyebilirler.

Şekil 2'de görüldüğü gibi, birey empati kurabilmek için öncelikle yetişkin benlik durumuna sahip olmalıdır, böylece algısal ve bilişsel rol alma gerçekleşmiş olur. Bunu gerçekleştiren birey eğer çocuk benliğine de sahipse duygusal rol almayı da gerçekleştirmiş olur. Bütün bunların ardından birey Ana-baba benliğine de sahipse, zihninde oluşan empatik anlayışı sözlü ya da sözsüz iletişim yoluyla karşısındakine ifade edebilir ve eğer karşısındaki bireyin yardıma ihtiyacı varsa ona yardım da edebilir.

(Dökmen, 2005:155–156)

Şekil 2

Empatik Anlayışın ve Empatiden Kaynaklanan Yardım Davranışının Mekanizması

Bireyin karşısındakiyle empati kurabilmesi için kendisine ait üç benlik durumunu, Yetişkin benlik durumu denetiminde dengeli bir biçimde kullanması gerekmektedir.

1.2.4. Empatinin Gelişimi

Empati, insanların anlaşılmasındaki rolü oldukça önemlidir. Empati kişiliğin bir unsuru olarak görülmektedir. Psikolojik danışmada kullanıldığı kadar, kişiler arası ilişkilerde, geçerliliği olan bir özelliktir. Bu nedenle de empatik ilişkiler kurmak, etkileşimin sağlıklı yürümesi açısından gerekli görülmektedir (Woolfolk, 1993:1, Köksal, 2000a:2).

Psikoanalitik kurama göre, empatinin erken çocukluk döneminde, çocuk-ebeveyn ilişkilerinden itibaren gelişmeye başladığı ileri sürülmektedir. Bir kısım sosyal öğrenme kuramcıları ise, empatinin koşullar dahilinde kazanılacağını ileri sürmektedirler. Bu görüşe göre, bireyin geçmiş yaşantısında hoşuna gitmeyen bir üzüntüsü, kendisinininki ile benzer olan diğer kişinin üzüntüsünden dolayı canlanabilir.

Küçük çocuklar, üzüntülü olan bireyleri gördüklerinde sıklıkla empatik tepki vermektedirler. Çocuklardaki ilk empatik tepkinin öğrenilmiş olduğu ileri sürülmektedir. Gerçekten de, bir ya da iki yaşlarındaki çocukların empatik tepkilerinde bireysel farklılıklar gözlenmektedir. İki yaş çocuklarının bazıları çok sevecendir, bazıları diğerlerinin üzüntüsüne tepki vermez, bazıları ise diğerinin üzüntüsüne hoşgörüsüzdür. Başkalarının duygusal durumlarına karşı gösterilen bu farklılıklar, ebeveynlerin çocuklarına gösterdikleri tutumlardan, çocukların kendilerine model aldıkları anne, baba ve yakın çevrelerindeki diğer bireylerden kaynaklanmaktadır. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki; empatik düzeyleri yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının, empati düzeyi düşük olanların çocuklarına oranla empatik becerileri daha yüksektir.

Çocukların başkalarının duyguları ile ilgilenmeleri de yaşla birlikte değişmektedir. Yedi yaşındaki bir çocuk, okulöncesi dönem çocuklarına göre diğer

bireylerin duygularını anlamada ve üzüntüleri ile ilgilenmede daha yeteneklidir. Büyük çocuklar üzüntülü bir kişiyi rahatlatmakta ya da onlara yardım etmede daha başarılıdırlar.

Empatik tepki vermede, cinsiyetler arası farklılıklar olduğu, kızların erkeklerden daha empatik oldukları ileri sürülmektedir. Erkek çocuklar yetiştirilirken duygularını göstermenin “erkekliğe yakışmadığı” öğretilirken, kız çocuklara ise ebeveynleri duygularını açıklamaları konusunda cesaretlendirilmektedirler

Ahlaki yargı gelişim kuramına göre, gelişim evrelerinde rol alma önemlidir. Bu, bir başkasına kendisi “imiş” gibi tepki göstermek ve kendi davranışlarında bir başkası gibi tepki verebilmek anlamını taşır. Ahlaki yargının gelişiminde, rol alma yeteneğinin gelişimi dönüm noktasıdır. Çünkü ahlaki yargı bireyin karşısındakinin haklarını kendi haklarına karşı tartmasıdır ki bu da rol alma yeteneğini de kapsamaktadır. Kohlberg, bir başkasının yerini alabilme yeteneğinin gelişiminin altı yaşında başladığını ve bu rol alma ya da empati gelişiminde önemli olduğunu belirtmiştir (Kalliopuska, 1983:575, Köksal, 1997: 16-17).

Moreno (1977) rol alma gelişimini beş aşamada ortaya koymuştur. Birinci aşamada; çocuk anneyi kendisinin bir parçası olarak algılar ve dış dünya ile özdeşim içindedir yani dış dünya ile kendisi arasında ayırım yapamaz. Özdeşim bütünlüğü adı verilen bu dönemde çocuk rollerini oynarken, bu rollerin kendisine ait olduğunun farkında değildir. İkinci aşamada, kendinin özel parçası olarak algıladığı anne üzerinde odaklaşır. Üçüncü aşamada, annesi artık başlı başına bir varlıktır. Çocuk, kendini artık diğer insanlardan ayırt edebilmekte ve rolleri tanımlayabilmektedir. Dördüncü aşamada, kendini annesinin yerine koyabilir. Beşinci ve son aşamada ise, annesinin rolünden hareketle kendi dışına çıkıp kendisini yaşayabilir (Akt. Köksal, 1997: 17).

Hoffman, empati gelişim aşamalarını üzüntü reaksiyonu (distress reaction), bireyin sürekliliği (person permanence), rol alma (role taking) olmak üzere dört grupta toplamıştır. Hoffman’ın empati gelişim aşamalarıyla, Piaget’in gelişim

aşamaları arasındaki farklılıklardan birincisi, Hoffman'ın empati gelişim aşamalarında Piaget'in bilişsel gelişim aşamalarının tersine niteliksel farklılık yoktur. Empati niteliksel olarak her yaşta görülebilir. Hoffman'a göre bilişsel gelişim aşamaları sadece empatinin dışavurumunu değiştirir ama empatiyi yaratmaz. İkinci fark, ilkel olan empatik uyanmanın (canlanmanın) formları yaşam boyunca değişiklik göstermez. Örneğin, bir çocuğun düşen bir başka çocuğu gördüğünde gösterdiği duygusal üzüntü reaksiyonu ile otuz yaşlarındaki bir yetişkin tarafından da hissedilebilir. Ancak bu şüphesiz ki başlangıç noktasından itibaren çok daha karmaşık empatik tepkilere dönüştürülerek sürdürülebilir. Piaget'in bilişsel gelişim aşamalarında ise böyle benzer bir durum yoktur. Örneğin, sağlıklı ve normal olan otuz yaşındaki bir yetişkin, hiçbir zaman duyu-motor aşamasında görülen objenin sürekliliğinin olmadığını düşünmez. En önemli farklılık bu iki teoriyi destekleyen araştırmaların miktarının farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Piaget'in teorisi ile ilgili araştırmalar çok uzun yollardan beri yapılmakta ancak Hoffman'ın empati gelişim teorisi çok daha yeni olduğundan yapılacak yeni çalışmalarla konuya ilişkin istisnalar ve değişiklikler ortaya çıkabilecektir (Akt. Dworeretzky 1990: 428-432).

Rogers'a göre; kişinin kendini başkasının yerine koyarak olaylara onun bakış açısından bakması ve o kişinin duygularını doğru anlayıp hissetmesi ardından da bu durumu ona iletmesi sürecine empati adı verilmektedir. Bu tanım üç temel ögeden oluşmaktadır. Birincisi; empati kuracak kişi, kendini karşıdaki kişinin yerine koyup olaylara onun bakış açısından bakmalıdır. İkincisi; karşıdaki kişinin duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlamak gerekir. Üçüncüsü ise, bu süreçlerin ardından zihninde oluşan empatik anlayışı, empati kurulan kişiye iletmesidir (Akt. Dökmen, 2005: 135–136).

Hoffman'a göre, empati genellikle basit, istem dışı mekanizmalar yoluyla harekete geçmektedir. Bununla birlikte empatinin öznel deneyiminin oldukça karmaşık olduğu ifade edilmektedir. Empati kuran kişiler kendilerinde harekete geçen duyuyu, başka birinden kendilerine ulaşan uyarıcı olaylarda kaynaklandığını bilirler. Böylece o kişinin neler hissettiği hakkında bilgi sahibi olurlar. Çocuklarda empatik iletişimin gelişmesinin bilişsel gelişimin ilerlemesiyle birlikte olduğu

gözlenmektedir. Bilişsel gelişim aşamalarının her birinde bireyler farklı empatik tepkiler göstermektedirler. Psikoanalitik kurama göre, erken çocukluk döneminde anne-baba-çocuk ilişkilerinden itibaren empatinin gelişiminin de başladığı belirtilmektedir (Akt. Köksal Akyol ve Körükçü, 2004: 150-151).

Hoffman empatik becerinin ortaya çıkışında 6 temel yaklaşımın olduğunu belirtmiştir:

1. Empatik beceri doğuştan var olan biyolojik temelli bir tepkidir. Ancak bu öğrenilmiş bir tepki olmayıp içgüdüselidir.

2. Empatik beceri gelişimi motor-taklitçilik temelinde açıklanmaktadır. Empatik tepkinin taklit yoluyla ortaya çıkması da iki aşamada olmaktadır. Öncelikle gözlemci karşısındakinin jest ve mimiklerini basit taklit hareketleriyle çoğunlukla da farkında olmadan taklit eder ve bu taklitleri ona içsel kinetik ipuçları sağlar. Gözlemci bu ipuçlarından elde ettiği geri bildirim ile gözlediği kişinin yaşadığı duygulara uygun duygusal tepki verir.

3. Birey, karşısındakinin duygularını, daha önce kendisinin benzer olaylar karşısında yaşadığı duygulardan yola çıkarak anlamaya çalışır. Eğer karşıdaki kişinin yaşadığı duruma ilişkin ipuçları gözlemcinin daha önce yaşadığı olaylarla bağdaşıyorsa, gözlemci karşıdaki kişinin duygularını anlayabilir.

4. Belirli bir duyguyu yaşayan kişinin yüz ifadesi, jestleri, duruşu ya da durumundaki herhangi bir ipucu gözlemciye geçmişte aynı duygusal deneyimi yaşadığını hatırlatabilir; bu da içinde aynı duyguların yeniden uyanmasına yol açabilir.

5. Bu yaklaşımda duygusal yaşantıların sözel olarak ifade edilmesi vurgulanmıştır. Bireyin ses tonu, jest ve mimiklerinde değil de sözel ifadelerinden yola çıkarak bireyin duyguları anlaşılmasına çalışılır. Bu durumda empati kurmaya çalışan birey karşısındakinin sözsüz davranışlarına bakmazsınız onun duygularını anlayabilir. Böyle bir durumda empati kurulacak kişinin somut olarak aynı ortamda olması gerekmez.

6. Empatik becerinin en gelişmiş şekliyle “rol alma” becerisiyle açıklandığı yaklaşımdır. Gözlemci, kendini hayali olarak gözlediği kişinin yerine koyar ve aynı durumla karşılaştığında nasıl hissedeceğini kestirmeye çalışır. Bu, gözlemcinin

gözlediği kişinin duygularıyla paralel duygular yaşamasına yol açar (Akt. Köksal Akyol ve Körükçü, 2004: 152–153).

1.3. Aile

Toplumda en küçük sosyal birim ailedir. Ailenin mutlu ve huzurlu olması toplumun da mutlu ve huzurlu olmasıyla eş anlama gelmektedir ve aile korunmak zorunda olunan bir sosyal kuruluştur. Ailenin insan yaşamında vazgeçilmez bir önemi vardır. İhtiyaçların karşılanabileceği en doğal ortam aile ortamıdır. Bireyin yaşamında doyum sağlaması, fonksiyonlarını etkili bir şekilde yerine getirmesi ve yaşadığı topluma uygun bir kişi olarak yetişmesi öncelikle aile çevresinde sağlanır (Erkal, 1990:41, Nazlı, 2003: 16).

Türk Aile Yapısı İhtisas Komisyonu Raporu'na göre aile, bireylerin cinsel, psikolojik, kültürel ve ekonomik gereksinimlerini karşılar ve topluma uyumlarını sağlar. Ailenin temeli olarak sadece kan bağı, hane paylaşma ya da yasal sözleşmeler yerine, üyeler arasında daha kişisel ve psikolojik bağlar söz konusudur. Aile yapısı, ailelerin özellikleri (üye sayısı, biçimi, kültürel geçmişi, geliri, yerleşim yeri), aile üyelerinin (sağlıklı, zihinsel yetenekleri, olaylarla başa çıkma biçimleri, özel ihtiyaçlar vb.) ve ailenin kültürel, etnik farklılıklarını kapsar (Gülerce,1996:4-9, Nazlı, 2003: 37).

Aile bir yaşam biçimi olarak düşünüldüğünde; aynı değerlerin, ortak amaçların, sorunların, alınan karar ve sorumlulukların, kaynakların ve zaman içinde gelişen yükümlülük duygusunun paylaşıldığı, içten ve yakın ilişkilerin kurulduğu, topluma hakim bir yaşam biçimidir (Gönen ve Hablemitoğlu, 1993:2).

Bell, aileyi dört ayrı biçimde tanımlamıştır; birincisi aile üyelerinden birinin fikrine dayanılarak onun duygu ve fantezileri aracılığıyla ailenin tanımlanması, ikincisi aileyi nükleer ve geniş yönüyle bir kurum olarak ele alan kültürel yaklaşımla tanımlama, üçüncüsü aile sosyal birim olarak tanımlama, dördüncüsü ise toplumun değerleri ile sınırlı bir grup olarak tanımlamadır (Akt. Gladding, 1995:16-17).

Bireyin davranışlarına kişinin bilinçli ya da bilinçsiz ihtiyaçları neden olmaktadır. İhtiyaç bir eksikliğin hissedilmesi sonucu organizmada fizyolojik dengenin bozulma eğilimini göstermektedir. Hayatın ilk yıllarında fizyolojik ihtiyaçlar baskındır. Daha sonra bunların yerini psikolojik ihtiyaçlar almaktadır. Psikolojik ihtiyaçlar bireyin yaşı ilerledikçe güçlenmekte, kişilik yapısı ve davranışlar üzerinde daha etkili olmaktadır. Kişiliğin gelişmesine, düzenlenmesine, korunup iyileşmesine yardımcı olmaktadır. Bireyin sağlığı ve mutluluğu için bu ihtiyaçların doyuma ulaştırılması gerekir. İhtiyaçların doyuma ulaştığı en doğal ortam ailedir (Baymur, 1988:64, Köknel, 2004:51). Ailede özellikle üç temel ihtiyacı karşılamak önemlidir:

- Samimilik (intimacy)--- Heteroseksüel ilişki
- Güç (power) ---- İş yaşamı
- Anlamlılık (meaning) --- Çocuk sahibi olma

1.3.1. Aile Yapısı

Aileye yapı, işleyiş ve değerler yönünden bakıldığında; geleneksel olarak “geniş aile” ve “çekirdek aile” olmak üzere iki tip aile düşünülür. Ancak ülkemizdeki hızlı gelişmeler ve göçler “geçiş ailesi” diye nitelendirilebilecek üçüncü aile tipini de ortaya koymaktadır. Ülkemizdeki aile tipleri, bu yapı ve özelliklerine göre aşağıda belirtilmiştir.

Geniş Aile: Geleneksel bir aile tipi olan geniş aile genellikle az gelişmiş ülkelerin kırsal kesimlerinde yaygın olarak görülmektedir. Bu aile tipinde birkaç kuşak bir aradadır ve aynı çatı altında yakın ilişki ve beraberlik içinde aileyi yürütürler. Aile bireyleri arasında; yaşa, cinsiyete aile içindeki statüye ve erkeğin soy çizgisine göre düzenlenmiş sıralı bir ilişki düzeni, yapı ve işleyiş vardır. Üyeler bu hiyerarşik düzene uyarlar, işbirliği, işbölümü ve bütünlük içinde yaşarlar.

Çekirdek Aile: Çekirdek ailede kan bağı ile bağlı iki kuşağın bir arada aynı çatı altında yaşaması esası vardır. Bu da anne-baba ve çocuktan ibarettir. Her ailenin kendine göre kuralları vardır. Hiyerarşik yapı yerini izin verici yapıya bırakmıştır.

Geçiş Ailesi: Çoğunlukla göç nedeniyle geniş ailenin bölünerek çekirdek aile biçiminde yaşamalarına neden olmaktadır. Geçiş ailesi, alışkanlıkları ve değer yargıları ile kırsal alandaki yaşam ortamı içinde kente uyum sağlamaya çalışan bir aile tipidir. Yapı da hiyerarşik olmaktan çıkma çabası içindedir (Özgüven, 2000: 27–29).

Büyüklüğüne göre ailenin yapısı ne olursa olsun fonksiyonel olarak ortak özelliklere sahiptirler. Fonksiyonların yerine getirilebilmesi için de sağlıklı bir aile yapısına ihtiyaç vardır. Sağlıklı ailelerde fonksiyonlar çok iyi yerine getirilir. Üyeler ailedeki iletişimden memnundur. Genelde çatışma az olur. Gelişimsel değişikliklere kolayca ve başarılı bir biçimde uyum sağlarlar. Stresli olaylarla çok iyi baş edebilirler. Bütün bunlar ailede hiçbir zaman sorun olmadığı anlamını taşımaz. Ancak bu aileler kriz anında kendilerini çabucak toparlayabilirler. Sistemde problem çok azdır ve normal şartlarda bütün fonksiyonlar yerine getirilir. Sağlıklı ailelerdeki yetişkinler kendi özellikleri korurlar. Şefkatli, sıcak, sempatik ve sorumluluk sahibidirler. Kendileriyle barışıktırlar. Yaratıcı, üretken, gerçekçi olmaların yanı sıra başkalarının başarılarından da hoşnutturlar. Bu nedenle de problemlerini ailenin diğer üyelerine sıkıntı vermeden çözebilirler ve ego sınırları genişletme kapasitesine sahiptirler.

Ackerman'a göre, sağlıklı ailenin üyeleri değer ve amaçları doğrultusunda yaşamlarını yönlendirirler. Bu nedenle de başkalarından etkilenmezler. Üyelerde duygusal değil zihinsel süreçte farklılaşmış benlik gelişir (Akt. Nazlı 2003: 23-24).

Satir'a göre, sağlıklı aile üyelerinin kendilerine saygıları ve olumlu benlik algıları vardır. Bedenlerini, fantezilerini, fonksiyonlarını, duygu ve düşüncelerini, hareketlerini, başarı ve hatalarını kabul ederler. Sürekli kendini tanıma çabası içindedirler. Potansiyel ve sınırlarının bilincindedirler ve kendilerine güvenirlir.

Olumlu cinsel kimlikleri vardır. Ailedeki üyeler fikirlerini, beklentilerini ve korkularını serbestçe ve kaygı duymadan ifade ederler. Üyeler birbirlerini rahatlatırlar. Birbirleriyle göz teması kurarlar. Kararlı, açık, kesin ses tonu ve yeterli jestler kullanarak duygularını spontanca ifade ederler.

Sağlıklı ailedeki bireyler birbirlerine gönderdikleri mesajları nasıl kodlayacaklarını bilirler. Birbirleriyle iletişim kurarken açık, tamamlayıcıdır. Ailedeki diğer bireylerin duygu ve düşüncelerini öğrenmeye ilgilidirler. Onları çok iyi dinlerler, sembollerle anlamlandırıp durumu onaylarlar. Ailedeki bireyler birbirlerine karşı dürüst, güvenilir, içten ve sevgi ile yaklaşırlar. Üyeler kendiliklerini korurken karşısındakinin de özerkliğini bozmadan etkileşime girerler. Bu etkileşime ifade edici etkileşim denmektedir. İçten, duygusal ve bireylerin gelişimi için toleranslı bir etkileşim içindedirler. Ailenin her bir üyesi diğerlerinin mutluluğu için sorumluluk alır ve birlikte çok zaman geçirirler. Sağlıklı ailedeki üyeler etkileşimlerini birliktelik olarak tanımlarlar. Her üyenin ihtiyaçları, becerileri ve güçleri göz önüne alınır. Aile içindeki etkileşimin kim tarafından kontrol edileceği bilinir. Kararlar zorla değil, gerçekçi temellere dayandırılarak alınır. Hiyerarşi katı değildir. Üyeler iletişimin simetrik mi tamamlayıcı mı olduğunu bilirler. Bunun sonucu olarak da haklar ve görevler bütün üyelerin kabul edeceği bir biçimde dağıtılır. Etkileşim esnektir ve gerektiğinde değişime açıktır (Satir:2001, 9-20).

Satir'a göre sağlıklı ailedeki üyelerin beş alanda özgür olması gerekmektedir. Bunlar:

1. Olanları görme ve söyleme,
2. Hissettiklerini ve düşündüklerin söyleme,
3. İstedğini hissetme,
4. İstediklerini söyleme,
5. Risk alma.

Ailedeki kurallar üyelerin özgürlüklerine, kendilerini geliştirmelerine engel olmayacak biçimde esnek ve güven verici olduğunda ihtiyaçlar olabildiğince giderilir ve ortam açık iletişime elverişli bir hale gelir. Ancak bu şekilde üyeler bir problemle

karşılaştıklarında bu kurallar sayesinde akılcı ve gerçekçi bir seçim yapabilecek ve de ailenin diğer üyelerinin de kabul edebileceği çözüm yolları bulabilecektir. Kurallar ailedeki çocukların nasıl davranmaları gerektiğini de içerir ve bu kurallar çocuk büyüdükçe yeniden düzenlenir (McWhirter,1990:233-234).

Sağlıklı ailede roller açık, belirgin ve birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Üyelerin rolleri farklıdır, her birey hak ve özgürlüğünü bilir. Roller esnek ve açıktır. Aile üyelerinden biri geçici olarak rolünü yerine getiremezse diğer üyeler bu rolü üstlenirler. Bu durumlarda yapılan rol değişimlerinde sorun yaşanmaz ve ailenin diğer üyeleri tarafından da anlaşılıp kabul edilir. Bu nedenle de rol değişimlerinin kalıcı olduğu durumlarda bile ailede uyum sorunları yaşanmaz. Sağlıklı ailelerdeki rol dağılımları, onların yaşlarına, cinsiyetlerine, kültürel değerlere ve beklentilerine uyundur. Her üye kendi cinsel kimliğini kabul eder ve diğerlerinin cinsiyetine saygı duyar. Cinsel farklılıkların birbirini tamamladığının bilincindedirler. Cinsiyet rollerinin birbirinden farklı olması cinsiyetler arası üstünlük yaşanmasına neden olmaz. Erkek ve kadın birbiriyle yarışmaz, birlikte çalışır ve model olarak çocuklarının da kendi cinsiyet kimliklerini kazanmalarına olanak sağlarlar. Roller fonksiyonlarla ilişkilidir. Eşler özelliklerini korur, kendilerini güvende hisseder ve kabul edilirler. Bunun sonucu olarak da bir birlerinin ihtiyaçlarını doyuma ulaştırırlar. Cinsel ilişkileri olumludur ve birbirlerini severler, hak ve görevlerde anlaşırırlar. Problemler açıkça tartışılabilir ve çözümü için çaba harcanır. Çocuk yetiştirme konusundaki disiplin ve otorite konusunda birlikte hareket ederler. Çocuklarına kültürel değerleri, normları, rol beklentilerini ve dili anlatırlar. Onların ihtiyaçlarını karşılarlar, fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal gelişimlerini olanak sağlarlar. Böylece çocuklarının farklı kişilik geliştirmesine, olumlu benlik algısı ve benlik saygısı geliştirmelerine yardımcı olurlar (Nazlı, 2003: 23-25).

Nystul'a göre sağlıklı ailenin fonksiyonları şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Duyguların paylaşılması ve anlaşılması
2. Bireysel farklılıkların kabullenilmesi,
3. İlgi ve sevgi duygularını geliştirilmesi,

4. Aile içindeki işbirliği,
5. Mizah duygusunun gelişmesi,
6. Yaşamın sürekliliğini sağlama ve güvenlik için gerekli olan ihtiyaçların karşılanması,
7. Problemlerin demokratik ortamda çözülmesi,
8. Geniş bir felsefi düşüncenin varlığı,
9. Tahhahhüt
10. Takdir duygularının ifade edilmesi,
11. Aile içi iletişim,
12. Zamanı birlikte geçirme,
13. Maneviyat,
14. Sorunlarla başa çıkma becerisi.

Sağlıklı ailelerde bütünlük ve uyumun yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bu tip ailelerde aile içi iletişimin iyi olduğu ve üyelerin aile doyumlarını yüksek algıladıkları gözlenmiştir. Stresle kolay başa çıktıkları, çocukların kendilerine yetebildiği, akademik başarılarının yüksek olduğu bulunmuştur (Akt. Nazlı, 2003: 37).

1.3.2. Aile Sistemi

Evlilik bağıyla bir araya gelen iki insan yaşantılarında yeni bir oluşum içine girerler. Bu oluşum sırasında bireysel yaşam biçimlerini değiştirmeye ve yeni etkileşim biçimlerini denemeye başlarlar. Sonuçta da iki kişilik psikolojik bir sistem oluştururlar. Aileye giren ya da daha ileriki yıllarda ayrılan her üye için bu düzenleme tekrar yapılır. Ailenin bir sistem olarak incelenebilmesine olanak sağlayan belirleyici özellikler şunlardır (Gülerce, 1996:12-19):

a) Sosyal bir grup olan aile bireylerinin bir arada ve birbirlerine bağlı olmalarının ortak bir amacı vardır. Bu amaç, üyelerinin bireysel güdü, niyet ve ihtiyaçlarından bağımsız ve ötedir. Bütün üyelerin ihtiyaçlarını aynı anda karşılayabilecekleri psikolojik, sosyal, fiziksel vb. bir ortam yaratmaktır. Amacın

ortak olması da kaçınılmaz olarak bireysel ihtiyaçların kimi zaman doyurulmamasını veya dönüşüme uğramasını da gerektirir.

b) Sosyal bir organizasyon olan ailenin örgütlenmesi/yapılanması vardır.

c) Aile üyeleri, sosyokültürel kurutlular, kişiler arası ilişkiler ve fiziksel çevre ile bir sistemdir.

d) Aile, kendi içinde alt sistemler oluşturur. Üyelerden her biri birden fazla alt sistemde yer alabilir. Bu alt sistemler kendi amaçlarına ve sosyal grup özelliklerine sahiptir ancak bunlar “aynı aile sistemi” içindeki birliklerdir. Bu aile içinde diğerlerine karşı kurulan koalisyonlardır.

e) Aile, koşullarını gerektirdiği değişiklikleri kendi yapısında gerçekleştirme ve ihtiyaçlar için etkileşimsel yeterliği olan bir birimdir. Bu her ailede her zaman tam olarak gerçekleşmeyebilir. Önemli olan ailedeki genel yetkinliktir.

f) Her aile değişen durumlar karşısında bir yaşam döngüsü içine girer. Bu sistem gelişiminin gereğidir. Hemen her ailede evlilik, doğum, statü değişikliği, ergenlik, torun sahibi olma, işsizlik, ölüm, ev değiştirme, emeklilik vb. durumlar aile yapısında dönüşümü gerekli kılar. Her aile olaylara farklı anlamlar yükler ve öznel tepkiler verir.

g) Aileler aynı sonuca farklı yollardan da gidebilirler. Bireyin gelişiminde söz konusu olan eşsonluk ilkesi aileler için de geçerlidir. Farklı eğitim, ekonomik, kültürel ve psikolojik donanımlardaki iki ailenin “bireylerine destek olma, sahip çıkma” hedefleri ortak olsa da bunlara ulaşma biçimleri çok farklı olabilir.

h) Aile yapısındaki dönüşümlere “belirti üretmek” de dahildir. Değişen koşullara ailenin yapısını uydurma ve etkileşimsel yeterlik özelliği göz önüne alındığında, yapının bazı durumlarda sadece psikolojik belirti üretmeye yetecek şekilde değişebildiği ve sistemin ihtiyaçlarını ancak bu şekilde doyurabildiği görülmektedir.

Görüldüğü gibi ailedeki sistem davranış kalıplarından oluşmuştur. Kalıplar aile içinde geliştirilerek sürdürülür. Üyeler arası etkileşim kendi arasında çalışır ve dönütlerle betimlenir. Dönütler döngüseldir ve herhangi bir uyarıcıya verilen tepki, kaynak uyarıcıdan etkilenen yeni tepkileri yaratır. Dönüt, aile sisteminin dinamik dengesini sürdürmeye eğilimlidir ve ailenin etkileşim kalıplarıyla davranışları

dengede tutar. Kısaca aile sistem teorisinin ilkeleri şu şekilde sıralanabilir (Ludlow ve Howard, 1997:245-246);

- Sistem bir bütün halinde organize edilmiştir. Öğelerin bağımlı olması zorunludur.
- Sistemdeki etkileşim kalıpları doğrusal değil döngüseldir.
- Sistem uyumluysa, doğasında değerlendirme ve değişim vardır.
- Kompleks bir yapıdaki sistemler; alt sistemlerden oluşur. Bu alt sistemlerin belli kuralları ve etkileşim kalıpları vardır.

Aile sisteminde sıklıkla kullanılan ana kavramlar vardır. Bunlar:

- **Bütünlük:** Aile sistemindeki öğelerin birbirine bağımlılığını ifade etmektedir. Gestaltçılara göre bütün, öğelerin toplamından daha ötedir ve daha farklıdır.
- **İlişki:** Sistem içindeki öğelerin iletişimini ifade etmektedir. Sözlü ya da sözsüz tüm davranışlar iletişim için önemlidir.
- **Eşit Ereklik:** Yapının kendisini sürdürmesinin anlamıdır.
- **Homeostazi:** Bedenin korunmak ve denge için yaptığı otomatik eğilimine homeostazi denir (Goldenberg ve Goldenberg, 1991:39). Homeostazi ailenin özel davranışları, bağımlılıkları, iletişim kalıpları ve beklentileri ile ifade edilir (Mc Whirter, 1993:232).

Aileye sistem perspektifi açısından bakıldığında literatürde dört aile biçimi üzerinde durulmaktadır:

1. Kapalı Aileler: Geleneksel ailelerdir. Bu ailelerde kararları veren bir lider ve hiyerarşik yapı vardır. Lider anne veya baba olabilir. Aileler üyelerinin ihtiyaçlarını sabitlik/doğurganlık, yapı ve ait olma duyguları ile karşılamaya çalışırlar. Anne baba olma otoriteye dayanır. Kurallar ve sınırlar bellidir. Ancak bu tip ailelerde çocukların özellikleri yadsınır. Anne babalar katı kurallarla davranışları kontrol altına tutmaya çalışırlar. Aile üyeleri iç içedir.

2. Gelişigüzel Aileler: Kapalı ailelerin tam tersine bu tip ailelerde grup yerine bireye önem verilir. Aile her üyenin ihtiyaç ve amaçlarının karşılanmasına yardımcı olur. Yapı hiyerarşik değil izin vericidir. Üyeler bağımsız olarak kendi problemlerini çözebilmeleri konusunda cesaretlendirir. Ancak bu aileler sınırlarını veya güvenli yapısını kurmada yetersizdirler ve gücü kullanmada, ebeveynlikte zayıftırlar. Bu nedenle etkileşim karışık hale gelir. Ergenler kendilerini bir yapıya dâhil etmek için çeşitli alt kültür yapılarına katılabilirler.

3. Açık Aileler: Bu ailelerde değerler karışıktır. Hem bireyselliğe hem de gruba önem verilir. Kararlar ailenin tüm üyeleri tarafından alınır, bilgiler paylaşılır, işbirliği yapılır. İletişim fazladır ve açık aileler üyelerine güven verir.

4. Eş Zamanlı Aileler: Bu ailelerde iletişim kapalıdır. Sözel olmayan iletişim çok önemlidir. Üyeler sözel olmayan mesajları okuyabilecek beceriyi geliştirirler. Çocuklar rutin ve düzenli bir ortamda güvenli ve ait olma duyguları ile yaşarlar. Ergenler açık ve belli olmayan aile içinde kendilerini bulmakta zorlanırlar. Etkileşim azlığından samimiyet duyguları kaybolmuştur. Ailede büyük bir değişim ortaya çıkarsa, üyeler bunu inkâr etmeye çalışır. Sakinlik ve huzur istedikleri için, inkâr edemeyecekleri kadar büyük bir problem oluncaya kadar üyelere yardım edilmez. Bu aileler kriz yönetimli ve stratejik tekniklere iyi tepki verirler (Nazlı, 2003: 39–40).

Sistem açısından ise aile, bir geçmişi paylaşan, duygusal bağları olan aile üyelerinin ve ailenin tamamının ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla stratejiler planlayan bireylerden oluşmuş karmaşık bir yapıdır ve bu öğeler arasında etkileşim vardır. Bu etkileşim de sistemindeki öğelerin özelliklerinden etkilenir. Aile bir geştalttır. Üyelerinin toplamından daha fazlasını ifade eder. Sistem bir küme değildir. Çünkü öğeler arasında kararlı bir iletişim vardır ve sistemdeki parçalar birbirine bağlıdır. Aile davranış kalıplarından oluşmuş bir sosyal sistemdir. Söz konusu davranış kalıpları da aile içinde geliştirilir ve sürdürülür. Üyeleri arasındaki etkileşim ise kendi arasında çalışır ve bu etkileşim dönütlerle betimlenir. Dönüt aile sisteminin dinamik dengesini sürdürmeye eğilimlidir. İletişim kalıplarını ve davranışlarını dengede tutar. Uyumlu kalıplara sahip olan bir aile için değişim ve değerlendirme

gelişimin doğal bir sonucudur. Ailenin karmaşık bir yapısı vardır. Alt sistemlerden oluşmuştur ve bir amaca yönelmiştir. Ulaşması gereken amacı ve görevleri vardır. Bu görevlerini yerine getirmek için de stratejileri vardır. Aile kavramı biyolog Bertalanff'ye göre insan vücudunun en önemli fenomeni olarak organizma, bağımsız parçalar ile karşılıklı etkileşim sürecinin karışımından oluşmuş bir yaşam biçimidir. Sosyal bilimciler bu görüşü aileyi de içine alan bütün yaşam sistemlerine uyarlamışlardır. Aile sistemini oluşturan öğelerin her birinin farklı rolleri vardır. Bu roller öğelerin birbirine bağlanmasına yardım ederler. Sistemin her bir parçası bir diğerini etkilemektedir (Gülerce,1996: 12–19, Nazlı, 2003: 18, Gladding, 1995:11).

Sistem ve alt sistemler arasında içsel etkileşim vardır. Bir alt sistemin biyolojik veya sosyal örgütlenmesinde problem ortaya çıkarsa, bu diğer sistemleri de etkiler. Aile doğal bir sistemdir ve duyguları paylaşma, iş bölümü, çocuk büyütme vs. gibi pek çok fonksiyonu vardır. Bu fonksiyonlar aile sistemi tarafından yerine getirilir. Aile, birbirine bağlı kuvvetlerden etkilenen sosyal bir sistemdir. Aile, üyelerin bir arada yaşamasından kaynaklanan sistemik davranış kalıpları geliştirir. Ailedeki iletişim ve bu davranış kalıpları sistemi dengede tutar. Hemeostazi sürecinin etkisiyle sistem sabit kalır. Bu da sistemdeki yapıyı ve bütünlüğü korur. Ailedeki bireysel özelliklerle birimin bütünlüğü arasındaki dengenin kurulması şarttır. Aile çevresi çok kısıtlayıcı düzeyde olduğunda bütünlüğün kabul edilebilir düzeyde olması engellenir. Çünkü bu durumda üyeler bir birine çok bağımlı hale gelir. Diğer taraftan aile üyeleri bir birinden çok kopuk olduğunda da faaliyetler azalır. Aile üyelerinin bir arada ve birbirleriyle bağlı olmalarının ortak bir amacı vardır. Bu da üyelerinin ayrı ayrı bireysel güdü, niyet ve ihtiyaçlarından bağımsız ve ötedir. Yani ailenin amacı her zaman tek bir üyenin orada olma niyetine denk düşmeyebilir. Üyelerinin gizli anlaşmasıyla ortaklaşa belirlenen bu amaç, bütün üyelerin ihtiyaçlarını aynı anda karşılayabilecekleri fiziksel, psikolojik, sosyal vb. bir ortam yaratmaktır. Ortak amaçların varlığı zaman zaman bireysel ihtiyaçların giderilmesine de yol açabilir (Nazlı, 2003:20, Mc Whirter ve ark., 1993:231,Gülerce, 1996:12-13).

Sistem perspektifine göre, ailelerin yerine getirmesi gereken görevler geneldir ve bütün aileler için geçerlidir. Bunlar; kimlik görevlerini yönlendirme, sınırları

düzenleme, ailenin duygusal atmosferini yönetme, aile yapısında meydana gelen değişimi yönetme ve ev halkının devamlılığını sağlamadır.

Kimlik Görevlerini Yönlendirme: Her ailede; hem bireysel olarak her bir üyenin hem de bütün sistemin kimlik gelişimine yardımcı olması gerekir. Bununla ilgili olarak ailenin; konulara anlam verme, cinsellik, cinsiyet gibi biyolojik ve sosyal konularda aile üyelerini sosyalleştirme, bireylerin aile içinde tatmin edici imajlarını kurma gibi yerine getirmesi gereken görevler vardır. Bunlar üyelere ve aileye aile içinde anlam verir. Görevler yerine getirildiğinde bireyler kendileri hakkında bilgi edinirler. Bu da bireylerin benlik kavramlarını gelişmesine yardımcı olur.

Sınırları Düzenleme: Aileler sınırlarını kurmalı ve bunları sürdürmelidir. Aile sistem literatüründe dışsal ve içsel olmak üzere iki tür sınırdan söz edilmektedir. Dışsal sınırlar aile sistemini diğer sınırlardan ayırmaktadır. Bu sınır aile üyeliğini belirtmekte ve bilgi akışını düzenlemektedir. Ailenin bu konudaki görevleri; dışarıyla etkileşim stratejilerini oluşturma, kendi bütünlüğü ve özerkliğinin devamını korumak için fiziksel çevresini yönlendirmedir. Hem kendi bütünlüğünü devam ettirebilen hem de dış sistemlerle aile sistemi arasındaki uygun bilgi akışına izin veren ailelere iyi fonksiyonel ya da sağlıklı aile denmektedir. İçsel sınırlar ise ailedeki alt sistemler arası bilgi akışını düzenler. Bu sınırların düzenlenmesi ailedeki bireylerin bireyselliklerini ve özerkliklerini etkiler. Sınırlar arası tolerans az olduğunda üyeler iç içe girerken, çok olduğunda da kopukluk oluşur.

Ailenin Duygusal Atmosferini Yönetme: Duygusal atmosferi yönetme görevi, aile üyelerinin bakımı ve destekleme stratejilerinin değerlendirilmesi etrafında oluşur. Bu görev karar vermenin gelişmesini, güç ve kontrol stratejilerini de gerektirir. Bu görevin etkili şekilde yerine getirmesiyle aile üyelerin sağlığı artar. Etkili yönetimle; aile üyeleri bakılıp, desteklendiğini hisseder, genel amaçlarını tamamlamak için işbirliği yapar ve çatışma halinde üyeler risk almaya istekli olurlar.

Aile Yapısında Meydana Gelen Değişimi Yönetme: Açık bir sistem olan ailede, bilgilerin dönüt hizmetini yapmasıyla sistemde bir etkileşim ya da yeniden

düzenlemenin gerekli olup olmadığı belirlenir. Bu belirleme doğrultusunda yeni bilgilere tepki olarak aile, periyodik bir biçimde yeniden düzenlenir. Sistemde bu bilgiler genelde stres olarak yaşanır. Değişim gereklidir ve üyelerce istenir. Stres sonucu stratejiler yeniden düzenlenir ve böylece aile güncel şartlara daha iyi uyum sağlamış olur. Bu düzenlemeler sistemin uyumu olarak algılanır.

Ev Halkının Devamlılığını Sağlama: Aileler, üyelerinin ve sistem bütünlüğünün sağlığını artırarak, ailenin fiziksel çevresini sürdürmek zorundadır. Aile, beslenme, barınma ve eğitim gibi temel ihtiyaçları karşılamakla sorumludur. Bu görevlerin yerine getirilmesi için aile; zaman, enerji ve para kaynaklarını kullanarak karar vermek durumundadır.

1.3.3. Aile Organizasyonu ve Fonsiyonellik

Literatürde yaygın olarak; merkeze doğru/merkezdışı aileler, bütünlük ve uyum içindeki aileler olmak üzere iki aile organizasyon biçimi yer almaktadır.

Merkeze Doğru/Merkezdışı (Centripetal/centrifugal) Aileler

Merkeze doğru kavramı kapalı olma eğilimindeki aileleri, merkez dışı da ailesinden uzaklaşma eğilimindeki aileleri betimlemektedir. Combrick-Graham (1985)'a göre aile sistemi yaşam döngüsü kavramında, ailedeki her bir kuşağın birbirine yapması gereken gelişim görevleri bulunur. Erikson'un üretkenlik evresi ailedeki yetişkinlerin çocuk dünyaya getirip yetiştirmeye en çok uyum sağladıkları evredir. Yetişkinlikteki üretkenlik çocuk yapmaya neden olurken, çocukların ergenlik dönemi anne babaların güçlerindeki karışıklığa neden olur. Karışıklığın her düzeyinde büyük anne babaların katılımıyla kompleksler oluşur. Bazı kuşaklar arası olayların birbiri üzerine yığılması sonucunda aile yaşam spirali oluşur. Bu spiral aile içinde etkileşim halindeki bireylerin döngülerinin bir betimlemesidir (Andreozzi, 1996:53, Combrick-Graham, 1985:142-143).

Robert Beavers ailedeki etkileşim biçiminin merkeze doğru ve merkez dışı olan uçları gösterir. Beavers yerçekimi kuvvetlerinin insanları çektiği gibi belli kuvvetlerin de aile üyelerini bir arada tuttuğunu belirtmiştir. Aynı şekilde aile üyelerini aileden uzaklaştıran güç de söz konusudur. Bunlar roket görevi görürler. Merkez dışı güçler aile içine girerek üyelerin bağımsız olmasına izin verir. Her iki güç de yararlıdır ve sağlıklı ailelerde bulunmalıdır. Ancak bu zıt güçler dengede olmazlarsa ezici sonuçlar oluşabilir. Sağlıklı bir kimlik için hem aile desteği (merkeze doğru) hem de bireysel yeterlikler (merkez dışı) için yüreklendirme ve kabul etme dengeli olmalıdır. Opimal ailelerdeki yapı açıkça belirlenmiş olup esnek ve açıktır. Üyeler kendi fonksiyonları ile ilgilidirler. Yöntem, amaç ve tercihlerindeki değişiklikler aileyi tehdit etmez. Tartışmalara ve yeni bilgilere açıktırlar. Biyolojik dürtülere saygılıdırlar. Aile üyelerinden biri kaygı veya korku yaşarsa biraz şaşkınlık ve sıkıntı oluşur. Kızgınlık hali sistemde düzeltilmesi gereken bir şeyler olduğunu gösterir. Sistem kendini ve bazı yetenekleri kabul etmiştir (Gladding, 1995:5-7, Nazlı, 2003:32, Gazda, 1989:58).

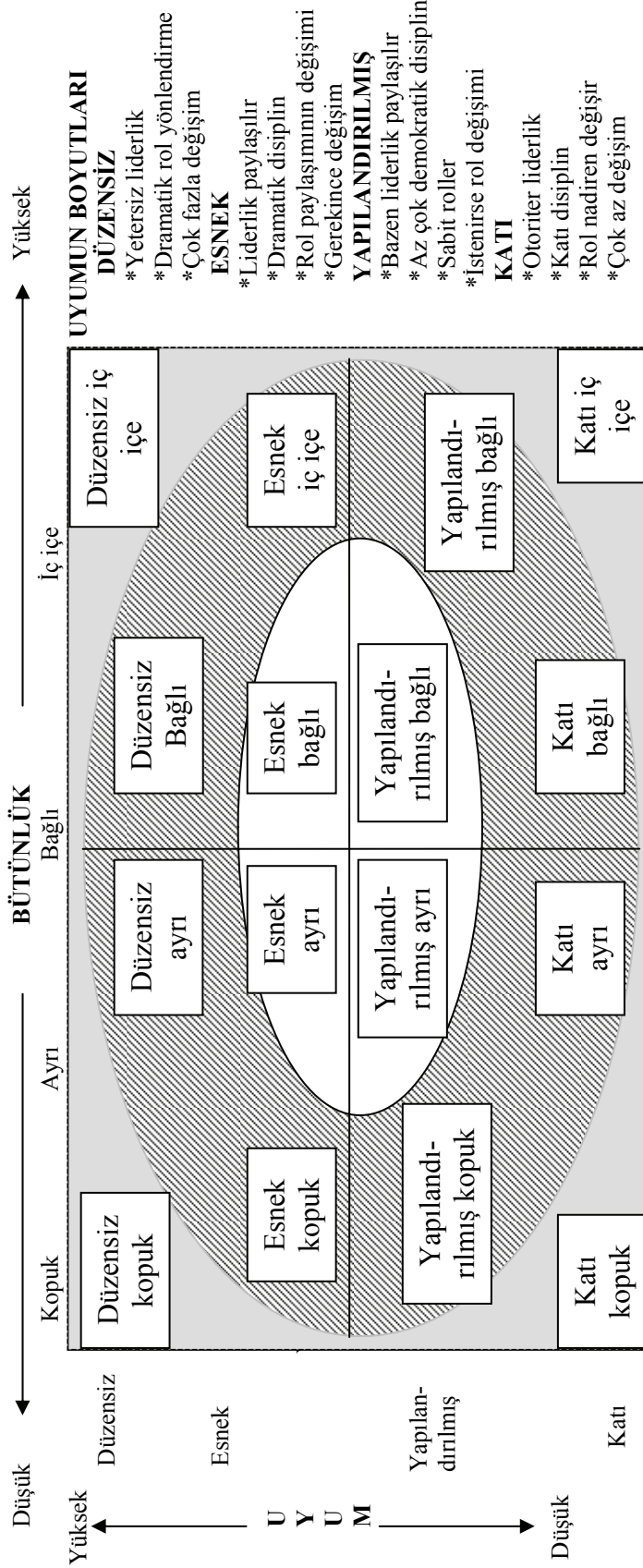
Bütünlük ve Uyum İçindeki Aileler

Olson, Sprenkle ve Russel aile danışması, aile sosyolojisi, sosyal psikoloji ve aile sistem teorilerinin sonucunda gelişmiş elli kadar kavramı derleyerek aile etkileşiminin üç büyük boyutu olan bütünlük, uyum ve iletişimi kapsayan modeli geliştirmişlerdir (Lavee ve Olson, 1991:786-787).

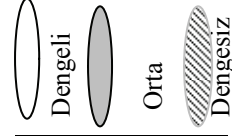
Şekil 3’de görüldüğü gibi Circumplex Model aileleri temel olarak iki boyuta ayırmaktadır. Bunlar bütünlük ve uyumdur. İletişim de bu iki boyutu destekleyen yan boyut konumundadır. Bu modelin iletişimi kolaylaştırıcı bir yanı vardır. Her iki boyut arasında hareket etmek kolaylaşmıştır. Olumlu iletişim, aile yapısında farklı düzeylerde hareket etmeye yardımcı olurken, olumsuz ve yetersiz iletişim de sistemdeki bütünlük ve uyum düzeylerinde değişiklik yapma yeteneğini azaltır. Uyum aile yapısındaki rol ve kuralların duruma göre değiştirilebilme yeteneğidir. Bir anlamda uyum, sistemin strese karşı tepkide bulunması için düzenlenmesidir. Uyum boyutu; katı, esnek, yapılandırılmış ve düzensiz olmak üzere dört düzeyde incelenir.

Uyum derecesi az olan ailelere katı, çok olan ailelere düzensiz aileler denmektedir. Uyum boyutunun iki uç noktası da uyumsuzluk olarak nitelendirilmektedir.

Bütünlük boyutu, üyeler arasındaki heyecansal sınırları ifade eder. Bu boyut hem ailedeki bireyler arasındaki duygusal bağı, hem de onların bireysel özellikleri ile ilgilidir. Bütünlük üyeler arasındaki duygusal bağıdır. Bütünlük boyutunda da; kopuk, bağlı, ayrı ve iç içe olmak üzere dört düzey vardır (Sergin ve Flora, 2005:20). Bütünlüğü az olan ailelere kopuk, çok olan aileler de iç içe aileler denilmektedir. Bütünlüğün uçlarındaki ailelerde, denge ya kapalı ya da bireysel özerklik açısından ağır basar.

BÜTÜNLÜĞÜN DÜZEYLERİ	KOPUK	AYRI	İÇ İÇE	BAĞLI
Ben-biz dengesi	Ben	Ben-biz	Ben-biz	Biz
Samimiyet	Az samimi	Düşük-ıllımlı	Yüksek-ıllımlı	Aşırı samimi
Bağlılık	Az bağlı	Biraz bağlı	Bağlı	Oldukça bağlı
Bağımsızlık/bağımlılık	Çok bağımsız	Bağımsız	Bağımsız	Oldukça bağımlı

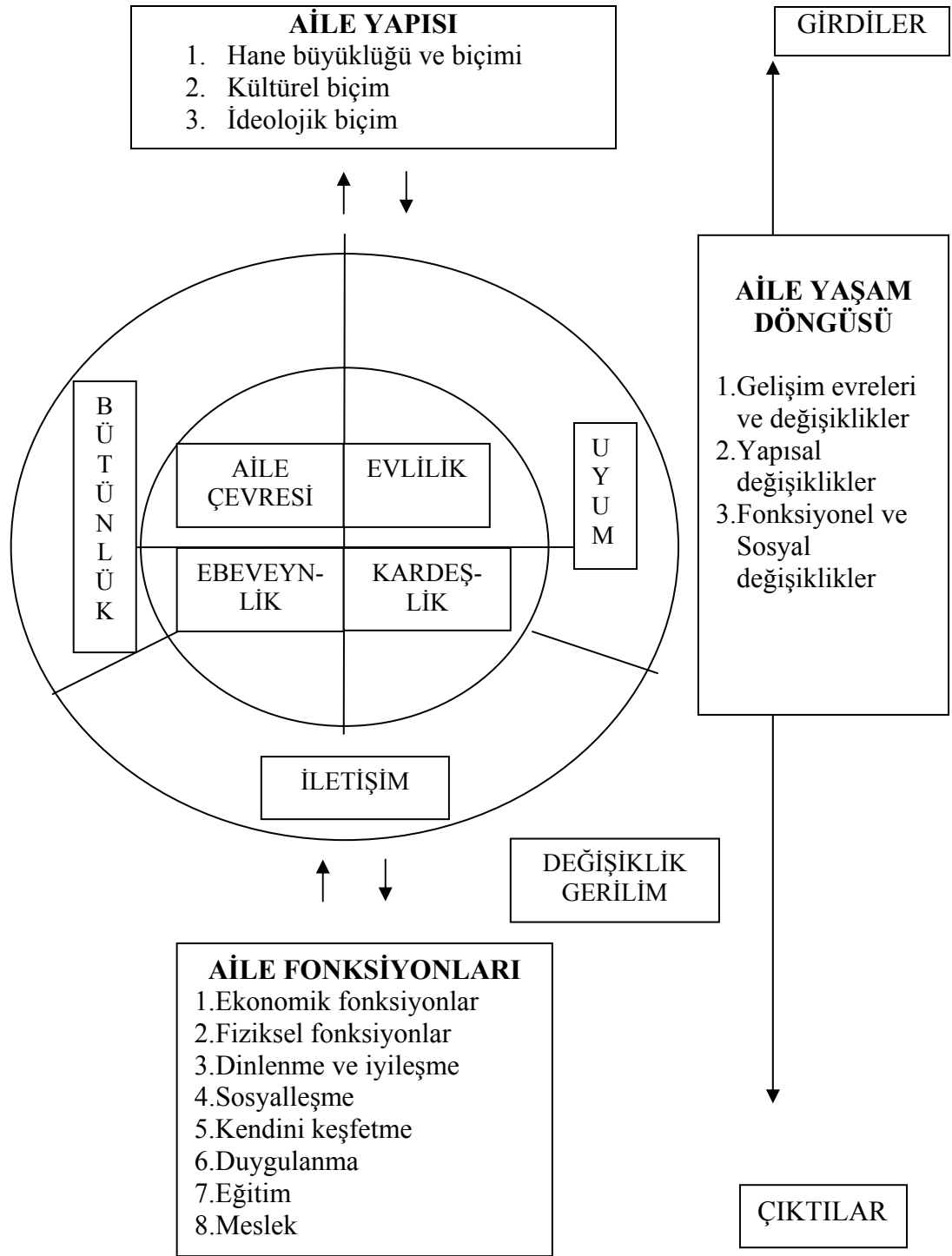

(Sergin ve Flora, 2005:20)

Şekil 3. Aile Sisteminin Circumplex Modeli

Roannau ve Partner (1993) aile sistem modellerini derleyip Güç Geliştirme Modelini oluşturmuşlardır. Bu modelin; aile yapısı, etkileşim, yaşam döngüsü ve fonksiyonlar olmak üzere dört önemli parçası vardır (21-22).

Şekil 4’de aile yapısında; ailenin özellikleri, sorunlarla başa çıkma biçimleri ve kültürel ve etnik farklılıklar vardır. Aile yaşam döngüsünde; ailedeki üyelerin değişimi, yapısal, sosyal ve fonksiyonel değişiklikler olup bunlar ailede meydana gelen gelişme ve değişimin dışında oluşan durumlardır. Aile fonksiyonlarında ailenin her bir üyesine düşen görev ve sorumluluklar yer almaktadır. Her aile üyesinin neye ihtiyacı varsa ona hizmet edilir. Aile etkileşiminde ise ailenin alt sistemlerini oluşturan ebeveylilik, kardeşlik, evlilik ve ailenin çevresi ile olan ilişkiler yer almaktadır (Roannau ve Partner, 1993:21-22) .

(Roannau ve Partner, 1993:21-22).

Şekil 4. Güç Geliştirme Modeli

Duvall tarafından geliştirilen aile yaşam döngüsü modeli sistem kavramları ile de bütünleştigiinden yaygın olarak kullanılmaktadır (Goldenberg ve Goldenberg, 1991: 15-17). Şekil 5’de ailenin evlilikle başlayıp ölümle sonlanan sekiz evresi vardır. Bu model ailedeki geçmiş, yaşanan ve gelecek zamanla ilgili görevleri kapsamaktadır.

Aile Yaşam Döngüsü Evresi	Aile İçindeki Pozisyon	Ailenin Kritik Gelişimsel Görevi	Evrenin Süresi
1.Evli çiftler (çocuksuz)	Karı/Koca	*Karşılıklı doyurucu bir evlilik kurma. *Hamileliğe ve annelik, babalık sözleşmesine uyum sağlama.	2 Yıl
2.Bebekli aileler (30 aylık bebeği olanlar)	Karı-anne/Koca-baba Küçük kız/oğlan çocuğu veya her ikisi	*Küçük çocuğun gelişimine uyum sağlama ve cesaretlendirme.	2-5 Yıl
3.Okul öncesi dönemde çocuğu olanlar	Karı-anne/Koca-baba Kız çocuk-kız kardeş Erkek çocuk-erkek kardeş	*Okul öncesi dönem çocuğunun kritik ilgi ve ihtiyaçlarına uyum sağlama.	3-5 Yıl
4.Okula giden çocukları olan aileler (6-12 yaş)	Karı-anne/Koca-baba Kız çocuk-kız kardeş Erkek çocuk-erkek kardeş	*Okul çağında çocukları olan diğer ailelerle uyum içinde olma. *Çocukların eğitsel başarılarını destekleme.	7 Yıl
5.Ergenlik çağında çocukları olan aileler (13-20 yaş)	Karı-anne/Koca-baba Kız çocuk-kız kardeş Erkek çocuk-erkek kardeş	*Özgürlük ve sorumluluk arasında denge oluşturma.	7Yıl
6.Hareket eden merkezler olarak aile	Karı-anne-büyükanne Koca-baba-büyükbaba Kız çocuk-kız kardeş-hala Erkek çocuk-erkek kardeş-amca	*Genç yetişkinleri iş, askerlik, okul ve evlilik için özgür bırakma.	8 Yıl
7.Orta yaşlı anne-baba	Karı-anne-büyükanne Koca-baba-büyükbaba	*Evlilik ilişkilerini tekrar inşa etme. *Kendisinden daha yaşlı ve daha genç kuşaklarla bağlarını sürdürme.	15 + Yıl
8.Aile üyelerinin yaşlanması	Dul erkek/Dul bayan Karı-anne-büyükanne Koca-baba-büyükbaba	*Yalnız yaşamayla baş etme, *Emekliliğe uyum gösterme.	10-15+ Yıl

(Goldenberg ve Goldenberg, 1991: 15-17)

Şekil 5. Duvall’ın Aile Yaşam Döngüsü Modeli

Son olarak da Gülerce (1996) tarafından geliştirilen dönüşümsel aile modeli üzerinde durulacaktır.

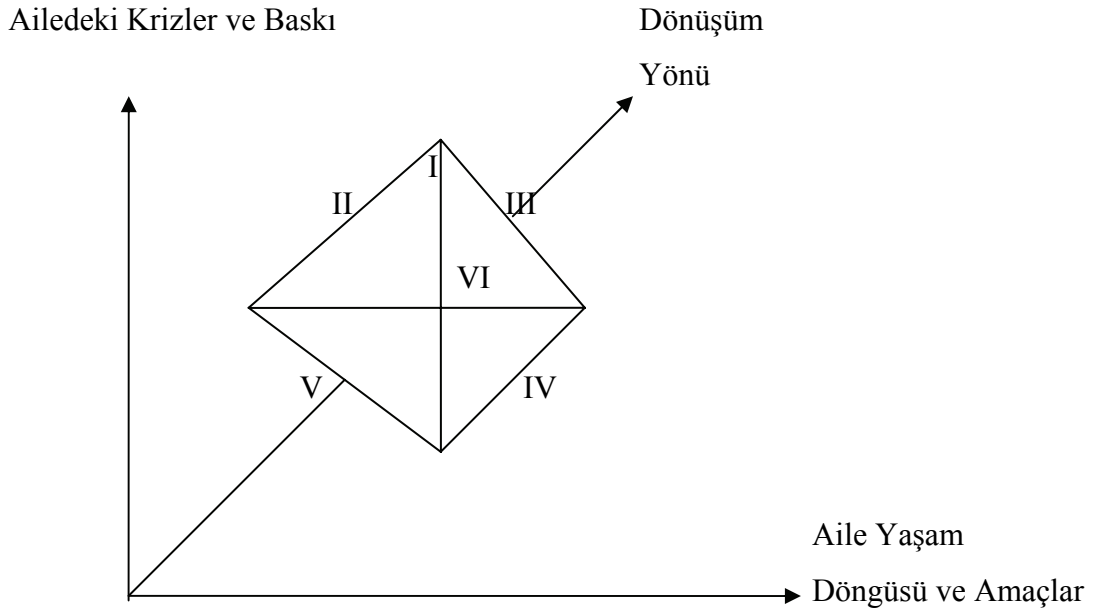
Dönüşümsel aile modeli, sürekli etkileşim ve dönüşüm halindeki üç değişkeni olan bir modeldir. Bu değişkenler; bağlam değişkeni, dönüşüm değişkeni ve ailenin yapısal/sistemik değişkenleridir.

Bağlam değişkenleri, bireyin hem aile bağlamına hem de sürekli etkileşimde olduğu daha geniş bağlamlara yerleştirilmesine olanak sağlar. Ailedeki bireylerin yaşı, cinsiyeti, işi, eğitimi, aile içindeki yeri ve değeri, sağlık durumu, duyguları, inançları, düşünce ve düşleri iç bağlam değişkenlerini oluşturur. Sosyo-kültürel normlar, toplumsal değerler, ekonomik ve politik koşullar, aile bağları da dış bağlam değişkenleridir. Bu iki değişken arasında ayırım salt kuramsal tartışma amacıyla yapılır. Bunun dışında ikisi birlikte olan ya da ayrılmayan tek bir kavram olarak ele alınmalıdır.

Dönüşüm değişkenleri, ailenin iç bağlamda yaşadığı ya da dış bağlamdan gelen her türlü kriz ve baskılar sonucu yaşam döngüsünün getirdiği değişim istekleri için konulan hedef ve gelecekle ilgili beklentilerle belirlenen dönüşüm yönü'nden oluşur. Aileler kendilerine özgü çözümlemelerle yeni yapılandırmaya doğru hareket ederler. Dönüşüm yönü de değişimin hangi doğrultuda olacağını belirler.

Ailedeki yapısal/sistemik değişkenlerin üçü doğrusal, ikisi döngüsel olarak düşünülmüş beş eksenidir (Şekil 6). Doğrusal olanlar; iletişim, yetkinlik ve duygusal bağlam, döngüsel olanlar da yönetim ve birlik eksenidir.

Dönüşümsel aile modelini basit ve simgesel bir biçimde anlatmak için üçgen prizma kullanılmıştır. Ailenin yapısal/sistemik değişkenleri prizmanın beş kenarı ile ifade edilmektedir. Açık olan altıncı kenar da dönüşüm göstergesidir ve sürekli etkileşimin bir fonksiyonu olarak belirlenmiştir. Kuramsal olarak prizmanın eşkenar olması en iyi uyum halini ifade etmektedir.

(Gülerce, 1996:34-40).

Şekil 6. Dönüşümsel Aile Modeli

I. İletişim, II. Birlik, III. Yönetim, IV. Yetkinlik, V. Duygusal Bağlam, VI. Dönüşüm Göstergeleri

I. İletişim: Evlilik ve aile sistemi içinde iletişimin açık olması, bireylerin kendini açma ve özgürce ifade edebilme davranışları, alınan ve kodlanan mesajların tutarlı olmasıyla ilgilidir. Doğrusal olarak, iletişimin işlevselliği arttıkça sistemin genel uyumu da artar.

II. Birlik: Evlilik ve ailede yakınlığı, bütünlüğü, sistem içindeki kişiler arası ve dış çevre ile olan sınırları, bağımlılığı, bağlılığı, beraberlik ve kaynaşma vb. durumları ifade etmektedir. Döngüsel olarak, aile üyeleri arasındaki aşırı kaynaşma kadar aşırı kopukluk da sistemin uyumunu bozar.

III. Yönetim: Evlilik ve ailedeki yapısal örgütlenme, karar verme, davranışların kontrolü, disiplin, kurallar, roller, normlar, yapısal işleyişin esnekliği vb. ile ilgilidir. Döngüsel olarak yönetimdeki aşırı katılık kadar aşırı esneklik de sistemin uyumunu bozar.

IV. Yetkinlik: Evlilik ve ailede problem çözme, yeterlilik, sağlık, hedeflerin gerçekleştirilmesi vb. ile ilgilidir. Doğrusal olarak ailedeki yetkinliğin artması sistemdeki uyumu da artırır.

V. Duygusal Bağlam: Evlilik ve aile ortamındaki duygusal hava ve savunuculukla ilgili olan boyuttur. Ailedeki ortamın destekleyici ve yapıcı olması, sevgi, huzur ve anlayışa dayanması sistemin uyumuyla doğru ilişkidir (Gülerce, 1996:34-40).

1.4. Kaynak Araştırması

Bu bölümde, araştırma konusu ile ilgili araştırmalar empati ile ilgili olan araştırmalar ve aile ile ilgili olan araştırmalar olmak üzere iki gruba ayrılmış ve tarih sırasına göre sıralanarak verilmiştir.

1.4.1. Empati İle İlgili Araştırmalar

Kaner (1991), gerçeklik terapisi ve psikodramanın antisosyal davranış gösteren gençlerin benlik algılarını ve empati düzeylerini olumlu yönde etkileyip etkilemeyeceğini saptamak amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırma Ankara İslahevindeki bulunan, yaşları 15–19 arasında olan 30 ergen ile yürütülmüştür. Araştırmaya dahil edilen ergenler iki deney ve bir kontrol olmak üzere üç gruba ayrılmışlardır. Gruplara önce öntest verilmiş, daha sonra gruplardan birine 12 hafta süreyle psikodrama grup yönetimi, diğerine de gerçeklik terapisi grup yönetimi uygulanmıştır. Ardından tüm gruba son test uygulanmıştır. Veri toplama aracı olarak Offer Benlik İmajı Envanteri, Empati Beceri Ölçeği-A (EBÖ-A) Formu ve Rol Alma Testi (RAT) uygulamıştır. Araştırma sonucunda psikodrama ve gerçeklik terapisi uygulamalarına katılmanın, suçlu gençlerin benlik algılarını önemli derecede etkilemediği görülmüştür. Empati düzeyleri ile bulgular ise yalnız psikodrama gruplarına katılmanın; bu gruptaki gençlerin bilişsel empati düzeylerinde olumlu yönde etki yarattığı, buna karşı duyuşsal empati düzeylerinde farklılık oluşmadığı bulunmuştur (79–119).

Öz (1992), Hacettepe Üniversitesi erişkin hastanesinde çalışan hemşirelerin, hastaları ile etkileşimlerinde empatik eğilim ve empatik becerilerin kazandırılmasında, eğitimin etkinliğini ölçmek amacıyla deneysel olarak bir araştırma yapmıştır. Araştırmaya, deney grubuna 51, kontrol grubuna 99 olmak üzere toplam 150 dahil edilmiştir. Veri toplama aracı olarak Demografik Bilgi Formu, Empatik Beceri Ölçeği, Empati Eğilim Ölçeği kullanılmıştır. Deney grubundaki hemşirelere 10 hafta süreyle eğitim verilmiştir. Araştırma sonucunda, eğitim alan hemşirelerde empatik becerinin arttığı görülmüştür (20–50).

Tanrıdağ (1992), psikolojik yardım hizmetlerinde çalışan psikiyatristler, danışma psikologları, psikologlar ve sosyal hizmet uzmanlarının empatik beceri düzeyleri üzerinde meslek gruplarının, cinsiyetin, öğrenim düzeyinin ve mesleki kıdemin etkileri incelemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmaya, Ankara'daki Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı hastanelerde, SSK, devlet, belediye ve fakülte hastanelerinde çalışan 76 psikiyatrist, 28 danışma psikologu, 76 psikolog ve 59 sosyal hizmet uzmanı olmak üzere 239 kişi dahil edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, Empati Eğilim Ölçeği, Empatik Beceri Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonucunda; sağlık kurumlarının psikolojik yardım hizmetlerinde çalışan danışma psikologlarının empatik eğilim ve empatik beceri düzeylerinin diğer meslek gruplarına göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Psikolojik yardım hizmetlerinde çalışan değişik meslek gruplarındaki personelin empatik eğilim düzeylerinin cinsiyete ve mesleki kıdeme göre farklılaştığı, öğrenim düzeylerine göre ise lisansüstü programlara katılan psikologların empatik eğilim düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Psikolojik yardım hizmetlerinde çalışan personelin empatik beceri düzeyinin cinsiyetlerine göre değişmediği, mesleki kıdeme göre danışma psikologları dışında diğer meslek gruplarının kendi içinde mesleki kıdemi az olanlar lehine anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Öğrenim düzeyleri açısından lisansüstü programlara katılan danışma psikologları ve psikologların empatik beceri düzeyi daha yüksek bulunmuştur (56–110).

Yaşar (1993), hemşirelik öğrencilerinin ve hemşirelerin psikolojik ihtiyaç örüntüleri ile empati düzeylerini saptamak amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmaya Sağlık Bakanlığına bağlı Cebeci Atatürk Sağlık Meslek Lisesi 4. sınıfından 110 öğrenci ile Konya ve Ankara Sağlık Eğitim Enstitüsü 1. sınıflarında ileri düzeyde hemşirelik eğitimi gören 105 hemşire (alanda en az 3 yıl çalışmış olan) alınmıştır. Veri toplama aracı olarak Empati Beceri Ölçeği-B Formu, Empatik Eğilim Ölçeği ve EPPS kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; hemşirelik öğrencilerinin empatik eğilim ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları ile hemşirelerin empatik eğilim puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak hemşirelik öğrencilerinin empatik beceri puan ortalamaları ile hemşirelerin empatik beceri ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları arasında öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür (71–72).

Akboy ve Baysal (1994), İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri bölümü PDR (psikolojik danışmanlık rehberlik), EPÖ (eğitim programları öğretimi) ve sınıf öğretmenliği programları birinci sınıfta (61 kişi) ve dördüncü sınıfta (68 kişi) eğitim gören toplam (129) öğrencinin empatik eğilim ve empatik beceri düzeylerinin anabilim dallarına ve sınıflarına göre benzerlik ve farklılıkları belirlemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Demografik Bilgi Formu, Empatik Eğilim ve Empatik Beceri Ölçekleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; genelde birinci ve dördüncü sınıf öğrencileri arasında empatik beceri puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunurken, empatik eğilim puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Bölümlere göre öğrencilerin Empatik Beceri puanlarına ve Empatik Eğilim puanlarına bakıldığında, her iki ölçek puanlarında da PDR öğrencileri lehine anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır (661–672).

Altekin (1995), tiyatro bölümü öğrencileri ile iç mimarlık ve çevre tasarımı bölümü öğrencilerinin empatik becerilerini belirlemek ve karşılaştırmak amacıyla bir araştırma yapmıştır. Hacettepe Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi “Tiyatro bölümünde okuyan birinci sınıf ve dördüncü sınıf öğrencileriyle, “İç Mimarlık ve Çevre tasarımı” bölümünde okuyan birinci sınıf ve dördüncü sınıf öğrencileri

araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırmaya her sınıf düzeyinden 26 olmak üzere toplam 104 öğrenci dahil edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Empati Beceri Ölçeği-B Formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; Tiyatro/drama eğitimi alan bireylerin empatik beceri düzeylerinin olumlu yönde gelişmediği, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı öğrencilerinde birinci sınıf öğrencilerinin daha yüksek puan aldıkları belirlenmiştir (31–47).

Erlanger (1998), ergenlerin çok boyutlu empatik tepki kalıplarını, kimlik statülerine göre incelenmek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırma, yedi liseye devam eden, yaşları 18–24 arasında değişen 153 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak; empatik tepki stili ve kimlik gelişimini ölçmek için hazırlanan formlar kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; empatik ilgi kimlik statüsü hiyerarşisi ile istatistikî olarak belirgin bir düzeyde anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Bilişsel empatide istatistikî olarak anlamlı, empatik sıkıntıda ise kimlik araştırması ile istatistikî olarak anlamsız bir ilişki olduğu belirlenmiştir (323).

Alver (1998), bireylerin uyum düzeyleri ile empatik beceri düzeyleri arasındaki ilişkiler, cinsiyet ve öğrenim alanı (fen ve sosyal) değişkenleriyle birlikte incelemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırma Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesine devam eden sosyal ve fen alanlarında öğrenim gören toplam 200 öğrenci seçkisiz örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Veri toplama aracı olarak uyum düzeylerinin belirlenmesinde Hacettepe Kişilik Envanteri, empatik becerilerin belirlenmesinde Empatik Beceri Ölçeği-B Formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; uyum ve alt uyum düzeyleri ile empatik becerileri arasında önemli bir ilişkinin bulunmadığını göstermiştir. Ayrıca cinsiyet ve öğrenim alanının empatik beceri ve genel uyum düzeyinde bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir (109–157).

Aral ve Köksal (1999), sanat eğitimi alan ve almayan ergenlerin empatik becerileri ile yaratıcılık düzeyleri üzerinde cinsiyet ve sınıf düzeyinin farklılığa neden olup olmadığının belirtilmesi ve empatik beceri ile yaratıcılık boyutları dışındaki ilişkinin saptanması amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırma Hacettepe

Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuarına devam eden (68) ve Ankara Özel Arı Lisesine devam edip hiçbir sanat dalıyla uğraşmayan (89) 157 öğrenci ile yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak Empati Beceri Ölçeği-B formu, Torrance Yaratıcı Düşünce Testi ve Genel Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; sanat eğitimi alma, sınıf düzeyi ve sanat eğitimi-sınıf düzeyi interaksyonu değişkenlerinin yaratıcılık boyutlarında anlamlı bir farklılığa neden olduğu, cinsiyetin ise farklılığa yol açmadığı belirtilmiştir. Empati beceri üzerinde sanat eğitimi alma, cinsiyet, sınıf düzeyi değişkenlerinin farklılık yaratmadığı, ergenlerin empatik becerileri ile yaratıcılığın sadece esneklik boyutu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur (127–138).

İlbay (2000), bireylerin yaşadıkları kaygının sosyal uyumlarını ve özerkliğini nasıl etkilediği, bu etkileşimde empatinin nasıl bir katkı sağladığını açığa kavuşturmak ve toplumsal gelişimdeki önemini vurgulamak amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırma Atatürk Üniversitesi Ağrı Eğitim Fakültesinde Resim İş Eğitimi, Fen Bilgisi, Beden Eğitimi, Tarih, Türk Dili ve Edebiyatı, Biyoloji ve Kimya bölümlerinde öğrenim gören 278 öğrenci ile yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak İlişkili Özerklik Ölçeği, Empatik Beceri Ölçeği – B formu ve Sürekli Kaygı Envanteri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; Empatik beceri ve kaygı ile ilişkili özerklik ve kaygı arasındaki ilişki anlamsız iken, empatik beceri ve ilişkili özerklik arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu belirlenmiştir (50–60).

Açıkalın (2000), ilköğretim okulu müdürlerinin dönüşümcü liderlik özelliklerini ve empati becerilerini kullanma boyutlarını (düzeylerini) ve aralarındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla tarama modelinde bir araştırma yapmıştır. Ankara ili merkez ilçelerine bağlı 205 ilköğretim okulundan küme örnekleme yolu ile 193 okul müdürü ve 291 müdür yardımcısı araştırma kapsamına alınmıştır. Veri toplama aracı olarak; Çoklu Faktör Liderlik Anketi ve Empati Beceri Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; okul müdürlerinin dönüşümcü liderlik özelliklerine ve liderlik davranışlarını gösterme düzeylerinin (kendi değerlendirmelerine göre) yüksek olduğu, okul müdürlerinin dönüşümcü liderlik özelliklerini gerçekleştirme düzeyine ilişkin değerlendirmeler yaş, eğitim düzeyi ve mesleki kıdemlerine göre farklılık

gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca araştırma sonucunda okul müdürlerinin dönüşümcü liderlik özelliklerinin düzeyleri hakkında ve müdür yardımcılarının onları değerlendirmelerine ilişkin olarak, grupların yaptıkları değerlendirmeler arasındaki farkların anlamlı olduğu belirlenmişken, okul müdürlerinin yaş, eğitim düzeyi ve hizmet yıllarına ilişkin değerlendirmeler ile empatik beceri düzeyi arasındaki farkların anlamlı olamadığı belirlenmiştir. Okul müdürlerinin dönüşümcü liderlik özellikleri ve empati becerileri arasında anlamlı bir ilişki de ortaya çıkmamıştır (111–155).

Öner (2001), farklı cinsiyet rol algılarına sahip üniversite öğrencilerinin empatik beceri düzeyleri ile kız ve erkek öğrencilerin empatik beceri düzeylerini karşılaştırılmak amacıyla bir araştırma yapmıştır. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi sınıf öğrencilerinden oluşan 149 kişilik bir örneklem grubu (erkeksi 29, kadınsı 33, androjen 25, farklılaşmamış 62 kişi) üzerinde gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak empatik beceri düzeyi EBÖ-B Formu, cinsiyet rolleri Bem Cinsiyet Rollerı Envanteri Türkçe Formu ile ölçülmüştür. Araştırma sonucunda; farklı cinsiyet rol algılarına sahip öğrencilerin empatik beceri düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ayrıca erkek ve kız öğrencilerin empatik beceri düzeyleri arasında da anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (69–90).

Jolliffe (2006), temel empati skalasının (BES) geliştirilmesi amacıyla bir araştırma yapmıştır. 15 yaşında 363 ergenle yapılan çalışmada veri toplama aracı olarak duygusal ve bilişsel empati ölçümü için 40 maddelik bir ölçek uygulanmıştır. Bir yıl sonra yapılan faktör analizi sonucunda ölçek 20 maddeye indirilerek, aynı okullarda 357 farklı ergene uygulanmıştır. Araştırma sonucunda; hem duygusal ifade hem de bilişsel empatide kızların erkeklerden daha yüksek puanlar elde ettikleri belirlenmiştir. Kızlarda, empatik zeka, dışa dönüklük, duygusal empati, erkeklerde ise kabul edirlilik, bilinçlilik ve açıklıkla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Empati ile ebeveyn gözetimi ve sosyo-ekonomik statü arasında olumlu yönde bağlantı olduğu belirlenmiştir (589).

Güvenç (2006), alt sosyo-ekonomik düzeydeki, yaşları 12–13 ve 14-16 arasındaki 281 ergen ile yapılan çalışmada benlik değeri ile yaşam becerilerine ilişkin algının yaş ve toplumsal cinsiyet gibi demografik değişkenler, ayrıca önyargı, kişiler arası duyarlık, kontrol odağı gibi tutumlarla olan ilişkileri sorgulamak amacıyla bir araştırma yapmıştır. Veri toplama aracı olarak Benlik Değeri Ölçeği, Atılganlık Ölçeği, Kişiler Arası Tepkisellik İndeksi, Kontrol Odağı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; benlik değeri, atılganlık ve iletişim becerilerine ilişkin algıların tümünün başkasının bakış açısına duyarlık boyutu tarafından olumlu yönde, insan doğasının zayıflığına ve çabanın anlamsızlığına yönelik inançlardan olumsuz yönde etkilendiğini göstermiştir. Benlik değeri ve iletişim becerisi algısının kuralcılıktan, yine benlik değeri ve atılganlık algısının ise kişisel kontrol eksikliğinden ve her iki yaşam becerisine ilişkin algının da kişisel sıkıntı boyutlarından etkilendiği görülmüştür. Çocukların antisosyal eğilimleri üzerine ve akademik başarı düzeylerinde annenin empati eğilim derecesinin etkisinin anlamsız olduğu, empatik eğilim düzeyi yüksek olan anne grubunun çocuklarının cinsiyete göre, genel uyum düzeyleri arasındaki farkın da anlamsız olduğu bulunmuştur (49–55).

1.4.2. Aile İle İlgili Araştırmalar

Bilir ve Dabanlı (1991), ergenlerin sosyal gelişimine aile tutumlarının etkisini araştırmak amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmaya lisebirinci sınıfına devam eden 90 öğrenci dahil edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak sosyal gelişim, aile tutumları ve sosyo-ekonomik düzeyi belirlemeye yönelik soruları içeren anket kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; ergenin sosyal gelişimine aile tutumlarının etkili olduğu, ergenlerin % 44,4'ünün demokratik, % 31,2'sinin otoriter, % 14,4'ünün tutarsız, % 10'unun ilgisiz aileler olduğu, ergenlerin % 32,2'sinin üç çocuklu ailelerden geldiği, % 7.78'inin tek çocuklu ailelerden geldiği belirlenmiştir. Ergenin sosyal gelişimine sosyo-ekonomik düzeyin etkisinin yüksek olduğu, alt sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin sosyal gelişimlerinin daha düşük olmasına karşın, üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin sosyal gelişimlerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Cinsiyetler arası fark önemli bulunmamıştır (157–173).

Bulut (1991), parçalanmış ailede anne ve baba davranışlarının, çocuğun yaşayışını, ilişkilerini ve başarısını ne ölçüde etkilediğini belirlemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırma gözleme dayalı, çözümleyici vaka kontrol tipi bir araştırma olarak yürütülmüştür. Araştırma özel bir ilkokula devam eden 68 çocuk ile yürütülmüştür. Parçalanmış aileler (23) deney, diğerleri (45) kontrol grubunu oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak öğrenci ve öğretmenlere ayrı içerikte hazırlanmış soru formları doldurulmuştur. Araştırma sonucunda; parçalanmış aileden gelen çocukların anneye daha bağımlı bir kişilik yapısı gösterdikleri, diğerlerine göre oyunda tek başına kalan veya ezilen, kavgacı çocuklar oldukları ve öğretmeni anneye, okulu eve tercih ettikleri belirlenmiştir. Ayrıca parçalanmış aileden gelen çocukların normal ailelerin çocuklarına göre daha az başarılı oldukları, babası ile ilişkisi normal aralıklarla devam eden çocukların ise daha başarılı oldukları saptanmıştır (197–228).

Kıgılı (1994), bireylerin aile yapılarına ilişkin ortak algılarını, anne, baba, çocuk ve aileye ait değişkenler açısından ele alarak incelemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmaya Malatya il merkezinde bulunan üç ortaokula devam eden 350 öğrenci ile onların anne ve babaları olmak üzere toplam 1050 kişi dahil edilmiştir. Veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu ve Aile Yapısını Değerlendirme Aracı (AYDA) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; anne, baba ve çocuğun kendi aile yapılarına ilişkin ortak değerlendirmeleri, annenin yaşına göre anlamlı bulunmuştur. Çok genç annelere sahip aileler, orta yaşta annelere sahip ailelerden daha olumsuz bir aile algısına sahiptir. Eğitim düzeyi yüksek annelere ve babalara sahip aileler, eğitim düzeyi düşük annelere sahip ailelerden daha olumlu bir aile yapısına sahiptir. Annenin çalışıp çalışmamasına göre fark anlamlı değildir. Kasabada veya kentte doğan anne ve babalar, köyde doğan annelerden daha olumlu bir aile algısına sahiptir. Annenin ve babanın yaşamının çoğunu geçirdiği yerleşim birimine göre fark anlamlı değildir. Çocuğun cinsiyetine göre fark anlamlı değildir. Birinci sınıf öğrencilerinin aileleri üçüncü sınıf öğrencilerinin ailelerinden daha olumlu bir aile algısına sahiptir. M.E.V. ortaokullarına giden çocukların aileleri diğer ortaokullara giden çocukların ailelerinden daha olumsuz bir aile algısına sahiptir. Az çocuklu aileler çok çocuklu ailelerden daha olumlu bir aile algısına sahiptir. Çocuğun doğum

sırasına göre fark anlamlı değildir. Ailenin biçimine göre fark anlamlı değildir. Gelir düzeyi çok iyi ve iyi olarak algılanan aileler, gelir düzeyi orta olarak algılanan ailelerden daha olumlu bir aile algısına sahiptir (169–173).

Eryüksel (1996), temel olarak ana-baba ve ergen arasındaki ilişkileri Davranışsal-Aile sistemleri modeli doğrultusunda çok yönlü bir şekilde değerlendirebilmek ve ikinci olarak normal ve psikiyatrik örneklemdeki ergen ve anne babaların Davranışsal-Aile sistemleri modeline göre karşılaştırmak, son olarak da ergenlerin ana-babalarıyla ilişkilerini değerlendirmelerinde cinsiyetin ve yaştan etkisini belirlemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırma, normal ve psikiyatrik örneklemden 12–18 yaşları arasında orta sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerden 429 ergen, 254 anne ve 204 baba olmak üzere 887 kişi ile yürütülmüştür. Araştırmada veri toplama aracı olarak Ana-baba Ergen İlişki Envanteri (PARQ) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; iletişimin gerek normal gerek psikiyatrik örneklemdeki ergen ve ana-babaların ilişkilerinde var olan genel distress düzeylerini belirleyen önemli bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Normal örneklemdeki ana-kız arasında daha yakın ve sıcak, ana-oğul arasında ise babanın araya girmesini gerektiren daha çatışmalı bir ilişki biçimi olduğu belirlenmiştir. Psikiyatrik örneklemden gelen ergenlerin normal örneklemden gelen ergenlere göre ana-baba ilişkilerinde daha fazla çatışma, problem çözme iletişim beceri yetersizlikleri görülmüştür. Psikiyatrik anneler normal annelere göre kötü niyetle psikiyatrik babalar ise normal babalara göre mükemmeliyetçilikle ilgili bilişlere/inançlara daha fazla bağlılık gösterdikleri belirlenmiştir. Normal örneklemde eğitim düzeyi düşük ana-babaların Açık Çatışma/Beceri Yetersizlikleri, Aile Yapısı ve Bilişsel /İçselleştirilmiş İnançlarla ilgili alt ölçeklerde daha sorunlu ana-baba ve ergen ilişkileri belirttikleri saptanmıştır. Buna karşın psikiyatrik örneklemde eğitim düzeyi yüksek olan babaların daha fazla genel distress, problem çözme becerilerinde yetersizlik bildirdikleri ve ayrıca bu babaların ailelerini daha az olumlu gördükleri ve/veya gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Normal ve psikiyatrik örneklemelerin karşılaştırılması sırasında, aile üyelerini olumlu görme ya da gösterme eğilimlerinin ana-babalarda görülürken, ergenlerin ailelerini eleştirdiği sonucuna varılmıştır. Olumlu görme ya da gösterme eğiliminin sadece normal örneklemdeki ergen ve ana-babalar için genel distress düzeyini azaltıcı bir faktör olduğu

belirlenmiştir. Erkek ergenler Açık Çatışma/Beceri Yetersizlikleri alt ölçeklerinde daha fazla sorun bildirirken, kızlar ana-babadan onay görme ile ilgili inançlara daha fazla bağlı bulundukları belirlenmiştir. Bunun yanı sıra 12–14 yaş grubundaki ergenlerin Açık Çatışma/Beceri Yetersizlikleri alt ölçeklerinde oldukça çatışmalı ve sorunlu aile ilişkileri tanımlamış, 15–16 yaş grubunda bu sorunların azaldığı, 17–18 yaş grubunda ise tekrar gündeme geldiği belirlenmiştir (68–185).

Kulik (2004), nesiller arası ebeveynsel tavırların İsrail toplumundaki ergen erkek çocuklarına geçişine doğum sırasının etkilerini ele almak amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmaya 98 anne, 98 baba ve 98 erkek çocuk olmak üzere 294 kişi dahil edilmiştir. Araştırma sonucunda; doğum sırasının, ebeveynlerden ergenlere nesiller arası geçişinde etkili olduğu belirlenmiştir, Babaların ve erkek çocuklarının tavırları arasındaki ilişki ilk doğanlar için en güçlüyken doğum sırasına göre bu ilişkide azalma görüldüğü, annelerde ise bunun tersine bir eğilim söz konusu olduğu belirlenmiştir. Ayrıca ilk doğanlar, ortanca ve küçük çocuklara kıyasla göçmenlere yaklaşımlarında daha büyük gönüllülük gösterdikleri belirlenmiştir. Cinsiyet rolüne ve etnik tavırlarına ilişkin doğum sırasının hiç bir etkisi görülmemiştir. Ailenin diğer bireylerine kıyasla anneler en liberal cinsiyet rolü tavırlarını göstermişlerdir ve çocuklar özellikle babalarına kıyasla etnik gruplara yönelik en az tepkili tavırları sergiledikleri belirlenmiştir (149).

1.4.3. Empati ve Aile İle İlgili Araştırmalar

Eroğlu (1995), empatik eğilim düzeyleri farklı annelerin ortaöğretime devam eden çocuklarının uyum ve başarı düzeylerini incelemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırma 1993–1994 öğretim yılında Ankara ilinde merkez ilçelerindeki beş ortaokulda, son sınıfa devam eden 401 öğrenci ve bu çocukların anneleri ile yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak, annelerin empatik düzeylerini belirlemek amacıyla Empatik Eğilim Ölçeği, çocukların uyum düzeylerini belirlemek amacıyla ise Hacettepe Kişilik Envanteri kullanılmıştır. Anneler, empatik eğilim düzeylerine göre yüksek ve düşük olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Araştırma sonucunda; genel uyum düzeyinin alt boyutları olan; kişisel uyum düzeyi, kendini gerçekleştirme,

duygusal kararlılık, nevrotik eğilimler ve psikolojik belirtilerde, sosyal uyum ve alt boyutları olan; aile ilişkileri, sosyal ilişkiler ve sosyal normlarda; empatik eğilim düzeyi yüksek anne grubunun çocuklarının genel uyum düzeyleri önemli düzeyde, empatik eğilim düzeyi düşük olan annelerin çocuklarından daha yüksek bulunmuştur. (41–95).

Köksal (1997), müzik eğitimi alan ve almayan ergenlerin empatik becerileri ve uyum düzeyleri arasındaki ilişkinin saptanması ve cinsiyet, sınıf düzeyi, kardeşe sahip olup olmama, doğum sırası, anne öğrenim düzeyi ve baba öğrenim düzeyi gibi değişkenlerin empatik beceriler ve uyum düzeyleri üzerindeki etkilerinin incelenmesi amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırma Ankara Hacettepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarı ve Dokuz Eylül Üniversitesi Devlet Konservatuvarına devam eden 103 ergen ile Özel Arı Koleji lise düzeyine devam eden 103 ergen olmak üzere toplam 206 ergen üzerinde yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, Empati Beceri Ölçeği-B Formu, Hacettepe Kişilik Envanteri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; müzik eğitimi alıp almama, cinsiyetin, sınıf düzeyi, kardeş sayısı, doğum sırası, anne-baba eğitim düzeyinin, ergenlerin empatik becerileri üzerinde farklılığa neden olmadığı, ayrıca ergenlerin empatik becerileri ile kişisel sosyal ve genel uyumları arasındaki ilişkinin önemli olmadığı belirlenmiştir (63–114).

Bush ve ark. (2000), suçlu ve suçlu olmayan gençler arasındaki empati farklılıklarını incelemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmaya; yaşları 12–18 arasında değişen, suçlu 76 erkek ve 33 kız ile, yaşları 15–19 arasında değişen herhangi bir suç işlememiş 33 erkek ve 33 kız dahil edilmiştir. Veri toplama aracı olarak empati ölçümlerine ilişkin hazırlanmış form tüm katılımcılara uygulanmış ve katılımcılar statü ve grup farklılıklarına göre analiz edilmişlerdir. Araştırma sonucunda; empatinin, duyuşsal yönünün yalnızca bir boyutunun grup statüsüne bağlı olarak ciddi farklılık gösterdiği bulunmuştur. Her iki statü grubunda empatinin kişisel üzüntüye ilişkin boyutunun cinsiyete göre farkının anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Suçlu ve suçsuz gençler arasında kişisel üzüntü konusunda kızlar

erkeklerle oranla daha yüksek puanlar elde etmişlerdir. Duyuşsal yön ve aile yapısının suçlu statüsünü en yüksek oranda etkileyen değişkenler olduğu belirlenmiştir (467).

Perez-Albeniz (2004), yüksek fiziksel çocuk istismarı riski taşıyan ebeveynlerdeki empatiyi incelemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmaya 19 yüksek ve 26 düşük risk fiziksel çocuk istismarı ebeveynleri olmak üzere toplam 45 ebeveyn dahil edilmiştir. Her iki grup da istatistiksel olarak aynı sosyo demografik özelliklere sahiptirler. Araştırmada veri toplama aracı olarak Empatisel becerileri değerlendirmek amacıyla Kişilerarası Reaktivite Endeksi ve Ebeveyn/Eş Empati Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; risk statüsünde ve “Kişisel Üzüntü” ile “Perspektif Alma”ya ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Yüksek-risk annelerin fiziksel çocuk istismarı için düşük-risk annelere ve düşük-risk babalara kıyasla daha fazla “Kişisel üzüntü” gösterdikleri belirlenmiştir. Yüksek-risk babalarına fiziksel çocuk istismarı için düşük-risk annelere ve düşük-risk babalara oranla daha az “Perspektif Alma” yaklaşımı gösterdikleri belirlenmiştir. İki grup arasında “Empatik ilgi” boyutu açısından hiç bir fark anlamlı bulunmamıştır. Ayrıca, düşük-risk'e göre yüksek-risk ebeveynlerin hem “Eşe yönelik empati” hem de “Çocuğa yönelik empati” boyutlarında daha düşük puanlar aldıkları belirlenmiştir. Risk statüsü ve cinsiyet arasındaki anlamlı ilişki bulunamamıştır. Bu çalışmanın bulguları fiziksel çocuk istismarında, yüksek-risk ebeveynlerin hem genel empatide hem de aile bireylerine yönelik empatide yetersizlik içinde oldukları belirlenmiştir (289).

Findlay (2006), hem sosyal davranışın hem de sosyal zekânın empatik ve düşük empatik çocuklardaki boyutlarını incelemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmaya altı yaşında olan 136 çocuk ve aileleri dahil edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak ailelere prososyal eğilimleri; saldırganlık, utangaçlık ve çocuk empati derecesini tanımlayan ölçekler uygulanmıştır. Araştırma sonucunda; empati düzeyi yüksek çocukların daha fazla prososyal davranış ile daha az saldırganlık ve sosyal çekilme gösterdikleri bulunmuştur. Ayrıca empati düzeyi yüksek çocukların daha az empatik akranlarına kıyasla, saldırganlık ve utangaçlıklarını yapay bir zekâ

ile ortaya koydukları belirlenmiştir. Bu sonuçlar göstermektedir ki empatik çocukların sosyal hassasiyeti daha fazladır (347).

2. AMAÇ ve ÖNEM

Bu bölümde araştırmanın problemi, amacı, önemi, varsayım ve sınırlılıklarıyla kısaltmalar yer almaktadır.

2.1. Problem

Ergenlerin ve anne babalarının empatik becerileri ve aile yapısını değerlendirmeleri arasında bazı değişkenlere göre farklılık ve ilişki var mıdır?

2.2. Amaç

Ergenlerin ve anne babalarının empatik becerileri ve aile yapılarını değerlendirmelerini incelemek, ergenlerin ve anne babaların empatik becerileri ile aile yapılarını değerlendirmeleri arasında ilişki olup olmadığını ortaya koymak amacıyla planlanmıştır.

Araştırmanın temel amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1.Ergenlerin, anne ve babalarının empatik becerileri ile aile yapılarını değerlendirmeleri arasında ilişki var mıdır?

2.Ergenlerin, anne ve babalarının empatik becerileri,

- a) Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeye,
- b) Ergenin cinsiyetine,
- c) Ergenin kardeş sayısına,
- d) Ergenin doğum sırasına,
- e) Anne ve babanın yaşına,
- f) Anne ve babanın öğrenim durumuna,
- g) Anne ve babanın kardeş sayısına,
- h) Anne ve babanın doğum sırasına göre farklı mıdır?

3. Ergenlerin, anne ve babalarının aile yapılarını değerlendirmeleri,

- a) Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeye,
- b) Ergenin cinsiyetine,
- c) Ergenin kardeş sayısına,
- d) Ergenin doğum sırasına,
- e) Anne ve babanın yaşına,
- f) Anne ve babanın öğrenim durumuna,
- g) Anne ve babanın kardeş sayısına,
- h) Anne ve babanın doğum sırasına göre farklı mıdır?

2.3. Önem

Bu araştırmada; ergenlerin ve anne babalarının empatik becerileri ve aile yapısını değerlendirmeleri incelenmiş ve ergenlerin ve anne babalarının empatik becerileri ile aile yapılarını değerlendirmeleri arasındaki ilişki belirlenmiştir.

İnsanlar, yaşamlarının her döneminde başkalarıyla ilişki kurmak zorundadırlar. Bu ilişkilerinde başarılı olabilmek için de kendini ve başkalarını anlayabilmesi ve kabul etmesi gerekmektedir. İlk belirtileri bebeklik dönemine kadar uzanan empati, insan ilişkilerinde sağlıklı bir iletişimin kurulmasında gerekli şartlardan biridir. Yaşamın her kesiminde empatik anlayış, insanları birbirine yaklaştırır ve iletişimi kolaylaştırır.

Empatinin gelişimi birdenbire olmamakta bir süreci gerektirmektedir. Anne babaların çocuklarını empatik bireyler olarak yetiştirmelerine yardımcı olabilmeleri için, erken çocukluk döneminde empatinin gelişiminin nasıl olduğunu bilmeleri gerekir (Köksal, 2005:12).

Küçük çocuklar, üzüntülü olan başka bireyleri gördüklerinde sıklıkla empatik tepki göstermektedirler. Bu ilk tepkilerin öğrenilmiş oldukları ileri sürülmektedir. Gerçekten de bir ya da iki yaşlarındaki çocukların empatik reaksiyonlarında bireysel farklılıklar görülmektedir. Bazıları çok sevecendir, bazıları başkalarının üzüntüsüne

tepki vermez, bazıları da hoşgörüsüzdür. Diğer insanların duygu durumlarına karşı gösterilen tepkilerdeki farklılık, anne babaların çocuklarına gösterdikleri tutumlardan, çocukların model aldıkları anne, baba ve yakın çevredeki bireylerden kaynaklanmaktadır. Yapılan çalışmalar empati düzeyi yüksek olan anne babaların çocuklarının düşük olanlara oranla empati düzeylerinin daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Köksal, 1997: 16).

Toplumun en küçük birimi aile, ergenlerin toplumsallaşma sürecinde en etkili öğelerden biridir. Aile bilgi, değer, tutum, rol ve alışkanlıkların kuşaktan kuşağa aktarılmasında en önemli rolü üstlenir. Hoşgörülü ve demokratik ortamlarda büyüyen çocuklar arkadaşlarıyla ilişkilerinde daha etkin, daha girişken, yaratıcı fikirler öne sürebilen ve düşündüklerini serbestçe söyleme eğilimde olurlar. (İnanç ve ark., 2005:349, Yavuzer, 1984: 7).

Bu araştırmanın, anne babaların özellikle çocukları ve diğer kişiler arası ilişkileri anlama, düzenleme ve geliştirmelerinin yanı sıra insan ilişkileri sonucu ortaya çıkan sorunları çözümlemede de katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırma sonuçları, empati becerileri ve aile yapıları konusunda ergenlerle anne babalarına yönelik yapılacak olan diğer çalışmalara da ışık tutabileceği için önemlidir.

2.4. Varsayımlar

Araştırmanın varsayımları şu şekilde sıralanabilir:

1. Empatik Beceri Ölçeği B Formu'nun (EBÖ-B Formu) ergenlerin ve anne babalarının empatik becerilerini ölçtüğü varsayılmaktadır.
2. Aile Yapısını Değerlendirme Aracı'sının (AYDA) ergenin ve anne babalarının aile yapısını değerlendirdiği varsayılmaktadır.
3. Örneklemenin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.
4. Ergenlerin ve anne babalarının doğru cevap verdikleri varsayılmaktadır.

2.5. Sınırlılıklar

Tezin kapsamı içine liselerdeki ergenler ve anne babaları girmektedir.

Bu araştırma, alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin ve anne babalarının empatik becerilerini incelemek ve onların aile yapılarını değerlendirmelerini incelemek amacıyla planlanmıştır.

a) Araştırma, Ankara il merkezinde alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki lise ikinci sınıfta öğrenimini sürdüren ergenler ve en az ilkokul mezunu anne babaları ile sınırlıdır.

b) Araştırma, veri toplama aracı olarak kullanılacak olan; Demografik Bilgi Formu, Empatik Beceri Ölçeği B Formu (EBÖ-B Formu) ve Aile Yapısını Değerlendirme Aracı (AYDA) kapsamı içine giren niteliklerle sınırlıdır.

2.6. Kısaltmalar

Bu bölümde araştırmada yer alan kısaltmalar belirtilmektedir.

EBÖ-B Formu: Empati Beceri Ölçeği B Formu

AYDA: Aile Yapısını Değerlendirme Aracı

SED: Sosyo Ekonomik Düzey

ASED: Alt Sosyo-ekonomik Düzey

ÜSED: Üst Sosyo-ekonomik Düzey

3. YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama teknikleri, verileri toplama araçları ve verilerin analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin ve anne babalarının empatik becerileri ve aile yapılarını değerlendirmelerini incelemek, ergenlerin ve anne babaların empatik becerileri ile aile yapılarını değerlendirmeleri arasında ilişki olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yapılan betimsel bir çalışmadır.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreninde 2005–2006 öğretim yılında Ankara il merkezinde alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı lise ikinci sınıfta öğrenimini sürdüren ergenler ve anne babaları oluşturmuştur.

Araştırmanın örneklemini ise, Ankara il merkezinde, alt sosyo-ekonomik düzeydeki lise ikinci sınıfta öğrenimini sürdüren 150 ergen ve anne babaları (150 anne, 150 baba) ile üst sosyo-ekonomik düzeydeki lise ikinci sınıfta öğrenimini sürdüren 150 ergen ve anne babaları (150 anne, 150 baba) oluşturmuştur. Sonuç olarak örneklem grubu, 300 ergen ve onların anne babaları (300 anne ve 300 baba) olmak üzere toplam 900 kişiden oluşmuştur. Örneklem belirlemede, Türkiye İstatistik Kurumu'ndan elde edilen; Ankara ilindeki mahallelerin sosyo-ekonomik düzey hakkındaki bilgilerinden yararlanılmıştır. Örneklemde yer alan okullar rastlantısal olarak belirlenmiştir.

Araştırma başında, ergen sayıları alt sosyo-ekonomik düzey için 100, üst sosyo-ekonomik düzey için 100 ergen ve bu ergenlerin anne babaları olarak

planlanmış, ancak EBÖ-B Formunda elenecekler ve ulaşılamayacak anne babalar göz önüne alınarak çok daha fazla sayıda (725) ergenden veri toplanmıştır. Sonuçta; EBÖ-B formunda elenenler olmuş, her anne ve babaya ulaşılamamış ve ergen, anne ve babadan sağlıklı olarak sadece 300 aileden veri toplanabilmiştir. İstatistik alanında uzman kişilerin görüşleri alınarak; istatistiksel açıdan daha sağlıklı verilere ulaşmak için de örneklemdaki sayının artırılmasına karar verilmiştir. Sonuçta bunlardan alt sosyo-ekonomik düzey için 150 ergen ve anne babası (150 anne, 150 baba), üst sosyo- ekonomik düzey için de 150 ergen ve anne babası (150 anne, 150 baba) olmak üzere toplam 900 kişi örneklemini oluşturmuştur.

Örneklem grubundaki ergenlerin devam ettikleri okullara göre dağılımları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1
Ergenlerin Devam Ettikleri Okullara Göre Dağılımları

Sosyo-Ekonomik Düzey	Okul Adı	N
Alt Sosyo-Ekonomik Düzey	Yıldırım Beyazıt Lisesi	37
	Ahmet Yesevi Lisesi	54
	Doğantepe Çok Programlı Lisesi	18
	Gazi Lisesi	41
	Toplam	150
Üst Sosyo-Ekonomik Düzey	Bahçelievler Deneme Lisesi	50
	Çankaya Lisesi	26
	Kocatepe Mimar Kemal Lisesi	61
	Anıttepe Lisesi	13
	Toplam	150

Örneklem seçiminde aşağıdaki özellikler yönünde homojenlik sağlanmıştır.

1. Örneklem grubuna alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyden eşit sayıda ergen ve anne baba alınmıştır.
2. Örneklem grubuna alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyden eşit sayıda kız ve erkek ergen alınmıştır.

Ergenlerin cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası ve aile yapılarına göre dağılımları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2
Ergenlerin Cinsiyet, Kardeş Sayısı, Doğum Sırasına Göre Dağılımları

Değişken	Grup	n	%
Cinsiyet	Kız	150	50.0
	Erkek	150	50.0
	Toplam	300	100.0
Kardeş Sayısı	Tek çocuk	17	5.7
	İki-üç kardeş	226	75.3
	Dört ve üstü	57	19.0
	Toplam	300	100.0
Doğum Sırası	İlk	134	44.7
	Ortanca	63	21.0
	Son	103	34.3
	Toplam	300	100.0

Tablo 2 incelendiğinde, ergenlerin büyük bir çoğunluğu (%75,3) iki-üç kardeşe sahip olduğu görülmektedir. Doğum sırasına göre grubun % 44.7 si ilk çocuk, %34.3 ü son çocuk olduğu belirlenmiştir. Aile yapısına bakıldığında da grubun %85 gibi büyük bir çoğunluğunun çekirdek aileye sahip oldukları dikkati çekmektedir.

Annelerin yaş, eğitim durumu, kardeş sayısı, doğum sırasına göre dağılımları da Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3
Annelerin Yaş, Öğrenim Durumu, Kardeş Sayısı, Doğum Sırasına Göre Dağılımları

Değişken	Grup	n	%
Anne Yaş	31–40	138	46.0
	41–50	147	49.0
	51 +	15	5.0
	Toplam	300	100.0
Anne Öğrenim Durumu	İlkokul	143	44.7
	Ortaokul	43	14.3
	Lise	70	23.3
	Üniversite	44	14.07
	Toplam	300	100.0
Anne Kardeş Sayısı	Tek çocuk	6	2.0
	İki-üç kardeş	68	22.7
	Dört ve üstü	226	75.3
	Toplam	300	100.0
Anne Doğum Sırası	İlk	86	28.7
	Ortanca	168	56.0
	Son	46	15.3
	Toplam	300	100.0

Tablo 3 incelendiğinde; annelerin yaşı %49 ile 41–50 yaş arasında ve %46 ile 31–40 yaş arasında olduğu görülmektedir. Eğitim durumlarına göre, annelerin % 44,7’si ilkokul mezunudur. Kardeş sayılarına göre, gruptaki annelerin %75,3 ile büyük bir çoğunluğu dört ve üstü kardeşe sahiptir. Doğum sırasına göre annelerin %56’sı ortanca çocuktur.

Babaların yaş, eğitim durumu, kardeş sayısı, doğum sırasına göre dağılımları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4
Babaların Yaş, Öğrenim Durumu, Kardeş Sayısı, Doğum Sırasına Göre Dağılımları

Değişken	Grup	n	%
Baba Doğum Sırası	İlk	72	24.0
	Ortanca	172	57.3
	Son	56	18.7
	Toplam	300	100.0
Baba Öğrenim Durumu	İlkokul	97	32.3
	Ortaokul	49	16.3
	Lise	73	24.3
	Üniversite	81	27.0
	Toplam	300	100.0
Baba Kardeş Sayısı	Tek çocuk	5	1.7
	İki-üç kardeş	67	22.3
	Dört ve üstü	228	76.0
	Toplam	300	100.0
Baba Doğum Sırası	İlk	72	24.0
	Ortanca	172	57.3
	Son	56	18.7
	Toplam	300	100.0

Babaların % 66,7’si 41–50 yaş arasında olduğu Tablo 4’de görülmektedir. Eğitim durumlarına göre, babaların % 32,3’ü ilkokul, %27’si üniversite, %24,3’ü lise mezunudur. Kardeş sayılarına göre, gruptaki babaların % 76 ile büyük bir çoğunluğu dört ve üstü kardeşe sahiptir. Doğum sırasına göre babaların %57,3’ü ortanca çocuktur.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak,

- 1) Demografik Bilgi Formu
- 2) Empatik Beceri Ölçeği B Formu (EBÖ-B Formu)
- 3) Aile Yapısını Değerlendirme Aracı (AYDA) kullanılmıştır.

3.4.1. Demografik Bilgi Formu

Ergenler ve anne babaları hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından düzenlenen bu form; ergenin cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, anne babanın yaşı, eğitim durumu, kardeş sayısı ve doğum sırasını saptamada yardımcı olabilecek soruları içermektedir (Ek-1).

3.4.2. Empatik Beceri Ölçeği B Formu (EBÖ-B Formu)

Bu araştırmada, empatik becerileri ölçmek amacıyla, Empatik Beceri Ölçeği-B Formu (EBÖ-B formu) kullanılmıştır. Empatik Beceri Ölçeği B Formu (EBÖ-B formu), Dökmen'in aşamalı sınıflamasına dayanılarak geliştirilmiş olup, empatinin bilişsel bileşenine ağırlık veren bir ölçme aracıdır. Ölçek, günlük yaşamla ilgili kısa ifadelerin bulunduğu altı ayrı psikolojik sorundan oluşmaktadır. Deneklere yöneltilen bu sorunlara ilişkin verilebilecek oniki tepki bulunmaktadır. Deneklerden, bu oniki tepkiden dördünü seçmeleri istenmektedir. Deneğin seçtiği tepkilere puanlama anahtarındaki puanlar verilmektedir. Bu puanların toplamı, deneğin EBÖ-B Formu'ndan aldığı toplam puanı göstermektedir. Her sorunun altında verilen oniki tepkiden biri anlamsızdır ve bu maddeyi seçen deneğin formu geçersiz sayılmaktadır.

EBÖ-B Formu, güvenilirliğinin ve geçerliliğinin incelenmesi amacıyla, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi birinci sınıf öğrencilerinden 60 kişiye ve çeşitli kurumlarda çalışan 24 psikologa uygulanmıştır. Güvenirlik çalışması için EBÖ-B Formu, 60 deneğe iki hafta arayla uygulanmış ve $r=.83$ ($P<.001$)

bulunmuştur. Geçerlik çalışmasında, öğrenciler ile psikologlar arasında psikologlar lehine anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. ($t=8.15$, $P<.001$). Diğer bir geçerlik çalışmasında da EBÖ-B Formu ile Rol Alma Testi (RAT) arasında $r=.78$ ($P<.001$) düzeyinde ilişki bulunmuştur (Dökmen 1990).

3.4.3. Aile Yapısını Değerlendirme Aracı (AYDA)

Bu araştırmada Aile Yapısını Değerlendirme Aracı (AYDA) kullanılmıştır. Türkiye’de aile içi ilişkileri, gereksinimleri, ailelerin yapısını ve bütünsel işleyişi ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir testtir. 12 yaşından büyüklere uygulanabilen ölçeğin zaman sınırlaması yoktur. Ölçme aracı 36 maddeden oluşmuştur ve onlu likert tipi bir ölçektir. Bunlardan ilk dokuz madde iletişimle ilgilidir. Evlilik ve aile sistemi içinde iletişimin ne kadar açık olduğu, bireylerin kendini açma ve özgürce ifade edebilme davranışları, alınan ve kodlanan mesajların tutarlılığına ilişkin maddelerden oluşmuştur. İkincisi birlik boyutudur. Evlilik ve ailede yakınlığı, bütünlüğü, sistem içindeki kişiler arası ve dış çevre ile olan sınırları, bağımlılığı, bağlılığı, beraberlik ve kaynaşma durumlarını ölçmeyi hedefleyen dokuz maddeden oluşmuş bir bölümdür. Üçüncüsü yönetim boyutudur. Evlilik ve ailedeki yapısal örgütlenme, karar verme, davranışların kontrolü, disiplin, kurallar, roller, normlar, yapısal işleyişin esnekliği ile ilgili olup sekiz maddeden oluşmuştur. Dördüncüsü yetkinlik boyutudur. Evlilik ve ailede problem çözme, yeterlilik, sağlık, hedeflerin gerçekleştirilmesi ile ilgilidir ve beş maddeden oluşmuştur. Beşincisi duygusal bağlam boyutudur. Evlilik ve aile ortamındaki duygusal hava ve savunuculukla ilgilidir. Beş maddeden oluşmuştur (Gülerce, 1996:34-40).

Aile yapısını Değerlendirme Aracı (AYDA)’nın ölçmeyi hedef aldığı beş kavramsal alan olarak; iletişim, birlik, yönetim, yetkinlik ve duygusal bağlam belirlenmiş; var olan aile ölçekleri incelenmiş, ayrıca Türk toplumundaki aile ilişkilerine ait etnografik ve klinik gözlemlerin sistematik bir dökümü yapılmıştır. Aile yapısını Değerlendirme Aracının (AYDA) ham maddesini oluşturan ilk 59 soru bu bilgiler dikkate alınarak yazılmıştır. Bir soru da ailenin ölçüm zamanındaki işleyişinin tipikliğini değerlendirmek üzere eklenmiştir.

Standardizasyon çalışması ve ardından test – tekrar test güvenirliği ve iki yarım test güvenirliği yapılmıştır. Bir ay ara ile 100 üniversite öğrencisine uygulanan aracın Pearson Momentler çarpımı korelasyonu .79 olarak bulunmuştur. Stanley korelasyon katsayısı. 85 olarak hesaplanmıştır. İç tutarlılık göstergesi olan Kuder Richarson 20 katsayısı, toplam puanlar için .70 düzeyinde bulunmuştur. Geçerlilik çalışmalarında ise; kapsam geçerliliği, yapı geçerliliği ve ölçüt-bağımlı geçerliliği yapılmıştır (Gülerce,1996: 23-130).

3.4. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmanın ilk aşamasında çalışmanın yürütülebilmesi için T.C. Ankara Valiliği ve Milli Eğitim Müdürlüğü'nden araştırmanın amacına uygun özellikleri taşıyan okullara ilişkin çalışma izni alınmıştır. Bu okullar aşağıda belirtilmiştir.

ASED için, Altındağ ilçesine bağlı;

- 1) Yıldırım Beyazıt Lisesi,
- 2) Ahmet Yesevi Lisesi,
- 3) Doğanstepe Çok Programlı Lisesi,
- 4) Gazi Lisesi.

ÜSED için, Çankaya ilçesine bağlı;

- 1) Bahçelievler Deneme Lisesi,
- 2) Çankaya Lisesi,
- 3) Kocatepe Mimar Kemal Lisesi,
- 4) Anıttepe Lisesi.

Örneklem grubuna ait çalışma izninin çıkması uzun zaman aldığından ergenlerin bir kısmına 2005–2006 öğretim yılı sonunda, diğer kısmına da 2006–2007 öğretim yılının başında ulaşılarak veriler toplanmıştır.

Gerekli izin alındıktan sonra okul müdürlükleriyle iletişime geçilerek veriler toplanmıştır. Verilerin toplanması sırasında eğitim öğretimin aksamamasına özen gösterilmiştir. Bu amaçla ergen gruplarının bir kısmı konferans salonunda bir araya

getirilmiş ve öğretmenlerin de eşliğiyle araştırmacı tarafından veriler elde edilmiştir. Bazı gruplarda veriler, rehberlik servisinin uygun gördüğü saatlerde sınıfta öğretmen eşliğinde ve araştırmacı tarafından toplanmıştır.

Veri toplamada öncelikle ergenlere “Demografik Bilgi Formu” uygulanmış, ardından “Empati Beceri Ölçeği-B Formu (EBÖ-B Formu) ve Aile Yapısını Değerlendirme Aracı (AYDA) uygulanmıştır. Ölçekleri doldurmak istemeyen ergen zorlanmamıştır. Veri toplama araçlarının uygulanması yaklaşık 40 dakika sürmüştür. Ergenlerin anne babalarına ise sadece EBÖ-B Formu ve AYDA uygulanmıştır. Okul müdürlüklerinin izni doğrultusunda; anne babalarla ergenlerin okullarında; rehberlik servisinde ya da veli toplantılarında bir araya gelinmiş ve veri toplama araçları uygulanmıştır. Okula davet edilen ailelere verilen ölçeklerde doldurma zorunluluğu yaratılmamaya, verilerin sağlıklı olması açısından özen gösterilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmada ergenlerden ve anne babalarından elde edilen veriler puanlanmış ve SPSS 11,5 kullanılarak analiz edilmiştir.

Ergenlerin, anne ve babalarının empatik becerileri ile aile yapılarını değerlendirmeleri arasındaki korelasyonları hesaplamak için Pearson korelasyon katsayısı kullanılmıştır.

Ergenlerin, anne ve babalarının empatik becerilerini ve aile yapılarını değerlendirmelerinde; sosyo-ekonomik düzey, ergenin; cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, anne babanın; yaşı, öğrenim durumu, kardeş sayısı ve doğum sırası arasında farklılığa neden olup olmadığını belirlemek amacıyla ilişkisiz iki faktörlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. ANOVA sonuçlarının anlamlı çıkması durumunda farkların hangi ikili gruplar arasındaki farklılıktan kaynaklandığını bulmak için Tukey çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır. ANOVA sonuçları gruplar arasında anlamlı bir fark göstermesine karşılık, bazı analizlerde Tukey testi sonuçları grupların ikili karşılaştırmaları için anlamlı farklar vermemiştir. Bu durumdaki

analizlerde, ANOVA sonuçlarının ardından sadece grup ortalamalarına bakılarak betimleme yapılmıştır (Büyüköztürk, 2002: 39-62).

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırma bulgularının yer aldığı bu bölümde; ergenlerin ve anne-babalarının empatik becerileri ile aile yapılarını değerlendirmelerine ilişkin sonuçlar verilmiştir.

Ergenlerin, anne ve babalarının empatik becerileri ve aile yapılarını değerlendirmeleri arasındaki korelasyon Tablo 5’de verilmiştir.

Ergenlerin, anne ve babalarının sosyo-ekonomik düzeye, ergenin cinsiyetine, ergenin kardeş sayısına, ergenin doğum sırasına göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve ANOVA sonuçları Tablo 6 ile Tablo 13 aralığında verilmiştir. Ergenlerin anne ve babalarının annenin yaşına, babanın yaşına, annenin öğrenim durumuna, babanın öğrenim durumuna, annenin kardeş sayısına, babanın kardeş sayısına, anne doğum sırasına, baba doğum sırasına göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve ANOVA sonuçları Tablo 14 ile Tablo 29 aralığında sunulmuştur.

Ergenlerin, anne ve babalarının sosyo-ekonomik düzeye, ergenin cinsiyetine, ergenin kardeş sayısına, ergenin doğum sırasına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve ANOVA sonuçları Tablo 30 ile Tablo 37 aralığında sunulmuştur. Ergenlerin anne ve babalarının annenin yaşına, babanın yaşına, annenin öğrenim durumuna, babanın öğrenim durumuna, annenin kardeş sayısına, babanın kardeş sayısına, anne doğum sırasına, baba doğum sırasına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve ANOVA sonuçları Tablo 38 ile Tablo 53 aralığında verilmiştir.

Ergenlerin anne ve babalarının empatik becerileri ve aile yapılarını değerlendirme puanları arasındaki korelasyonlar Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5
Ergenlerin Anne ve Babalarının Empatik Becerileri ve Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanları Arasındaki Korelasyonlar

		AİLE YAPISINI DEĞERLENDİRME ARACI					
		İletişim	Birlik	Yönetim	Yetkinlik	Duygusal Bağlam	Toplam
ERGEN	EMPATİK BECERİ ÖLÇEĞİ –B FORMU	,03	,07	,02	,02	,01	,07
ANNE		,03	,09	,00	,00	,06	,04
BABA		,06	,06	,06	,04	,07	,00

Tablo 5 incelendiğinde, ergenlerin, anne ve babaların empatik becerileri ile aile yapılarını değerlendirmeleri arasında hesaplanan tüm ikili korelasyonlar anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$).

Araştırma sonucunda ergenlerin, anne ve babalarının empatik becerileri ile aile yapılarını değerlendirmeleri arasında bir ilişki çıkmamıştır. Iannotti (1978), Eisenberg (1982), Eisenberg and Lennon (1983) ve Cholopan ve ark. (1985), empatinin sosyal davranışların ve toplumdaki uyumun önemli bir göstergesi olduğunu bildirmişlerdir. Adams ve ark. (1979) ve Poresky (1990) yaptıkları araştırmalarda empati ve sosyal davranışlar ile sosyal gelişim arasında pozitif bir ilişki varlığını bulmuşlardır. Deardorf ve ark. (1975), Zahn-Waxler ve ark. (1977) yaptıkları araştırmalarda empati ölçümleri ile sosyal davranışlar arasındaki ilişkinin önemsiz olduğunu ortaya koymuşlardır. Cates ve Shontz (1990), araştırmalarında rol alma performansının sosyal davranışlar ile ilişkisinin güvenilir olmadığını saptamışlardır. Dworezky (1990), empati ve sosyal davranışlar arasındaki ilişkide bir kesinlik olamayacağını bildirmişlerdir. Köksal (1997), yaptığı araştırmasında empati ile uyum arasında bir ilişkinin bulunmadığını ortaya koymuştur. Bu araştırma sonuçları incelendiğinde empati ile sosyal davranışlar, topluma uyum gibi değişkenler arasında pozitif bir ilişkinin varlığını ortaya koyan çalışmaların

olmasının yanı sıra empati ile belirtilen bu değişkenler arasında ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşan çalışmalar da bulunmaktadır. Yapılan bu araştırmada da empati ile aile yapısı içinde yer alan iletişim, birlik, yönetim, yetkinlik ve duygusal bağlam arasında bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir.

Ergenlerin, anne ve babalarının sosyo-ekonomik düzeye göre empatik beceri puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre
Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

EMPATİK BECERİ ÖLÇEĞİ –B FORMU				
		N	$\bar{X}$	S
ERGEN	Alt	150	137,29	16,76
	Üst	150	134,58	17,98
	Toplam	300	135,94	17,41
ANNE	Alt	150	130,28	16,85
	Üst	150	129,59	16,23
	Toplam	300	129,93	16,52
BABA	Alt	150	127,90	16,45
	Üst	150	127,30	17,16
	Toplam	300	127,60	16,79
TOPLAM	Alt	450	131,82	17,12
	Üst	450	130,49	17,37
	Toplam	900	131,16	17,25

Tablo 6’da ergenlerin, anne ve babalarının sosyo-ekonomik düzeye göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar görülmektedir. Tablo 5 incelendiğinde, ergenlerin empatik becerilerinin ($\bar{X}=135,94$), annelerin ($\bar{X}=129,93$) ve babaların ($\bar{X}=127,60$) empatik becerilerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının sosyo-ekonomik düzeye göre empatik becerileri puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Empatik
Becerileri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS					ANLAMLI	
ANALİZİ	Sd	KT	KO	F	P	FARK
Grup	2	11098,44	5549,22	19,38	0,000	1-2, 1-3
SED	1	400,00	400,00	1,39	0,238	
GrupxSED	2	212,42	106,21	0,37	0,690	
Hata	894	255960,09	286,30			

Tablo 7’de ergenlerin, anne ve babalarının sosyo-ekonomik düzeye göre ANOVA sonuçları görülmektedir. Yapılan ANOVA sonucunda, ergenlerle, anne ve babaların empatik beceri puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F(2,894) = 19,38$, $p < .01$]. Yapılan Tukey testi sonucunda, bu farklılığın ergenlerin empatik beceri puan ortalamaları ile annelerin ve babaların empatik beceri puanları arasında olduğu, ergenlerin empatik beceri puanlarının anne ve babaların empatik beceri puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak SED [$F(1,894) = 1,39$, $p > .05$] ile grup ve SED’in ortak etkisinin [$F(2,894) = 0,37$, $p > .05$] ergenlerin, anne ve babaların empatik beceri puanları üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olmadığı saptanmıştır.

Araştırma sonucunda ergenlerin empatik becerilerinin anne ve babalarından anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Lise ikinci sınıf psikoloji ders müfredatında empati konusuna oldukça geniş yer verilmektedir. Verilerin toplandığı ergen grubunun lise ikinci sınıfta öğrenim görüyor olmaları ve verilerin ikinci dönem sonunda toplanması ergenlerin empatik becerilerine ilişkin aldıkları puanların anne ve babalarından daha yüksek puan almalarına neden olmuş olabilir.

Ergenlerin, anne ve babalarının ergenin cinsiyetine göre empatik beceri puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergenin Cinsiyetine Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

EMPATİK BECERİ ÖLÇEĞİ –B FORMU		N	$\bar{X}$	S
ERGEN	Kız	150	135,16	18,61
	Erkek	150	136,72	16,14
	Toplam	300	135,94	17,41
ANNE	Kız	150	128,72	15,76
	Erkek	150	131,14	17,21
	Toplam	300	129,93	16,52
BABA	Kız	150	128,27	16,78
	Erkek	150	126,93	16,82
	Toplam	300	127,60	16,79
TOPLAM	Kız	450	130,72	17,34
	Erkek	450	131,60	17,17
	Toplam	900	131,16	17,25

Tablo 8’de ergenlerin, anne ve babalarının ergenin cinsiyetine göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar görülmektedir. Tablo 7 incelendiğinde, ergenlerin empatik becerilerinin ($\bar{X}=135,94$), annelerin ($\bar{X}=129,93$) ve babaların ($\bar{X}=127,60$) empatik becerilerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının ergenin cinsiyetine göre empatik beceri puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergenin Cinsiyetine Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS						ANLAMLI	
ANALİZİ	Sd	KT	KO	F	P	FARK	
Grup	2	11098,44	5549,22	19,39	0,000	1-2,	1-3
Cinsiyet	1	174,24	174,24	0,60	0,435		
GrupxCins.	2	582,18	291,09	1,01	0,362		
Hata	894	255816,09	286,14				

Tablo 9’da ergenlerin, anne ve babalarının ergenin cinsiyetine göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ANOVA sonuçları görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucunda, ergenlerle, anne ve babaların empatik beceri puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F(2,894) = 19,38, p < .01$]. Yapılan Tukey testi sonucunda, bu farklılığın ergenlerin empatik beceri puan ortalamaları ile annelerin ve babaların empatik beceri puanları arasında olduğu, ergenlerin empatik beceri puanlarının anne ve babaların empatik beceri puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak SED [$F(1,894) = 1,39, p > .05$] ile grup ve SED’in ortak etkisinin [$F(2,894) = 0,37, p > .05$] ergenlerin, anne ve babaların empatik beceri puanları üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olmadığı saptanmıştır.

Araştırma sonucunda, ergenin cinsiyetinin; ergenlerin, anne ve babalarının empati becerisi üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı bulunmuştur. Dökmen (1987), Hietolahti-Ansten ve Kalliopuska (1990), Tanrıdağ (1992), Alver (1998) ve Öner (2001)’de yaptıkları araştırmaların sonucunda cinsiyetin empatik beceri üzerinde bir farklılığa neden olmadığını saptamışlardır. Köksal (2000b) müzik eğitimi alan ve almayan ergenlerin empatik becerileri üzerine yaptığı bir çalışmada, ergenlerin cinsiyetlerinin empatik becerileri üzerinde etkili olmadığını belirlemiştir. Bu veriler, yapılan bu araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının ergenin kardeş sayısına göre empatik beceri puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergenin Kardeş Sayısına Göre Empatik
Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

EMPATİK BECERİ ÖLÇEĞİ –B FORMU				
		N	$\bar{X}$	S
ERGEN	Tek	17	133,17	18,14
	2-3	226	136,35	17,05
	4+	57	135,10	18,78
	Toplam	300	135,94	17,41
ANNE	Tek	17	126,82	16,15
	2-3	226	130,21	16,72
	4+	57	129,75	15,98
	Toplam	300	129,93	16,52
BABA	Tek	17	127,70	11,89
	2-3	226	127,13	17,59
	4+	57	129,42	14,70
	Toplam	300	127,60	16,79
TOPLAM	Tek	51	129,23	15,56
	2-3	678	131,23	17,52
	4+	171	131,42	16,68
	Toplam	900	131,16	17,25

Tablo 10’da ergenlerin, anne ve babalarının ergenin kardeş sayısına göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar görülmektedir. Tablo 9 incelendiğinde, ergenlerin empatik becerilerinin ($\bar{X}=135,94$), annelerin ($\bar{X}=129,93$) ve babaların ($\bar{X}=127,60$) empatik becerilerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının ergenin kardeş sayısına göre empatik beceri puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergenin Kardeş Sayısına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS ANALİZİ		Sd	KT	KO	F	P	ANLAMLI FARK
Grup		2	3053,29	1526,64	5,31	0,005	1-2, 1-3
Kardeş Sayısı		2	205,17	102,58	0,35	0,700	
GrupxKS.		4	425,94	106,48	0,37	0,830	
Hata		891	255941,38	287,25			

Tablo 11’de ergenlerin, anne ve babalarının ergenin kardeş sayısına göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ANOVA sonuçları görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucunda, ergenlerle, anne ve babaların empatik beceri puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F(2,891) = 5,31, p < .01$]. Yapılan Tukey testi sonucunda, bu farklılığın ergenlerin empatik beceri puan ortalamaları ile annelerin ve babaların empatik beceri puanları arasında olduğu, ergenlerin empatik beceri puanlarının anne ve babaların empatik beceri puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak kardeş sayısı [$F(2,891) = 0,70, p > .05$] ile grup ve kardeş sayısının ortak etkisinin [$F(4,891) = 0,83, p > .05$] ergenlerin, anne ve babaların empatik beceri puanları üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olmadığı saptanmıştır.

Araştırma sonucunda ergenin kardeş sayısının empati beceri puanları üzerinde farklılığa neden olmadığı belirlenmiştir. Tek kardeş, 2-3 ya da 4 ve daha fazla kardeşe sahip olmak empatik beceri üzerinde etkili olmamaktadır. Köksal (1997) tarafından müzik eğitimi alan ve almayan ergenlerin empatik becerileri üzerinde yapılan bir araştırma sonucunda kardeşin olup olmamasının empatik beceri üzerinde farklılığa neden olmadığı bulunmuştur. Halıcıoğlu (2004) tarafından annelerin empatik becerileri ve çocuk yetiştirme tutumları üzerine yapılan bir araştırmada da kardeş sayısının empatik beceri düzeyini etkilemediği bulunmuştur. Körükçü (2004) çocukların özsaygı düzeyleri ve annelerin empatik becerileri üzerine

yaptığı çalışmada ailedeki çocuk sayısının empatik beceriyi etkilemediği sonucunu bulmuştur.

Ergenlerin, anne ve babalarının ergenin doğum sırasına göre empatik beceri puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergenin Doğum Sırasına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

EMPATİK BECERİ ÖLÇEĞİ –B FORMU				
		N	$\bar{X}$	S
ERGEN	İlk	134	136,05	16,49
	Orta	63	136,36	17,08
	Son	103	135,52	18,87
	Toplam	300	135,94	17,41
ANNE	İlk	134	131,09	16,89
	Orta	63	128,14	16,72
	Son	103	129,52	15,94
	Toplam	300	129,93	16,52
BABA	İlk	134	127,31	16,08
	Orta	63	126,20	15,10
	Son	103	128,83	18,64
	Toplam	300	127,60	16,79
TOPLAM	İlk	402	131,49	16,83
	Orta	189	130,23	16,82
	Son	309	131,29	18,05
	Toplam	900	131,16	17,25

Tablo 12’de ergenlerin, anne ve babalarının ergenin doğum sırasına göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar görülmektedir. Tablo 11 incelendiğinde, ergenlerin empatik becerilerinin ($\bar{X}=135,94$), annelerin ($\bar{X}=129,93$) ve babaların ($\bar{X}=127,60$) empatik becerilerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının ergenin doğum sırasına göre empatik beceri puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergenin Doğum Sırasına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS ANALİZİ		Sd	KT	KO	F	P	ANLAMLI FARK
Grup		2	10735,14	5367,57	18,69	0,000	1-2, 1-3
Doğum Sırası		2	210,01	105,00	0,36	0,694	
GrupxDS.		4	512,19	128,04	0,44	0,775	
Hata		891	255850,30	287,15			

Tablo 13’de ergenlerin, anne ve babalarının ergenin doğum sırasına göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ANOVA sonuçları görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucunda, ergenlerle, anne ve babaların empatik beceri puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F(2,891) = 18,69$, $p < .01$]. Yapılan Tukey testi sonucunda, bu farklılığın ergenlerin empatik beceri puan ortalamaları ile annelerin ve babaların empatik beceri puanları arasında olduğu, ergenlerin empatik beceri puanlarının anne ve babaların empatik beceri puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak doğum sırası [$F(2,891) = 0,69$, $p > .05$] ile grup ve doğum sırasının ortak etkisinin [$F(4,891) = 0,44$, $p > .05$] ergenlerin, anne ve babaların empatik beceri puanları üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olmadığı saptanmıştır.

Araştırma sonucuna göre ergenin doğum sırasının; ergenlerin, anne ve babalarının empatik beceri üzerinde etkili olmadığı belirlenmiştir. Nitekim Ceylan (1993) yaptığı araştırmasında bireylerin doğum sırasının empati düzeyleri üzerinde herhangi bir farklılığa neden olmadığını bulmuştur. Köksal (1997) tarafından ergenlerle yapılan başka bir çalışmada da doğum sırasının empatik beceri üzerinde etkisinin olmadığı bulunmuştur. Körükçü (2004) ve Halıcıoğlu (2004) yaptıkları

çalışmalarında çocuğun doğum sırasının empatik beceriyi etkilemediği sonucunu bulmuşlardır. Bu sonuçlar, yapılan bu araştırma sonuçları paralellik göstermektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının annenin yaşına göre empatik beceri puanlarına ilişkin ortalama ve standart sapmalar Tablo 14’de verilmiştir.

Tablo 14
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Annenin Yaşına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar

EMPATİK BECERİ ÖLÇEĞİ –B FORMU		N	$\bar{X}$	S
ERGEN	31-40	138	136,13	17,02
	41-50	147	134,63	17,55
	50+	15	146,86	16,71
	Toplam	300	135,94	17,41
ANNE	31-40	138	132,86	15,67
	41-50	147	127,65	17,13
	50+	15	125,26	14,25
	Toplam	300	129,93	16,52
BABA	31-40	138	127,52	14,54
	41-50	147	127,33	18,61
	50+	15	130,93	17,95
	Toplam	300	127,60	16,79
TOPLAM	31-40	414	132,17	16,13
	41-50	441	129,87	18,05
	50+	45	134,35	18,48
	Toplam	900	131,16	17,25

Tablo 14’de ergenlerin, anne ve babalarının annenin yaşına göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar görülmektedir. Tablo 14 incelendiğinde, ergenlerin empatik becerilerinin

($\bar{X}=135,94$), annelerin ($\bar{X}=129,93$) ve babaların ($\bar{X}=127,60$) empatik becerilerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının annenin yaşına göre empatik beceri puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 15’de verilmiştir.

Tablo 15
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Annenin Yaşına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS ANALİZİ						ANLAMLI FARK
Sd	KT	KO	F	P		
Grup	2	8377,46	4188,73	14,80	0,000	1-2, 1-3
Anne Yaş	2	1614,48	807,24	2,85	0,058	
GrupxA.Y.	4	2884,45	721,11	2,54	0,038	
Hata	891	252073,57	282,91			

Tablo 15’de ergenlerin, anne ve babalarının annenin yaşına göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ANOVA sonuçları görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucunda, ergenlerle, anne ve babaların empatik beceri puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F(2,891)=14,80, p<.01$]. Yapılan Tukey testi sonucunda, bu farklılığın ergenlerin empatik beceri puan ortalamaları ile annelerin ve babaların empatik beceri puanları arasında olduğu, ergenlerin empatik beceri puanlarının anne ve babaların empatik beceri puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca grup ve anne yaşının ortak etkisinin [$F(4,891)=2,54, p<.05$] de ergenlerin, anne ve babaların empatik beceri puanları üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu bulunmuştur.

Araştırma sonuçlarına göre annenin yaşının empatik beceri üzerinde etkisi olmadığı ortaya çıkmıştır. Aydın (1996), Körükçü (2004) ve Halıcıoğlu (2004) yaptıkları çalışmalarda anne yaşını empatik beceri üzerinde etkisinin olmadığını ortaya koymuşlardır. Bu çalışmalar yapılan bu araştırmanın sonuçlarını destekler niteliktedir.

Araştırma sonuçlarına göre grubun ve grup ile annenin yaşının ortak etkisinin empatik beceri üzerinde etkisi anlamlı bulunmuştur. Bu farka neden olan grubun 50 yaş ve üzerindeki anneler olduğu belirlenmiştir. Annelerin yaşları ilerledikçe çevrelerinde olan bireylere karşı daha istendik iletişim içinde oldukları, bunu da yaşam tecrübesini etkilediği söylenebilir.

Ergenlerin, anne ve babalarının babanın yaşına göre empatik beceri puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Babanın Yaşına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

EMPATİK BECERİ ÖLÇEĞİ –B FORMU				
		N	$\bar{X}$	S
ERGEN	31-40	61	136,63	16,71
	41-50	200	135,61	16,70
	50+	39	136,51	21,95
	Toplam	300	135,94	17,41
ANNE	31-40	61	133,83	16,07
	41-50	200	129,49	16,53
	50+	39	126,12	16,33
	Toplam	300	129,93	16,52
BABA	31-40	61	127,24	17,14
	41-50	200	127,12	16,74
	50+	39	130,61	16,59
	Toplam	300	127,60	16,79
TOPLAM	31-40	183	132,57	17,02
	41-50	600	130,74	17,01
	50+	117	131,08	18,80
	Toplam	900	131,16	17,25

Tablo 16’da ergenlerin, anne ve babalarının babanın yaşına göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar görülmektedir. Tablo 15 incelendiğinde, ergenlerin empatik becerilerinin ($\bar{X}=135,94$), annelerin ($\bar{X}=129,93$) ve babaların ($\bar{X}=127,60$) empatik becerilerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının babanın yaşına göre empatik beceri puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Babanın Yaşına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS ANALİZİ	Sd	KT	KO	F	P	ANLAMLI FARK
Grup	2	6792,75	3396,37	11,88	0,000	1-2, 1-3
Baba Yaş	2	470,58	235,29	0,82	0,439	
GrupxBY.	4	1533,64	383,41	1,34	0,253	
Hata	891	254568,28	285,71			

Tablo 17’de ergenlerin, anne ve babalarının babanın yaşına göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ANOVA sonuçları görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucunda, ergenlerle, anne ve babaların empatik beceri puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F(2,891)=11,88, p<.01$]. Yapılan Tukey testi sonucunda, bu farklılığın ergenlerin empatik beceri puan ortalamaları ile annelerin ve babaların empatik beceri puanları arasında olduğu, ergenlerin empatik beceri puanlarının anne ve babaların empatik beceri puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak baba yaşının [$F(2,891)=0,82, p>.05$] ile grup ve baba yaşının ortak etkisinin [$F(4,891)=1,34, p>.05$] ergenlerin, anne ve babaların empatik beceri puanları üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olmadığı saptanmıştır.

Araştırma bulgularına göre babanın yaşı empatik beceriyi etkilememektedir. Köksal Akyol ve Körükçü (2004)’e göre empati gelişimi birdenbire olmamakta,

yaşla birlikte ilerlemektedir. Okulöncesi dönem çocuğu ile ergenin empatik becerisi birbirinden farklılık göstermektedir. Ergenlikten itibaren artık bireyler kendilerini başkalarının yerine rahatlıkla koyabilmekte, onların duygu ve düşüncelerini anlayıp uygun geri bildirimler verebilmektedirler. Ancak yetişkinlikte empatik beceri artık yaşla birlikte bir gelişim göstermemektedir. Çünkü tüm yetişkinler empati gelişiminin son aşamasında bulunmaktadır. Bu nedenle baba yaşının empatik becerisi üzerinde etkisi söz konusu olmamış olabilir.

Ergenlerin, anne ve babalarının annenin öğrenim durumuna göre empatik beceri puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 18
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Annenin Öğrenim Durumuna Göre
Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

EMPATİK BECERİ ÖLÇEĞİ –B FORMU		N	$\bar{X}$	S
ERGEN	İlkokul	143	136,18	17,83
	Ortaokul	43	134,62	17,96
	Lise	70	134,65	17,60
	Üniversite	44	138,47	15,29
	Toplam	300	135,94	17,41
ANNE	İlkokul	143	130,59	17,44
	Ortaokul	43	131,58	14,70
	Lise	70	127,61	14,92
	Üniversite	44	129,88	17,63
	Toplam	300	129,93	16,52
BABA	İlkokul	143	130,01	16,43
	Ortaokul	43	127,74	16,87
	Lise	70	124,97	16,67
	Üniversite	44	123,81	17,30
	Toplam	300	127,60	16,79
TOPLAM	İlkokul	429	132,26	17,43
	Ortaokul	129	131,31	16,68
	Lise	210	129,08	16,86
	Üniversite	132	130,72	17,70
	Toplam	900	131,16	17,25

Tablo 18’de ergenlerin, anne ve babalarının anne öğrenim durumuna göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart

sapmalar görülmektedir. Tablo 17 incelendiğinde, ergenlerin empatik becerilerinin ($\bar{X}=135,94$), annelerin ($\bar{X}=129,93$) ve babaların ($\bar{X}=127,60$) empatik becerilerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının annenin öğrenim durumuna göre empatik beceri puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 19
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Annenin Öğrenim Durumuna Göre
Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS						ANLAMLI	
ANALİZİ	Sd	KT	KO	F	P	FARK	
Grup	2	10703,30	5351,65	18,74	0,000	1-2,	1-3
Anne Öğr. Dur.	3	1457,95	485,98	1,70	0,165		
GrupxA.Ö.D.	6	152589,89	254,31	0,89	0,501		
Hata	888	253588,67	285,57				

Tablo 19’da ergenlerin, anne ve babalarının annenin öğrenim durumuna göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ANOVA sonuçları görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucunda, ergenlerle, anne ve babaların empatik beceri puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F(2,888) = 11,88, p < .01$]. Yapılan Tukey testi sonucunda, bu farklılığın ergenlerin empatik beceri puan ortalamaları ile annelerin ve babaların empatik beceri puanları arasında olduğu, ergenlerin empatik beceri puanlarının anne ve babaların empatik beceri puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak annenin öğrenim durumunun [$F(3,888) = 1,701, p > .05$] ile grup ve anne öğrenim durumunun ortak etkisinin [$F(6,888) = 0,89, p > .05$] ergenlerin, anne ve babaların empatik beceri puanları üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olmadığı saptanmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre annenin öğrenim durumunun empatik beceriler üzerine etkisinin olmadığı bulunmuştur. Köksal (1997) ergenlerin empatik becerileri üzerine yaptığı araştırmasında, annelerin öğrenim düzeyinin empatik beceri üzerinde anlamlı bir fark oluşturmadığını bulmuştur.

Ergenlerin, anne ve babalarının babanın öğrenim durumuna göre empatik beceri puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Baba Öğrenim Durumuna Göre
Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

EMPATİK BECERİ ÖLÇEĞİ –B FORMU		N	$\bar{X}$	S
ERGEN	İlkokul	97	137,22	16,85
	Ortaokul	49	128,95	18,88
	Lise	73	139,98	17,53
	Üniversite	81	134,97	15,92
	Toplam	300	135,94	17,41
ANNE	İlkokul	97	132,19	17,50
	Ortaokul	49	129,38	14,97
	Lise	73	127,82	15,61
	Üniversite	81	129,46	16,97
	Toplam	300	129,93	16,52
BABA	İlkokul	97	131,35	17,08
	Ortaokul	49	126,42	14,52
	Lise	73	128,61	14,96
	Üniversite	81	122,91	18,28
	Toplam	300	127,60	16,79
TOPLAM	İlkokul	291	133,59	17,28
	Ortaokul	147	128,25	16,18
	Lise	219	132,14	16,94
	Üniversite	243	129,11	17,72
	Toplam	900	131,16	17,25

Tablo 20’de ergenlerin, anne ve babalarının baba öğrenim durumuna göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart

sapmalar görülmektedir. Tablo 19 incelendiğinde, ergenlerin empatik becerilerinin ($\bar{X}=135,94$), annelerin ($\bar{X}=129,93$) ve babaların ($\bar{X}=127,60$) empatik becerilerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının babanın öğrenim durumuna göre empatik beceri puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 21
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Babanın Öğrenim Durumuna Göre
Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS					ANLAMLI	
ANALİZİ	Sd	KT	KO	F	P	FARK
Grup	2	9403,47	4701,73	16,79	0,000	1-2, 1-3
Baba Öğr. Dur.	3	4180,29	1393,43	4,97	0,002	2-1, 4-1
GrupxB.Ö.D.	6	3778,84	629,80	2,25	0,037	
Hata	888	248613,37	279,97			

Tablo 21’de ergenlerin, anne ve babalarının babanın öğrenim durumuna göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ANOVA sonuçları görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucunda, ergenlerle, anne ve babaların empatik beceri puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F(2,888) = 16,79, p < .01$]. Yapılan Tukey testi sonucunda, bu farklılığın ergenlerin empatik beceri puan ortalamaları ile annelerin ve babaların empatik beceri puanları arasında olduğu, ergenlerin empatik beceri puanlarının anne ve babaların empatik beceri puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca babanın öğrenim durumunun [$F(3,888) = 4,97, p < .01$] ve grup ve baba öğrenim durumunun ortak etkisinin [$F(6,888) = 2,25, p < .05$] de ergenlerin, anne ve babaların empatik beceri puanları üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır. Yapılan Tukey testi sonucunda, bu farklılığın ilkökul ve ortaokul mezunu babalar ile ilkökul ve üniversite mezunu babalar arasında olduğu belirlenmiştir. İlkokul mezunu babaların empatik beceri puanlarının, ortaokul ve üniversite mezunu babaların empatik beceri puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda baba öğrenim düzeyinin empatik beceride anlamlı bir fark yarattığını ortaya çıkmıştır. Bu fark ilkökul mezunu babalar lehinedir. Ayrıca baba öğrenim durumu grubun ortak etkisinde de anlamlıdır. Bu sonuç ilkökul mezunu babaların hem daha empatik olduklarını hem de grubu etkilediklerini açıkça ortaya koymaktadır. Babanın öğrenim düzeyi arttıkça çocuklarından beklentileri de artmaktadır, özellikle de üniversite sınavında çocuklarından çok iyi okulda öğretim

görmeleri ile ilgili beklentileri söz konusu olabilir. İlkokul mezunu babaların çocuklarından beklentileri daha düşük düzeyde olabilir.

Ergenlerin, anne ve babalarının anne kardeş sayısına göre empatik beceri puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 22
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Anne Kardeş Sayısına Göre Empatik
Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

EMPATİK BECERİ ÖLÇEĞİ –B FORMU				
		N	$\bar{X}$	S
ERGEN	1-3 Kardeş	73	138,01	17,30
	4 ve üstü	227	135,26	17,43
	Toplam	300	135,94	17,41
ANNE	1-3 Kardeş	73	128,47	17,90
	4 ve üstü	227	130,41	16,05
	Toplam	300	129,93	16,52
BABA	1-3 Kardeş	73	126,45	14,48
	4 ve üstü	227	127,97	17,49
	Toplam	300	127,60	16,79
TOPLAM	1-3 Kardeş	219	130,98	17,30
	4 ve üstü	681	131,21	17,25
	Toplam	900	131,16	17,25

Tablo 22’de ergenlerin, anne ve babalarının anne kardeş sayısına göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar görülmektedir. Tablo 21 incelendiğinde, ergenlerin empatik becerilerinin ($\bar{X}=135,94$), annelerin ($\bar{X}=129,93$) ve babaların ($\bar{X}=127,60$) empatik becerilerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının anne kardeş sayısına göre empatik beceri puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 23’de verilmiştir.

Tablo 23
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Anne Kardeş Sayısına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS ANALİZİ	Sd	KT	KO	F	P	ANLAMLI FARK
Grup	2	10807,52	5403,76	18,85	0,000	1-2, 1-3
Anne Kar. Say.	1	9,33	9,33	0,03	0,857	
GrupxAKS.	2	751,97	375,98	1,31	0,269	
Hata	894	255811,20	286,14			

Tablo 23’de ergenlerin, anne ve babalarının anne kardeş sayısına göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ANOVA sonuçları görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucunda, ergenlerle, anne ve babaların empatik beceri puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F(2,894) = 18,85, p < .01$]. Yapılan Tukey testi sonucunda, bu farklılığın ergenlerin empatik beceri puan ortalamaları ile annelerin ve babaların empatik beceri puanları arasında olduğu, ergenlerin empatik beceri puanlarının anne ve babaların empatik beceri puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak annenin kardeş sayısının [$F(1,894) = 0,03, p > .05$] ile grup ve anne kardeş sayısının ortak etkisinin [$F(2,894) = 1,31, p > .05$] ergenlerin, anne ve babaların empatik beceri puanları üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olmadığı saptanmıştır.

Araştırma sonucuna göre, anne kardeş sayısının; ergenlerin, anne ve babaların empatik becerileri üzerinde etkili olmadığı belirlenmiştir.

Ergenlerin, anne ve babalarının baba kardeş sayısına göre empatik beceri puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 24’de verilmiştir.

Tablo 24
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Baba Kardeş Sayısına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

EMPATİK BECERİ ÖLÇEĞİ –B FORMU				
		N	$\bar{X}$	S
ERGEN	1-3 Kardeş	72	138,97	16,11
	4 ve üstü	228	134,98	17,72
	Toplam	300	135,94	17,41
ANNE	1-3 Kardeş	72	129,94	14,62
	4 ve üstü	228	129,93	17,10
	Toplam	300	129,93	16,52
BABA	1-3 Kardeş	72	127,91	13,84
	4 ve üstü	228	127,50	17,64
	Toplam	300	127,60	16,79
TOPLAM	1-3 Kardeş	216	132,27	15,58
	4 ve üstü	684	130,80	17,74
	Toplam	900	131,16	17,25

Tablo 24’de ergenlerin, anne ve babalarının baba kardeş sayısına göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar görülmektedir. Tablo 23 incelendiğinde, ergenlerin empatik becerilerinin ($\bar{X}=135,94$), annelerin ($\bar{X}=129,93$) ve babaların ($\bar{X}=127,60$) empatik becerilerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının baba kardeş sayısına göre empatik beceri puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 25’de verilmiştir.

Tablo 25
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Baba Kardeş Sayısına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS ANALİZİ						ANLAMLI FARK	
	Sd	KT	KO	F	P		
Grup	2	10241,25	5120,87	17,90	0,000	1-2,	1-3
Baba Kar. Say.	1	355,10	355,10	1,24	0,265		
GrupxBKS.	2	525,25	262,62	0,91	0,400		
Hata	894	255692,16	286,00				

Tablo 25’de ergenlerin, anne ve babalarının baba kardeş sayısına göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ANOVA sonuçları görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucunda, ergenlerle, anne ve babaların empatik beceri puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F(2,894) = 17,90$, $p < .01$]. Yapılan Tukey testi sonucunda, bu farklılığın ergenlerin empatik beceri puan ortalamaları ile annelerin ve babaların empatik beceri puanları arasında olduğu, ergenlerin empatik beceri puanlarının anne ve babaların empatik beceri puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak baba kardeş sayısının [$F(1,894) = 1,24$, $p > .05$] ile grup ve baba kardeş sayısının ortak etkisinin [$F(2,894) = 0,91$, $p > .05$] ergenlerin, anne ve babaların empatik beceri puanları üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olmadığı saptanmıştır.

Araştırma sonucunda anne ve baba kardeş sayısının empatik beceri üzerinde etki yaratmadığı ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmalar ergenlerde ve çocuklarda da kardeş sayısının empatik beceri üzerinde etkili olmadığını göstermektedir. Empatik becerinin yetişkinlikte tamamlandığı göz önüne alınırsa anne ve baba kardeş sayısının da empatik beceri üzerinde etkisinin olmaması doğal bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Ergenlerin, anne ve babalarının anne doğum sırasına göre empatik beceri puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 26’da verilmiştir.

Tablo 26
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Anne Doğum Sırasına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

EMPATİK BECERİ ÖLÇEĞİ –B FORMU				
		N	$\bar{X}$	S
ERGEN	İlk	86	134,84	19,08
	Orta	168	135,54	17,02
	Son	46	139,41	15,34
	Toplam	300	135,94	17,41
ANNE	İlk	86	130,77	15,53
	Orta	168	129,77	17,48
	Son	46	128,95	14,85
	Toplam	300	129,93	16,52
BABA	İlk	86	130,11	14,86
	Orta	168	126,19	18,12
	Son	46	128,06	14,72
	Toplam	300	127,60	16,79
TOPLAM	İlk	258	131,91	16,66
	Orta	504	130,50	17,93
	Son	138	132,14	15,74
	Toplam	900	131,16	17,25

Tablo 26’da ergenlerin, anne ve babalarının anne doğum sırasına göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar görülmektedir. Tablo 25 incelendiğinde, ergenlerin empatik becerilerinin ($\bar{X}=135,94$), annelerin ($\bar{X}=129,93$) ve babaların ($\bar{X}=127,60$) empatik becerilerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının anne doğum sırasına göre empatik beceri puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 27’de verilmiştir.

Tablo 27
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Anne Doğum Sırasına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS ANALİZİ						ANLAMLI FARK	
	Sd	KT	KO	F	P		
Grup	2	9202,87	4601,43	16,08	0,000	1-2,	1-3
Anne Doğ. Sır.	2	497,74	248,87	0,87	0,419		
GrupxA.D.S.	4	1183,29	295,82	1,03	0,389		
Hata	891	254891,47	286,07				

Tablo 27’de ergenlerin, anne ve babalarının anne doğum sırasına göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ANOVA sonuçları görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucunda, ergenlerle, anne ve babaların empatik beceri puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F(2,891) = 16,08, p < .01$]. Yapılan Tukey testi sonucunda, bu farklılığın ergenlerin empatik beceri puan ortalamaları ile annelerin ve babaların empatik beceri puanları arasında olduğu, ergenlerin empatik beceri puanlarının anne ve babaların empatik beceri puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak anne doğum sırasının [$F(2,891) = 0,87, p > .05$] ile grup ve anne doğum sırasının ortak etkisinin [$F(4,891) = 1,03, p > .05$] ergenlerin, anne ve babaların empatik beceri puanları üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olmadığı saptanmıştır.

Araştırma sonucunda anne doğum sırasının empatik beceri üzerinde etkili olmadığı bulunmuştur.

Ergenlerin, anne ve babalarının baba doğum sırasına göre empatik beceri puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 28’de verilmiştir.

Tablo 28
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Baba Doğum Sırasına Göre Empatik
Beceri Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

EMPATİK BECERİ ÖLÇEĞİ –B FORMU				
		N	$\bar{X}$	S
ERGEN	İlk	72	133,34	18,38
	Orta	172	136,55	17,06
	Son	56	137,39	17,15
	Toplam	300	135,94	17,41
ANNE	İlk	72	128,68	15,06
	Orta	172	130,74	17,24
	Son	56	129,07	16,18
	Toplam	300	129,93	16,52
BABA	İlk	72	126,22	17,80
	Orta	172	127,42	16,70
	Son	56	129,92	15,75
	Toplam	300	127,60	16,79
TOPLAM	İlk	216	129,41	17,32
	Orta	516	131,57	17,38
	Son	168	132,13	16,70
	Toplam	900	131,16	17,25

Tablo 28’de ergenlerin, anne ve babalarının baba doğum sırasına göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar görülmektedir. Tablo 27 incelendiğinde, ergenlerin empatik becerilerinin ($\bar{X}=135,94$), annelerin ($\bar{X}=129,93$) ve babaların ($\bar{X}=127,60$) empatik becerilerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının baba doğum sırasına göre empatik beceri puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 29’da verilmiştir.

Tablo 29
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Baba Doğum Sırasına Göre Empatik Beceri Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS ANALİZİ						ANLAMLI FARK	
Sd	KT	KO	F	P			
Grup	2	8342,38	4171,19	14,56	0,000	1-2,	1-3
Baba Doğ. Sır.	2	903,13	451,57	1,57	0,207		
GrupxB.D.S.	4	476,88	119,22	0,41	0,797		
Hata	891	255192,49	286,41				

Tablo 29’da ergenlerin, anne ve babalarının baba doğum sırasına göre empatik becerilerini değerlendirme puanlarına ANOVA sonuçları görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucunda, ergenlerle, anne ve babaların empatik beceri puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F(2,891) = 14,56$, $p < .01$]. Yapılan Tukey testi sonucunda, bu farklılığın ergenlerin empatik beceri puan ortalamaları ile annelerin ve babaların empatik beceri puanları arasında olduğu, ergenlerin empatik beceri puanlarının anne ve babaların empatik beceri puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak baba doğum sırasının [$F(2,891) = 1,57$, $p > .05$] ile grup ve baba doğum sırasının ortak etkisinin [$F(4,891) = 0,41$, $p > .05$] ergenlerin, anne ve babaların empatik beceri puanları üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olmadığı saptanmıştır.

Araştırma sonucunda anne ve baba doğum sırasının empatik beceri üzerinde etkili olmadığı bulunmuştur. Ceylan (1993) yaptığı bir araştırmada bireylerin doğum sıralarının empatik beceri üzerinde bir farklılığa yol açmadığını bulmuştur.

Ergenlerin, anne ve babalarının sosyo-ekonomik düzeye göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 30’da verilmiştir.

Tablo 30
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

			AİLE YAPISINI DEĞERLENDİRME ARACI					
			İletişim	Birlik	Yönetim	Yetkinlik	Duygusal	Toplam
			Bağlam					
			N	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S
E R G E N	Alt	150	33,64	28,47	29,89	22,06	17,42	131,50
			6,93	4,64	6,25	3,53	3,66	19,05
	Üst	150	36,40	29,98	31,25	22,90	18,69	138,01
			9,96	3,46	5,13	2,81	3,33	16,67
	Toplam	300	35,02	29,22	30,57	22,48	18,06	134,75
			8,68	4,16	5,75	3,21	3,55	18,17
A N N E	Alt	150	32,67	29,08	31,28	22,38	16,90	132,37
			7,04	3,87	5,32	3,59	3,56	16,95
	Üst	150	34,30	29,40	31,81	22,30	17,88	135,68
			7,00	3,75	4,74	4,09	3,58	15,84
	Toplam	300	33,49	29,24	31,54	22,34	17,39	134,03
			7,06	3,81	5,04	3,84	3,60	16,46
B A B A	Alt	150	33,46	28,27	30,82	22,32	16,83	131,51
			6,26	4,48	5,45	3,78	3,60	17,18
	Üst	150	34,38	29,64	31,89	22,63	18,02	135,04
			6,74	3,50	4,78	3,53	3,34	2052
	Toplam	300	33,92	28,95	31,35	22,47	17,43	133,28
			6,51	4,07	5,15	3,66	3,52	18,98
T O P L A M	Alt	450	33,26	28,60	30,66	22,25	17,05	131,79
			6,75	4,35	5,71	3,63	3,61	17,71
	Üst	450	35,03	29,67	31,65	22,61	18,20	136,24
			8,08	3,57	4,88	3,52	3,43	17,80
	Toplam	900	34,14	29,14	31,15	22,43	17,62	134,02
			7,49	4,01	5,33	3,58	3,57	17,89

Tablo 30’da ergenlerin, anne ve babalarının sosyo-ekonomik düzeye göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar görülmektedir. İletişim boyunda ergenlerin aile yapılarını değerlendirmeleri sonucunda aldıkları puanlar ($\bar{X}$ =35,02), anne ($\bar{X}$ =33,49) ve babaların ($\bar{X}$ =33,92) puanlarından daha yüksek bulunmuştur. Ergenlerin, anne ve babaların SED’e göre aile yapılarını değerlendirmeleri incelendiğinde; iletişim puanları ÜSED’deki grubun puanlarının ($\bar{X}$ =35,03) ASSED’deki grubun ($\bar{X}$ =33,26) puanlarından daha yüksek

olduğu görülmektedir. Birlik boyutunda ergen, anne ve babaların aldıkları puanlar SED'E göre incelendiğinde, ÜSED'deki grubun puanlarının ($\bar{X}=29,67$) ASED'deki grubun puanlarından ($\bar{X}=28,60$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Yönetim boyutunda ergen, anne ve babaların aldıkları puanlar SED'E göre incelendiğinde, ÜSED'deki grubun puanlarının ($\bar{X}=31,65$) ASED'deki grubun puanlarından ($\bar{X}=30,66$) daha yüksek olduğu bulunmuştur. Yönetim boyutunda, ergenlerin puanlarının ($\bar{X}=30,57$), anne ($\bar{X}=31,54$) ve babaların ($\bar{X}=31,35$) puanlarından daha düşük olduğu görülmektedir. Duygusal bağlam puanları incelendiğinde ergenlerin puanlarının ($\bar{X}=18,06$) anne ($\bar{X}=17,39$) ve babaların ($\bar{X}=17,43$) puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. SED'e göre duygusal bağlam boyutundan alınan puanlarda ÜSED'deki grubun puanlarının ($\bar{X}=18,20$), ASED'deki ($\bar{X}=17,05$) grubun puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. SED'e göre toplamda alınan puanlarda ÜSED'deki grubun puanlarının ($\bar{X}=136,24$), ASED'deki ($\bar{X}=131,79$) grubun puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin, anne ve babalarının sosyo-ekonomik düzeye göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 31'de verilmiştir.

Tablo 31
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS ANALİZİ		Sd	KT	KO	F	P	ANLAMLI FARK
İLETİŞİM	Grup	2	374,88	187,44	3,40	0,034	1-2
	SED	1	705,78	705,78	12,80	0,000	1-2
	GrupxSED	2	130,94	65,47	1,18	0,305	
	Hata	894	49292,31	55,13			
BİRLİK	Grup	2	15,53	7,76	0,49	0,613	
	SED	1	256,00	256,00	16,13	0,000	1-2
	GrupxSED	2	62,34	31,17	1,96	0,141	
	Hata	894	14185,92	15,86			
YÖNETİM	Grup	2	159,709	79,85	2,82	0,059	
	SED	1	220,02	220,02	7,81	0,005	1-2
	GrupxSED	2	26,42	13,21	0,46	0,626	
	Hata	894	25186,11	28,17			
YETKİNLİK	Grup	2	3,66	1,83	0,14	0,867	
	SED	1	28,80	28,80	2,24	0,134	
	GrupxSED	2	31,96	15,98	1,24	0,288	
	Hata	894	11460,96	12,82			
DUYGUSAL BAĞLAM	Grup	2	83,80	41,90	3,38	0,034	1-2, 1-3
	SED	1	295,84	295,84	23,88	0,000	1-2
	GrupxSED	2	3,32	1,66	0,13	0,874	
	Hata	894	11075,08	12,38			
TOPLAM	Grup	2	327,10	163,55	0,51	0,596	
	SED	1	4462,24	4462,24	14,11	0,000	1-2
	GrupxSED	2	479,22	239,61	0,75	0,469	
	Hata	894	282556,98	316,05			

Tablo 31’de ergenlerin, anne ve babalarının sosyo-ekonomik düzeye göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları görülmektedir.

Yapılan varyans analizi sonucunda grubun [$F(2,894) = 3,40, p < .05$] ve SED'in [$F(1,894) = 12,80, p < .01$] iletişim boyutunda alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır. Yapılan Tukey testi sonucunda, ÜSED'deki ailelerin ASED'deki ailelere göre daha olumlu aile algısına sahip oldukları belirlenmiştir. Birlik boyutundan alınan puanlar üzerinde grubun SED'ye bağlı olarak alınan puanlar üzerinde önemli bir farklılığa neden olduğu [$F(1,894) = 16,13, p < .01$] sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan Tukey testi sonucunda, ÜSED'deki ailelerin ASED'deki ailelere göre daha olumlu aile algısına sahip oldukları belirlenmiştir. Yönetim boyutundan alınan puanlar üzerinde SED'ye [$F(1,894) = 7,81, p < .01$] bağlı olarak alınan puanlar üzerinde önemli bir farklılığa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan Tukey testi sonucunda, ÜSED'deki ailelerin ASED'deki ailelere göre daha olumlu aile algısına sahip oldukları belirlenmiştir. Duygusal bağlam boyutunda alınan puanlar üzerinde yapılan varyans analizi sonucunda grubun [$F(2,894) = 3,38, p < .05$] ve SED'in [$F(1,894) = 23,88, p < .01$] anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır. ANOVA sonuçlarına grubun puanlarının anlamlı çıkmasına karşın Tukey testi sonucu grupların ikili karşılaştırmaları arasında anlamlı bir fark vermemiştir. Buradan sadece ergenlerin, anne ve babalarına göre duygusal bağlam boyutunda daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları ve ÜSED'deki ailelerin ASED'deki ailelere göre daha olumlu aile algısına sahip oldukları ifade edilebilir. SED'e göre toplam puanlarda [$F(1,894) = 14,11, p < .01$] anlamlı bir fark bulunmuştur. Yapılan Tukey testi sonucunda, ÜSED'deki ailelerin ASED'deki ailelere göre daha olumlu aile algısına sahip oldukları belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda ÜSED'de olan ergen, anne ve babaların iletişim boyutunda aldıkları puanların daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kığılı (1994) anne, baba ve çocuğun kendi aile yapılarını değerlendirmelerine ilişkin yaptığı araştırmasında, ÜSED'deki ailelerin ASED'deki ailelere göre daha olumlu bir aile algısına sahip olduklarını ortaya koymuştur. Bu bulgular, yapılan bu araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir.

AYDA'nın birlik boyutunda ASED'de olan ergen, anne ve babaların ÜSED'ki ergen, anne ve babaların puanlarına göre düşük olması ASED'deki ailelerin

genelde geniş aileden çekirdek aileye geçiş dönemindeki ailelerden oluşması ve dış etkenlerden fazlaca etkilenmesi şeklinde açıklanabilir. Gülerce (1996) yaptığı araştırmada Türk ailesinin dış sosyal sistemle olan sınırlarının oldukça geçirgen olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgu yapılan bu araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Bu da aileyi kendi içinde bir bütün olmaktan çok toplumun bir uzantısı haline getiriyor olabilir.

AYDA duygusal bağlam boyutunda ergenlerin puanlarının anne ve babalara göre yüksek olması onların yaş ve dönem itibariyle en duygusal ve çalkantılı dönemde olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Gülerce (1996) Türkiye’deki ailelerin psikolojik örüntüleri üzerine yaptığı çalışmada; iletişimde dolaylı mesajların duygusal bağları pekiştirdiğini vurgulamaktadır. Bu araştırmada iletişim boyutunda ergenlerin anne ve babalardan daha yüksek puan aldıkları dikkate alındığında duygusal bağlam boyutundan alınan puanların yüksek olmasının anlamlı olduğu sylenabilir.

Ergenlerin, anne ve babalarının ergen cinsiyetine göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 32’de verilmiştir.

Tablo 32
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergen Cinsiyetine Göre Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

AİLE YAPISINI DEĞERLENDİRME ARACI								
			İletişim	Birlik	Yönetim	Yetkinlik	Duygusal Bağlam	Toplam
			N	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S
E R G E N	Kız	150	35,63	29,32	30,28	22,52	18,12	134,49
			10,47	3,99	5,71	3,19	3,34	19,21
	Erkek	150	34,41	29,13	30,86	22,45	17,9	135,02
			6,37	4,33	5,79	3,25	3,76	17,12
	Toplam	300	35,02	29,22	30,57	22,48	18,06	134,75
			8,68	4,16	5,75	3,21	3,55	18,17
A N N E	Kız	150	33,62	29,50	31,73	22,46	17,80	135,05
			6,99	3,74	5,00	3,93	3,60	15,94
	Erkek	150	33,36	28,98	31,36	22,22	16,98	133,00
			7,15	3,87	5,08	3,75	3,56	16,96
	Toplam	300	33,49	29,24	31,54	22,34	17,39	134,03
			7,06	3,81	5,04	3,84	3,60	16,46
B A B A	Kız	150	34,25	29,17	31,73	22,58	17,65	134,66
			6,91	4,12	5,02	3,68	3,41	19,14
	Erkek	150	33,59	28,74	30,98	22,36	17,20	131,90
			6,09	4,03	5,26	3,64	3,62	18,78
	Toplam	300	33,92	28,95	31,35	22,47	17,43	133,28
			6,51	4,07	5,15	3,66	3,52	18,98
T O P L A M	Kız	450	34,50	29,33	31,24	22,52	17,86	134,73
			8,31	3,95	5,29	3,61	3,45	18,12
	Erkek	450	33,78	28,95	31,06	22,34	17,39	133,30
			6,55	4,07	5,38	3,55	3,66	17,65
	Toplam	900	34,14	29,14	31,15	22,43	17,62	134,02
			7,49	4,01	5,33	3,58	3,57	17,89

Tablo 32’de ergenlerin, anne ve babalarının ergen cinsiyetine göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar görülmektedir. Ergenlerin, anne ve babaların ergenin cinsiyetine göre aile yapılarını değerlendirmeleri incelendiğinde; iletişim puanları ergenlerin puanlarının ($\bar{X}=35,02$) anne ($\bar{X}=33,49$) ve babaların ($\bar{X}=33,92$) puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Duygusal bağlam puanları incelendiğinde ergenlerin puanlarının ($\bar{X}=18,06$) anne ($\bar{X}=17,39$) ve babaların ($\bar{X}=17,43$) puanlarından daha yüksek

olduğu görülmektedir. Cinsiyete göre duygusal bağlam boyutundan alınan puanlarda kızların ve kız çocuğa sahip anne babaların ($\bar{X}=17,86$) puanlarının, erkeklerin ve erkek çocuğa sahip anne babaların ($\bar{X}=17,39$) puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin, anne ve babalarının ergen cinsiyetine göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 33’de verilmiştir.

Tablo 33
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergen Cinsiyetine Göre Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS ANALİZİ		Sd	KT	KO	F	P	ANLAMLI FARK
İLETİŞİM	Grup	2	374,88	187,44	3,35	0,035	1-2
	CİNS.	1	114,49	114,49	2,04	0,153	
	GrupxCİNS.	2	34,88	17,44	0,31	0,732	
	Hata	894	49979,67	55,90			
BİRLİK	Grup	2	15,53	7,76	0,48	0,619	
	CİNS.	1	32,11	32,11	1,98	0,159	
	GrupxCİNS.	2	4,34	2,17	0,13	0,874	
	Hata	894	14467,80	16,18			
YÖNETİM	Grup	2	159,70	79,85	2,81	0,060	
	CİNS.	1	7,29	7,29	0,25	0,612	
	GrupxCİNS.	2	71,54	35,77	1,26	0,284	
	Hata	894	25353,74	28,36			
YETKİNLİK	Grup	2	3,66	1,83	0,14	0,868	
	CİNS.	1	6,93	6,93	0,53	0,463	
	GrupxCİNS.	2	1,34	0,67	0,05	0,949	
	Hata	894	11513,44	12,87			
DUYGUSAL BAĞLAM	Grup	2	83,80	41,90	3,13	0,037	1-2
	CİNS.	1	49,00	49,00	3,87	0,049	1-2
	GrupxCİNS.	2	17,72	8,86	0,70	0,496	
	Hata	894	11307,52	12,64			
TOPLAM	Grup	2	327,10	163,55	0,51	0,601	
	CİNS.	1	457,96	457,96	1,42	0,232	
	GrupxCİNS.	2	448,32	224,16	0,69	0,497	
	Hata	894	286592,16	320,57			

Tablo 33’de ergenlerin, anne ve babalarının ergen cinsiyetine göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları görülmektedir.

Ergenlerin, anne ve babaların ergenin cinsiyetine göre aile yapılarını değerlendirmeleri incelendiğinde; yapılan varyans analizi sonucunda grubun $[F(2,894)= 3,35, p<.05]$ iletişim boyutunda alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır. Yapılan Tukey testi sonucunda ergenlerin, annelerine göre daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları belirlenmiştir. Duygusal bağlam boyutunda yapılan varyans analizi sonucunda grubun $[F(2,894)= 3,13, p<.05]$ alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır. Yapılan Tukey testi sonucunda ergenlerin, annelerine göre daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları belirlenmiştir. Duygusal bağlam boyutunda yapılan analizler sonucunda ergenin cinsiyetinin $[F(1,894)= 3,87, p<.05]$ alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır. Yapılan Tukey testi sonucunda kız ergenlerin bulunduğu ailelerin, erkek ergenlerin bulunduğu ailelere göre daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda; AYDA duygusal bağlam boyutunda kız çocuğun bulunduğu aileler, erkek çocuğun bulunduğu ailelerden daha yüksek puan elde etmişlerdir. Bu da kızların erkeklere göre doğaları gereği daha duygusal olmalarından kaynaklanıyor olabilir. (Hoffman and Levine (1976) göre kızlar olaylar karşısında erkeklerden daha çok duygusal tepkide bulunmaktadırlar. Bu bulgu da yapılan bu araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının ergen kardeş sayısına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 34’de verilmiştir.

Tablo 34
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergen Kardeş Sayısına Göre Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

AİLE YAPISINI DEĞERLENDİRME ARACI								
			İletişim	Birlik	Yönetim	Yetkinlik	Duygusal Bağlam	Toplam
			N	$\bar{X}_S$	$\bar{X}_S$	$\bar{X}_S$	$\bar{X}_S$	$\bar{X}_S$
E R G E N	Tek çocuk	17	37,23	30,70	33,05	23,52	18,82	143,58
			6,86	4,13	4,66	1,32	3,22	11,86
	2-3 kardeş	226	35,15	29,17	30,62	22,51	18,19	134,83
			9,26	4,14	5,78	3,22	3,61	18,68
	4 ve üstü	57	33,84	28,98	29,63	22,07	17,28	131,80
			6,40	4,21	5,77	3,52	3,36	16,97
A N N E	Toplam	300	35,02	29,22	30,57	22,48	18,06	134,75
			8,68	4,16	5,75	3,21	3,55	18,17
	Tek çocuk	17	38,88	28,94	32,17	22,41	17,82	136,23
			8,32	2,58	6,03	3,37	4,08	16,41
	2-3 kardeş	226	33,54	29,13	31,38	22,33	17,40	133,80
			6,93	3,39	5,14	3,82	3,67	16,64
B A B A	4 ve üstü	57	32,84	29,75	32,00	22,38	17,22	134,28
			7,23	3,47	4,32	4,11	3,17	15,97
	Toplam	300	33,49	29,24	31,54	22,34	17,39	134,03
			7,06	3,81	5,04	3,84	3,60	16,46
	Tek çocuk	17	34,47	29,47	32,82	22,35	18,41	138,70
			6,80	2,62	5,42	4,35	2,67	14,27
T O P L A M	2-3 kardeş	226	33,85	28,79	31,21	22,44	17,42	132,48
			6,59	4,17	5,23	3,56	3,58	19,88
	4 ve üstü	57	34,01	29,45	31,47	22,63	17,17	134,82
			6,18	4,06	4,75	3,88	3,50	16,21
	Toplam	300	33,92	28,95	31,35	22,47	17,43	133,28
			6,51	4,07	5,15	3,66	3,52	18,98
T O P L A M	Tek çocuk	51	35,52	29,70	32,68	22,76	18,35	139,50
			7,31	3,22	5,30	3,25	3,33	14,35
	2-3 kardeş	678	34,18	29,03	31,07	22,43	17,67	133,70
			7,71	4,09	5,39	3,54	3,63	18,44
	4 ve üstü	171	33,56	29,39	31,03	22,36	17,22	133,63
			6,60	3,92	5,06	3,83	3,33	16,35
T O P L A M	Toplam	900	34,14	29,14	31,15	22,43	17,62	134,02
			7,49	4,01	5,33	3,58	3,57	17,89

Tablo 34’de ergenlerin, anne ve babalarının ergen kardeş sayısına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar

görülmektedir. Ergenlerin, anne ve babaların ergenin kardeş sayısına göre aile yapılarını değerlendirmeleri incelendiğinde; toplamda tek çocuk olan ergenlerin puanlarının ($\bar{X}=143,58$) tek çocuk olan anne ($\bar{X}=136,23$) ve tek çocuk olan babaların ($\bar{X}=138,70$) puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının ergen kardeş sayısına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 35’de verilmiştir.

Tablo 35
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergen Kardeş Sayısına Göre Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS ANALİZİ		Sd	KT	KO	F	P
İLETİŞİM	Grup	2	168,515	84,25	1,50	0,223
	KS.	2	156,03	78,01	1,39	0,249
	GrupxKS.	4	74,79	18,69	0,33	0,855
	Hata	891	49898,21	56,00		
BİRLİK	Grup	2	9,87	4,93	0,30	0,737
	KS.	2	35,09	17,54	1,08	0,339
	GrupxKS.	4	49,87	12,47	0,77	0,544
	Hata	891	14419,28	16,18		
YÖNETİM	Grup	2	40,80	20,40	0,72	0,486
	KS.	2	126,34	63,17	2,23	0,108
	GrupxKS.	4	95,95	23,98	0,84	0,495
	Hata	891	25210,27	28,29		
YETKİNLİK	Grup	2	6,28	3,14	0,24	0,784
	KS.	2	6,45	3,22	0,25	0,779
	GrupxKS.	4	24,11	6,03	0,46	0,760
	Hata	891	11491,16			
DUYGUSAL BAĞLAM	Grup	2	22,21	11,10	0,87	0,417
	KS.	2	55,68	27,84	2,19	0,112
	GrupxKS.	4	18,06	4,51	0,35	0,840
	Hata	891	11300,50	12,68		
TOPLAM	Grup	2	229,63	114,81	0,35	0,698
	KS.	2	1628,69	814,34	2,54	0,079
	GrupxKS.	4	1072,99	268,25	0,83	0,500
	Hata	891	284796,74	319,63		

Tablo 35’de ergenlerin, anne ve babalarının ergen kardeş sayısına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları görülmektedir.

Araştırma sonucunda AYDA'nın iletişim, birlik, yönetim, yetkinlik, duygusal bağlam ve toplamda; ergenin kardeş sayısının anlamlı bir farklılığa yol açmadığı bulunmuştur. Bu ailedeki yönetimin iyi çalıştığını ve aile sistemi içindeki düzenlemeler yapılırken, aile üyelerine adil davranıldığını bu nedenle de kardeş sayısının aile algısı üzerinde bir etki yaratmadığını düşündürmektedir. Gülerce (1996) Türk ailesinde en sıkıntısız boyutun yönetim olduğunu vurgulaması, araştırmanın bu sonucu desteklemektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının ergen doğum sırasına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 36'da verilmiştir.

Tablo 36
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergen Doğum Sırasına Göre Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

AİLE YAPISINI DEĞERLENDİRME ARACI								
			İletişim	Birlik	Yönetim	Yetkinlik	Duygusal	Toplam
			Bağlam					
			N	$\bar{X}_S$	$\bar{X}_S$	$\bar{X}_S$	$\bar{X}_S$	$\bar{X}_S$
E R G E N	İlk	134	35,30	29,37	30,74	22,49	18,11	135,32
			11,07	4,12	5,87	3,02	3,95	17,66
	Orta	63	34,09	28,98	29,57	22,30	18,01	132,96
			5,94	3,62	6,07	3,55	3,09	16,36
	Son	103	35,22	29,18	30,96	22,59	18,01	135,10
			6,23	4,53	5,35	3,27	3,29	19,89
	Toplam	300	35,02	29,22	30,57	22,48	18,06	134,75
			8,68	4,16	5,75	3,21	3,55	18,17
A N N E	İlk	134	33,99	28,77	31,71	22,50	17,92	134,97
			6,81	4,06	5,32	3,59	3,69	16,60
	Orta	63	32,85	29,44	31,26	22,12	16,55	132,31
			6,91	3,75	5,43	4,60	3,32	17,11
	Son	103	33,22	29,72	31,49	22,28	17,22	133,85
			7,47	3,45	4,41	3,67	3,56	15,93
	Toplam	300	33,49	29,24	31,54	22,34	17,39	134,03
			7,06	3,81	5,04	3,84	3,60	16,46
B A B A	İlk	134	34,36	28,41	31,35	22,61	17,76	133,93
			6,76	3,92	5,44	3,43	3,56	19,54
	Orta	63	33,04	28,01	30,57	21,84	16,61	130,09
			6,46	4,48	5,49	5,03	3,39	19,17
	Son	103	33,88	30,24	31,83	22,67	17,48	134,37
			6,21	3,71	4,49	2,86	3,51	18,07
	Toplam	300	33,92	28,95	31,35	22,47	17,43	133,28
			6,51	4,07	5,15	3,66	3,52	18,98
T O P L A M	İlk	402	34,55	28,85	31,27	22,53	17,93	134,74
			8,45	4,05	5,55	3,35	3,73	17,94
	Orta	189	33,33	28,81	30,47	22,08	17,06	131,79
			6,44	3,99	5,68	4,42	3,32	17,53
	Son	309	34,11	29,71	31,43	22,51	17,57	134,44
			6,69	3,94	4,77	3,27	3,46	17,98
	Toplam	900	34,14	29,14	31,15	22,43	17,62	134,02
			7,49	4,01	5,33	3,58	3,57	17,89

Tablo 36’da ergenlerin, anne ve babalarının ergen doğum sırasına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar

görülmektedir. Ergenlerin, anne ve babaların ergen doğum sırasına göre aile yapılarını değerlendirmeleri incelendiğinde; iletişim puanları ergenlerin puanlarının ($\bar{X}=35,02$) anne ($\bar{X}=33,49$) ve babaların ($\bar{X}=33,92$) puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Birlik puanlarında ise annelerinin puanlarının ($\bar{X}=29,24$), ergenlerin ($\bar{X}=29,22$) ve babalarının ($\bar{X}=28,95$) puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Ergen doğum sırasına göre grubun puanları incelendiğinde son doğan ergenlerin ($\bar{X}=29,71$), ilk doğanlara ($\bar{X}=28,85$) ve ortancalara ($\bar{X}=28,81$) göre daha yüksek puan aldıkları belirlenmiştir. Ergen doğum sırasına göre yönetim boyutundan alınan puanlarda annelerinin puanlarının ($\bar{X}=31,54$), ergenlerin ($\bar{X}=30,57$) ve babalarının ($\bar{X}=31,35$) puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Duygusal bağlam puanları incelendiğinde ergenlerin puanlarının ($\bar{X}=18,06$) anne ($\bar{X}=17,39$) ve babaların ($\bar{X}=17,43$) puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Ergen doğum sırasına göre duygusal bağlam boyutunda grubun puanları incelendiğinde; ilk doğan ergen grubunun puanları ($\bar{X}=17,93$), ortanca ergen grubunun puanlarından ($\bar{X}=117,06$) ve son doğan ergen grubunun puanlarından ($\bar{X}=17,57$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin, anne ve babalarının ergen doğum sırasına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 37’de verilmiştir.

Tablo 37
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Ergen Doğum Sırasına Göre Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS ANALİZİ		Sd	KT	KO	F	P	ANLAMLI FARK
İLETİŞİM	Grup	2	335,78	167,89	2,99	0,050	
	D.S.	2	192,37	96,18	1,71	0,180	
	GrupxD.S.	4	17,80	4,45	0,07	0,989	
	Hata	891	49918,86	56,02			
BİRLİK	Grup	2	25,87	12,93	0,81	0,444	
	D.S.	2	156,43	78,21	4,91	0,008	3-1, 3-2
	GrupxD.S.	4	172,43	43,10	2,71	0,029	
	Hata	891	14175,39	15,91			
YÖNETİM	Grup	2	170,97	85,48	3,01	0,050	
	D.S.	2	117,53	58,76	2,07	0,127	
	GrupxD.S.	4	36,57	9,14	0,32	0,863	
	Hata	891	25278,45	28,37			
YETKİNLİK	Grup	2	3,45	1,72	0,13	0,875	
	D.S.	2	28,82	14,41	1,11	0,327	
	GrupxD.S.	4	13,51	3,38	0,26	0,902	
	Hata	891	11479,38	12,88			
DUYGUSAL BAĞLAM	Grup	2	112,65	56,33	4,46	0,012	1-2, 1-3
	D.S.	2	99,03	49,51	3,92	0,020	1-3, 2-3
	GrupxD.S.	4	43,86	10,96	0,87	0,481	
	Hata	891	11231,35	12,60			
TOPLAM	Grup	2	378,91	189,45	0,59	0,555	
	D.S.	2	1203,62	601,81	1,87	0,154	
	GrupxD.S.	4	181,10	45,27	0,14	0,967	
	Hata	891	286113,71	321,11			

Tablo 37’de ergenlerin, anne ve babalarının ergen doğum sırasına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları görülmektedir.

Yapılan varyans analizi sonucunda; birlik boyutunda ergen doğum sırası [$F(2,891)=4,91, p<.01$] ile grup ve ergen doğum sırasının ortak etkisinin [$F(4,891)=2,71, p<.05$] alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır. Gruplar arasındaki farkın hangi ikili gruplar arasından kaynaklandığını bulmak için Tukey testi yapılmıştır. Buna göre; son doğan ergenlerin bulunduğu ailelerin, ilk ve ortanca olan ergenlerin bulunduğu ailelere göre aile yapılarını değerlendirmeleri daha olumlu bulunmuştur. Duygusal bağlam puanları üzerinde yapılan varyans analizi sonucunda grubun [$F(2,891)=4,46, p<.01$] anlamlı bir farklılığa neden olduğu bulunmuştur. ANOVA sonuçlarına grubun puanlarının anlamlı çıkmasına karşın Tukey testi sonucu grupların ikili karşılaştırmaları arasında anlamlı bir fark vermemiştir. Buradan sadece ergenlerin, anne ve babalarına göre duygusal bağlam boyutunda daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları ifade edilebilir. Ayrıca ergen doğum sırasının [$F(2,891)=3,92, p<.05$] anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır. Gruplar arasındaki farkın hangi ikili gruplar arasından kaynaklandığını bulmak için Tukey testi yapılmıştır. Buna göre; son doğan ergenlerin bulunduğu ailelerin, ilk ve ortanca olan ergenlerin bulunduğu ailelere göre aile yapılarını değerlendirmeleri daha olumlu bulunmuştur.

Araştırma sonucunda ergenin doğum sırasının toplam AYDA puanları üzerinde etkili olmadığı belirlenmiştir. Kığılı (1994) anne, baba ve çocuğun kendi aile yapılarını değerlendirmelerine ilişkin yaptığı araştırmasında, çocukların doğum sırasının anlamlı olmadığını ortaya koymuştur.

Araştırma sonucunda AYDA birlik ve duygusal bağlam boyutunda son çocukların aile yapılarını daha iyi algıladıkları ortaya çıkmıştır. Bu da ilk çocuklara olan ilginin bir diğerinin doğmasıyla bölünebilmesine karşın son çocuğun bu bölünmeyi yaşamaması ile açıklanabilir.

Ergenlerin, anne ve babalarının annenin yaşına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 38’de verilmiştir.

Tablo 38
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Annenin Yaşına Göre Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

AİLE YAPISINI DEĞERLENDİRME ARACI								
			İletişim	Birlik	Yönetim	Yetkinlik	Duygusal	Toplam
			Bağlam					
N			$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S
E R G E N	31-40	138	35,22	29,14	30,76	22,63	18,22	135,26
			10,73	4,19	5,45	2,97	3,65	16,47
	41-50	147	34,74	29,31	30,42	22,29	17,93	134,14
			6,58	4,19	6,04	3,51	3,52	20,01
	50+	15	35,86	29,13	30,20	23,06	17,73	136,00
			5,19	3,75	5,82	2,15	3,12	14,50
	Toplam	300	35,02	29,22	30,57	22,48	18,06	134,75
			8,68	4,16	5,75	3,21	3,55	18,17
	31-40	138	34,04	29,13	31,69	22,69	17,45	135,08
			7,06	3,78	5,08	3,58	3,62	16,41
A N N E	41-50	147	32,99	29,30	31,28	21,89	17,27	132,69
			7,04	3,94	5,10	4,15	3,67	16,71
	50+	15	33,26	29,60	32,73	23,53	18,00	137,40
			7,30	2,72	3,97	2,33	2,61	14,04
	Toplam	300	33,49	29,24	31,54	22,34	17,39	134,03
			7,06	3,81	5,04	3,84	3,60	16,46
B A B A	31-40	138	33,95	28,51	31,42	22,76	17,32	133,93
			6,98	4,38	5,30	3,62	3,66	17,13
	41-50	147	33,88	29,38	31,31	22,18	17,57	132,61
			6,02	3,80	5,08	3,63	3,33	20,68
	50+	15	34,00	28,86	31,20	22,73	17,00	133,80
			7,13	3,50	4,72	4,31	4,19	18,69
	Toplam	300	33,92	28,95	31,35	22,47	17,43	133,28
			6,51	4,07	5,15	3,66	3,52	18,98
T O P L A M	31-40	414	34,40	28,93	31,29	22,69	17,66	134,76
			8,44	4,13	5,28	3,40	3,65	16,64
	41-50	441	33,87	29,33	31,00	22,12	17,59	133,15
			6,58	3,97	5,43	3,77	3,51	19,18
	50+	45	34,37	29,20	31,37	23,11	17,57	135,73
			6,55	3,29	4,90	3,01	3,32	15,59
	Toplam	900	34,14	29,14	31,15	22,43	17,62	134,02
			7,49	4,01	5,33	3,58	3,57	17,89

Tablo 38’de ergenlerin, anne ve babalarının annenin yaşına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar

görülmektedir. Anne yaşına göre yetkinlik boyutundan alınan puanlarda 50 yaş ve üzerindeki anneye sahip grubun puanlarının ($\bar{X}=23,11$), 31-40 yaşındaki anneye sahip grubun ($\bar{X}=22,69$) ve 41-50 yaşındaki anneye sahip grubun ($\bar{X}=22,12$) puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin, anne ve babalarının annenin yaşına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 39’da verilmiştir.

Tablo 39
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Annenin Yaşına Göre Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS ANALİZİ		Sd	KT	KO	F	P	ANLAMLI FARK
İLETİŞİM	Grup	2	202,37	101,18	1,80	0,166	
	AY.	2	63,20	31,60	0,56	0,570	
	GrupxAY.	4	43,94	10,98	0,19	0,941	
	Hata	891	50021,89	56,14			
BİRLİK	Grup	2	10,46	5,23	0,32	0,724	
	AY.	2	34,48	17,24	1,06	0,346	
	GrupxAY.	4	25,25	6,31	0,38	0,816	
	Hata	891	14444,52	16,21			
YÖNETİM	Grup	2	116,67	58,33	2,04	0,130	
	AY.	2	19,68	9,84	0,34	0,708	
	GrupxAY.	4	26,12	6,53	0,22	0,922	
	Hata	891	25386,75	28,49			
YETKİNLİK	Grup	2	1,31	0,65	0,05	0,950	
	AY.	2	91,15	45,57	3,55	0,029	3-1, 3-2
	GrupxAY.	4	14,56	3,64	0,28	0,888	
	Hata	891	11416,01	12,81			
DUYGUSAL BAĞLAM	Grup	2	24,97	12,48	0,98	0,376	
	AY.	2	1,25	0,62	0,04	0,952	
	GrupxAY.	4	21,44	5,36	0,42	0,794	
	Hata	891	11351,54	12,74			
TOPLAM	Grup	2	202,91	101,45	0,31	0,730	
	AY.	2	693,13	346,56	1,07	0,341	
	GrupxAY.	4	136,03	34,00	0,10	0,981	
	Hata	891	286669,27	321,73			

Tablo 39’da ergenlerin, anne ve babalarının annenin yaşına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları görülmektedir.

Yapılan varyans analizi sonucunda anne yaşının [$F(2,891) = 3,55, p < .05$] yetkinlik boyutunda alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır. ANOVA sonuçlarına grubun puanlarının anlamlı çıkmasına karşın Tukey testi sonucu grupların ikili karşılaştırmaları arasında anlamlı bir fark vermemiştir. Buradan sadece 50+ yaştaki annelerin aile yapılarını değerlendirmelerinin daha olumlu olduğu ifade edilebilir.

Araştırma sonucunda, AYDA puanları üzerinde anne yaşın etkisi sadece yetkinlik boyutunda ve 50 yaş üzeri annelerde etkili olduğu bulunmuştur. Gülerce (1996) ailelerdeki ailedeki yetkinliğin Türk ailesine anlamlı bir şekilde annelerde yüksek olduğunu ve bunun yaşla birlikte arttığını ortaya koymuştur. Bu bulgu araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. 50 yaş ve üzerindeki annelerde daha fazla olması toplumumuzda kadının yetkinliğinin yaşla birlikte arttığı sonucunu getirebilir.

Ergenlerin, anne ve babalarının babanın yaşına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 40'da verilmiştir.

Tablo 40
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Babanın Yaşına Göre Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

AİLE YAPISINI DEĞERLENDİRME ARACI								
			İletişim	Birlik	Yönetim	Yetkinlik	Duygusal	Toplam
			Bağlam					
			N	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S
E R G E N	31-40	61	34,55	29,24	30,47	22,67	17,91	134,86
			5,92	4,22	5,50	2,83	3,86	15,63
	41-50	200	35,22	29,12	30,76	22,44	18,21	134,84
			9,71	4,12	5,71	3,38	3,46	19,09
	50+	39	34,71	29,74	29,76	22,41	17,48	134,12
			6,52	4,31	6,35	2,93	3,52	17,36
A N N E	Toplam	300	35,02	29,22	30,57	22,48	18,06	134,75
			8,68	4,16	5,75	3,21	3,55	18,17
	31-40	61	32,91	28,67	31,40	22,13	17,45	132,68
			6,96	3,59	4,67	3,88	3,55	14,84
	41-50	200	34,12	29,42	31,75	22,45	17,53	135,32
			6,73	3,96	5,09	3,87	3,55	16,31
B A B A	50+	39	31,12	29,20	30,69	22,15	16,58	129,51
			8,37	3,34	5,37	3,71	3,88	18,90
	Toplam	300	33,49	29,24	31,54	22,34	17,39	134,03
			7,06	3,81	5,04	3,84	3,60	16,46
	31-40	61	33,09	28,32	30,40	21,98	17,37	131,08
			6,26	4,50	5,49	4,06	3,45	15,95
T O P L A M	41-50	200	34,28	29,01	31,68	22,61	17,50	133,89
			6,58	4,03	5,00	3,51	3,43	20,06
	50+	39	33,38	29,64	31,17	22,56	17,12	133,56
			6,54	3,54	5,31	3,76	4,12	17,74
	Toplam	300	33,92	28,95	31,35	22,47	17,43	133,28
			6,51	4,07	5,15	3,66	3,52	18,98
T O P L A M	31-40	183	33,52	28,74	30,76	22,26	17,58	132,87
			6,40	4,11	5,22	3,62	3,61	15,47
	41-50	600	34,54	29,18	31,39	22,50	17,75	134,68
			7,81	4,03	5,29	3,59	3,49	18,54
	50+	117	33,07	29,52	30,54	22,37	17,06	132,40
			7,28	3,73	5,68	3,46	3,83	17,98
T O P L A M	Toplam	900	34,14	29,14	31,15	22,43	17,62	134,02
			7,49	4,01	5,33	3,58	3,57	17,89

Tablo 40’da ergenlerin, anne ve babalarının babanın yaşına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar

görülmektedir. Ergenlerin, anne ve babalarının babanın yaşına göre aile yapılarını değerlendirmelerine ilişkin bulgular; iletişim boyutundan alınan puanlarda ergenlerin puanlarının ($\bar{X}=35,02$), annelerin ($\bar{X}=33,49$) ve babalarının ($\bar{X}=33,92$) puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin, anne ve babalarının babanın yaşına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 41’de verilmiştir.

Tablo 41
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Babanın Yaşına Göre Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS ANALİZİ		Sd	KT	KO	F	P	ANLAMLI FARK
İLETİŞİM	Grup	2	430,48	215,24	3,85	0,021	1-2, 1-3
	BY.	2	299,11	149,55	2,68	0,069	
	GrupxBY.	4	122,32	30,58	0,54	0,700	
	Hata	891	49707,60	55,78			
BİRLİK	Grup	2	14,31	7,15	0,44	0,643	
	BY.	2	47,12	23,56	1,45	0,234	
	GrupxBY.	4	35,22	8,80	0,54	0,703	
	Hata	891	14421,91	16,18			
YÖNETİM	Grup	2	96,46	48,23	1,70	0,183	
	BY.	2	106,59	53,29	1,87	0,153	
	GrupxBY.	4	41,28	10,32	0,36	0,835	
	Hata	891	25284,69	28,37			
YETKİNLİK	Grup	2	6,68	3,34	0,25	0,772	
	BY.	2	8,52	4,26	0,33	0,719	
	GrupxBY.	4	19,24	4,81	0,37	0,828	
	Hata	891	11493,95	12,90			
DUYGUSAL BAĞLAM	Grup	2	49,04	24,52	1,93	0,146	
	BY.	2	46,16	23,08	1,81	0,163	
	GrupxBY.	4	6,97	1,74	0,13	0,968	
	Hata	891	11321,10	12,70			
TOPLAM	Grup	2	489,65	244,82	0,76	0,467	
	BY.	2	810,98	405,49	1,26	0,283	
	GrupxBY.	4	818,63	204,65	0,63	0,636	
	Hata	891	285868,82	320,84			

Tablo 41’de ergenlerin, anne ve babalarının babanın yaşına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları görülmektedir.

Yapılan varyans analizi sonucunda grubun iletişim boyutunda alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu [$F(2,891) = 3,85, p < .05$] saptanmıştır. ANOVA sonuçlarına grubun puanlarının anlamlı çıkmasına karşın Tukey testi sonucu grupların ikili karşılaştırmaları arasında anlamlı bir fark vermemiştir. Buradan sadece ergenlerin, anne ve babalarına göre iletişim boyutunda daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları ifade edilebilir.

Araştırma bulgularına göre babanın yaşının AYDA puanları üzerinde bir etkisi olmamıştır. Kığılı (1994) anne, baba ve çocuğun kendi aile yapılarını değerlendirmelerine ilişkin yaptığı araştırmasında, babanın yaşının aile algısına etkilemediğini ortaya koymuştur. Bu bulgu, yapılan bu araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının annenin öğrenim durumuna göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 42’de verilmiştir.

Tablo 42
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Annenin Öğrenim Durumuna Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

			AİLE YAPISINI DEĞERLENDİRME ARACI					
			İletişim	Birlik	Yönetim	Yetkinlik	Duygusal	Toplam
			Bağlam					
			N	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S
E R G E N	İlkokul	143	33,42	28,72	29,27	21,88	17,46	130,14
			6,81	4,58	6,19	3,38	3,92	21,00
	Ortaokul	43	34,76	29,25	31,27	21,97	19,00	135,86
			6,07	4,11	5,34	4,05	3,22	17,81
	Lise	70	35,67	29,92	32,55	23,58	18,42	140,45
			5,51	3,39	4,28	2,26	3,17	11,41
	Üniversite	44	39,43	29,72	30,95	23,18	18,47	139,59
A N N E	İlkokul	143	32,04	29,02	31,06	22,27	16,90	131,37
			7,23	4,22	5,21	3,84	3,48	16,97
	Ortaokul	43	34,04	29,11	31,20	21,34	17,20	132,72
			7,26	3,25	5,75	5,10	4,17	19,44
	Lise	70	34,84	29,28	32,08	22,97	17,61	136,82
			6,38	3,66	4,52	2,76	3,58	13,41
	Üniversite	44	35,50	30,00	32,59	22,56	18,84	139,50
B A B A	İlkokul	143	33,47	28,72	30,60	22,07	16,88	130,93
			6,31	4,52	5,33	4,04	3,69	19,51
	Ortaokul	43	34,09	28,25	31,30	22,13	17,46	133,25
			6,94	4,35	5,77	4,12	3,56	19,65
	Lise	70	34,02	29,50	32,61	23,31	17,94	137,02
			6,26	3,59	4,36	2,64	3,23	13,80
	Üniversite	44	35,04	29,52	31,86	22,77	18,34	134,97
T O P L A M	İlkokul	429	32,98	28,82	30,31	22,07	17,08	130,81
			6,81	4,43	5,63	3,76	3,70	19,20
	Ortaokul	129	34,30	28,87	31,26	21,82	17,89	133,94
			6,73	3,93	5,58	4,43	3,73	18,88
	Lise	210	34,84	29,57	32,41	23,29	17,99	138,10
			6,07	3,54	4,37	2,56	3,33	12,96
	Üniversite	132	36,65	29,75	31,80	22,84	18,55	138,02
M	Toplam	900	34,14	29,14	31,15	22,43	17,62	134,02
			7,49	4,01	5,33	3,58	3,57	17,89

Tablo 42’de ergenlerin, anne ve babalarının annenin öğrenim durumuna göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar görülmektedir. Ergenlerin, anne ve babaların annenin öğrenim durumuna göre aile yapılarını değerlendirmeleri incelendiğinde; iletişim puanları ergenlerin puanlarının ($\bar{X}=35,02$) anne ($\bar{X}=33,49$) ve babaların ($\bar{X}=33,92$) puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Annenin öğrenim durumuna göre iletişim boyutundan alınan puanlarda üniversite mezunu annelere sahip olan grubun puanlarının ($\bar{X}=36,65$), ilkokul mezunu annelere sahip olan grubun ($\bar{X}=32,98$), ortaokul mezunu annelere sahip olan grubun ($\bar{X}=34,30$) ve lise mezunu annelere sahip olan grubun puanlarından ($\bar{X}=34,84$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Annenin öğrenim durumuna göre birlik boyutundan alınan puanlarda üniversite mezunu annelere sahip olan grubun puanlarının ($\bar{X}=29,75$), ilkokul mezunu annelere sahip olan grubun ($\bar{X}=28,82$), ortaokul mezunu annelere sahip olan grubun ($\bar{X}=28,87$) ve lise mezunu annelere sahip olan grubun puanlarından ($\bar{X}=29,57$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Annenin öğrenim durumuna göre yönetim boyutundan alınan puanlarda lise mezunu annelere sahip olan grubun puanlarının ($\bar{X}=32,41$), ilkokul mezunu annelere sahip olan grubun ($\bar{X}=30,31$), ortaokul mezunu annelere sahip olan grubun ($\bar{X}=31,26$) ve üniversite mezunu annelere sahip olan grubun puanlarından ($\bar{X}=31,80$) puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Annenin öğrenim durumuna göre yetkinlik boyutundan alınan puanlarda lise mezunu annelere sahip olan grubun puanlarının ($\bar{X}=23,29$), ilkokul mezunu annelere sahip olan grubun ($\bar{X}=22,07$), ortaokul mezunu annelere sahip olan grubun ($\bar{X}=21,82$) ve üniversite mezunu annelere sahip olan grubun puanlarından ($\bar{X}=22,84$) puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Duygusal bağlam puanları incelendiğinde; ergenlerin puanlarının ($\bar{X}=18,06$) anne ($\bar{X}=17,39$) ve babaların ($\bar{X}=17,43$) puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Annenin öğrenim durumuna göre iletişim boyutundan alınan puanlarda üniversite mezunu annelere sahip olan grubun puanlarının ($\bar{X}=18,55$), ilkokul mezunu annelere sahip olan grubun ($\bar{X}=17,08$), ortaokul mezunu annelere sahip olan grubun ($\bar{X}=17,89$) ve lise mezunu annelere sahip olan

grubun puanlarından ($\bar{X}=18,55$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Annenin öğrenim durumuna göre toplamda alınan puanlarda lise mezunu annelere sahip olan grubun puanlarının ($\bar{X}=138,10$), ilkokul mezunu annelere sahip olan grubun ($\bar{X}=130,81$), ortaokul mezunu annelere sahip olan grubun ($\bar{X}=133,94$) ve üniversite mezunu annelere sahip olan grubun puanlarından ($\bar{X}=138,02$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin, anne ve babalarının annenin öğrenim durumuna göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 43’de verilmiştir.

Tablo 43
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Annenin Öğrenim Durumuna Göre
Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS ANALİZİ		Sd	KT	KO	F	P	ANLAMLI FARK
İLETİŞİM	Grup	2	453,30	226,65	4,17	0,016	1-2, 1-3
	A.Ö.D.	3	1522,08	507,36	9,35	0,000	4-1, 4-2, 4-3
	GrupxA.Ö.D.	6	434,99	72,49	1,33	0,238	
	Hata	888	48171,96	54,24			
BİRLİK	Grup	2	23,35	11,67	0,72	0,485	
	A.Ö.D.	3	139,71	46,57	2,88	0,035	4-1, 4-2, 4-3
	GrupxA.Ö.D.	6	38,56	6,42	0,39	0,880	
	Hata	888	14325,98	16,13			
YÖNETİM	Grup	2	69,48	34,74	1,25	0,285	
	A.Ö.D.	3	697,09	232,36	8,39	0,000	1-3, 1-4
	GrupxA.Ö.D.	6	158,49	26,41	0,95	0,455	
	Hata	888	24576,98	27,67			
YETKİNLİK	Grup	2	17,72	8,86	0,70	0,495	
	A.Ö.D.	3	278,24	92,74	7,35	0,000	2-3, 2-4, 1-4, 1-3
	GrupxA.Ö.D.	6	43,76	7,29	0,57	0,748	
	Hata	888	11199,71	12,61			
DUYGUSAL BAĞLAM	Grup	2	76,22	38,11	3,06	0,047	1-2, 1-3
	A.Ö.D.	3	276,13	92,04	7,40	0,000	1-4
	GrupxA.Ö.D.	6	57,60	9,60	0,77	0,592	
	Hata	888	11040,51	12,43			
TOPLAM	Grup	2	728,13	364,06	1,17	0,311	
	A.Ö.D.	3	10023,85	3341,28	10,74	0,000	1-3, 1-4
	GrupxA.Ö.D.	6	1220,14	203,35	0,65	0,687	
	Hata	888	276254,44	311,09			

Tablo 43’de ergenlerin, anne ve babalarının annenin öğrenim durumuna göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucunda grubun $[F (2,888)= 4,17, p<.05]$ iletişim boyutunda alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır.

Yapılan Tukey testi sonucunda ergenlerin, anne ve babalarından ailedeki iletişim açısından daha olumlu bir algıya sahip oldukları bulunmuştur. Ayrıca anne öğretim durumunun da $[F(3,888) = 9,35, p < .01]$ iletişim boyutunda alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır. Gruplar arasındaki farkın hangi ikili gruplar arasından kaynaklandığını bulmak için Tukey testi yapılmıştır. Buna göre; üniversite mezunu annelerin aile yapılarını değerlendirmeleri daha olumlu bulunmuştur. Diğer gruplar arasındaki fark anlamlı değildir. Yapılan varyans analizi sonucunda birlik boyutundan alınan puanlar üzerinde anne öğretim durumunun $[F(3,888) = 2,88, p < .05]$ önemli bir farklılığa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ANOVA sonuçlarına grubun puanlarının anlamlı çıkmasına karşın Tukey testi sonucu grupların ikili karşılaştırmaları arasında anlamlı bir fark vermemiştir. Buradan sadece üniversite mezunu annelerin aile yapılarını değerlendirmelerinin daha olumlu olduğu ifade edilebilir. Yönetim boyutu için yapılan varyans analizi sonucunda anne öğretim durumuna $[F(3,888) = 8,39, p < .01]$ bağlı olarak alınan puanlar üzerinde önemli bir farklılığa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gruplar arasındaki farkı belirlemek için yapılan Tukey testi sonucunda lise ve üniversite mezunu annelerin, ilkokul mezunu anneler göre daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları bulunmuştur. Yapılan varyans analizi sonucunda yetkinlik boyutunda anne öğretim durumuna $[F(3,888) = 7,35, p < .01]$ bağlı olarak alınan puanlar üzerinde önemli bir farklılığa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gruplar arasındaki farkın hangi ikili gruplar arasından kaynaklandığını bulmak için Tukey testi yapılmıştır. Buna göre; lise ve üniversite mezunu annelerin aile yapılarını değerlendirmeleri, ilkokul mezunu annelere göre daha olumlu bulunmuştur. Ayrıca lise ve üniversite mezunu annelerin ortaokul mezunu annelere göre daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları belirlenmiştir. Yapılan varyans analizi sonucunda grubun $[F(2,888) = 3,06, p < .05]$ ve anne öğretim durumunun $[F(3,888) = 7,40, p < .01]$ duygusal bağlam boyutunda alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır. Gruplar arasındaki farkın hangi ikili gruplar arasından kaynaklandığını bulmak için Tukey testi yapılmıştır. Buna göre; üniversite mezunu annelerin ilkokul mezunu annelere göre aile yapılarını değerlendirmeleri daha olumlu bulunmuştur. Diğer gruplar arasındaki fark anlamlı değildir. Yapılan varyans analizi sonucunda annenin öğretim durumunun $[F(3,888) = 10,74, p < .01]$ toplamda alınan puanlar üzerinde

anlamalı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır. Gruplar arasındaki farkın hangi ikili gruplar arasından kaynaklandığını bulmak için Tukey testi yapılmıştır. Buna göre; lise ve üniversite mezunu annelerin, ilkokul mezunu annelere göre aile yapılarını değerlendirmeleri daha olumlu bulunmuştur.

Araştırma sonuçları AYDA'nın her boyutunda anne öğretim durumunun etkili olduğunu göstermektedir. Bu fark lise ve üniversite mezunu anneler lehinedir. Anne öğretim düzeyi yükseldikçe çocuklarına karşı daha olumlu tutumlar geliştirecekleri ve aile içindeki havanın daha olumlu algılanabileceğini sonucunu ortaya koymaktadır. Gülerce (1996) annenin öğretimi yükseldikçe ailesinin daha olumlu değerlendirdiklerini ortaya koymuştur. Kığılı (1994) anne, baba ve çocuğun kendi aile yapılarını değerlendirmelerine ilişkin yaptığı araştırmasında, öğretim düzeyi yüksek annelere sahip ailelerin öğretim düzeyi düşük annelere sahip aileler göre daha olumlu bir aile algısına sahip olduklarını ortaya koymuştur. Coşkun (2005) anne öğretim durumu yükseldikçe etkili bir şekilde ailesinin işlevlerini yerine getirebildiğine, maddi ve manevi sorunları çözebileceğine inandığını vurgulamıştır. Bu bulgular, yapılan bu araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir. Annenin öğretimle birlikte daha bilinçli olması onun aile içinde demokratik ortam sağlamasını kolaylaştırmakta ve bu da üyelerinin ailesini olumlu algılaması sonucunu getirmektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının babanın öğrenim durumuna göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 44'de verilmiştir.

Tablo 44
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Babanın Öğrenim Durumuna Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

			AİLE YAPISINI DEĞERLENDİRME ARACI					
			İletişim	Birlik	Yönetim	Yetkinlik	Duygusal	Toplam
			Bağlam					
			N	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S
E R G E N	İlkokul	97	32,68	27,62	28,43	21,45	17,10	126,26
			7,12	4,35	6,52	3,81	4,00	22,79
	Ortaokul	49	33,65	30,00	30,40	21,55	18,32	133,93
			6,01	4,48	5,44	3,95	3,99	17,67
	Lise	73	36,80	29,65	31,67	23,15	18,41	138,49
			13,17	3,85	5,03	2,20	3,19	12,49
	Üniversite	81	37,04	30,28	32,24	23,69	18,72	142,04
A N N E	İlkokul	97	31,79	29,07	30,77	22,14	16,76	130,58
			6,72	3,96	5,48	4,05	3,70	16,87
	Ortaokul	49	32,85	29,00	30,61	21,77	16,67	131,08
			8,09	3,64	5,34	4,78	3,34	19,70
	Lise	73	33,49	29,08	31,86	22,56	17,79	134,82
			6,99	4,12	4,52	3,10	3,87	14,75
	Üniversite	81	35,90	29,74	32,75	22,74	18,23	139,22
B A B A	İlkokul	97	33,88	28,40	29,85	22,07	16,69	128,91
			6,23	4,40	5,53	4,18	3,62	21,10
	Ortaokul	49	33,89	28,79	31,36	22,18	17,02	133,28
			6,77	4,72	5,15	3,70	3,46	17,22
	Lise	73	33,86	29,58	31,97	22,56	17,79	135,43
			6,84	3,65	4,83	3,56	3,55	15,97
	Üniversite	81	35,23	29,14	32,59	23,06	18,23	136,55
T O P L A M	İlkokul	97	32,45	28,36	29,68	21,89	16,85	128,59
			6,69	4,27	5,92	4,01	3,77	20,41
	Ortaokul	147	33,46	29,26	30,79	21,83	17,34	132,76
			6,98	4,31	5,32	4,15	3,65	18,15
	Lise	219	34,72	29,44	31,83	22,75	18,00	136,25
			9,54	3,87	4,78	3,01	3,54	14,50
	Üniversite	243	36,06	29,72	32,53	23,16	18,39	139,27
	Toplam	900	34,14	29,14	31,15	22,43	17,62	134,02
			7,49	4,01	5,33	3,58	3,57	17,89

Tablo 44’de ergenlerin, anne ve babalarının babanın öğrenim durumuna göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar görülmektedir. Ergenlerin, anne ve babaların babanın öğretim durumuna göre aile yapılarını değerlendirmeleri incelendiğinde; iletişim puanları ergenlerin puanlarının ($\bar{X}=35,02$) anne ($\bar{X}=33,49$) ve babaların ($\bar{X}=33,92$) puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Babanın öğretim durumuna göre iletişim boyutundan alınan puanlarda üniversite mezunu babalara sahip olan grubun puanlarının ($\bar{X}=36,06$), ilkokul mezunu babalara sahip olan grubun ($\bar{X}=32,45$), ortaokul mezunu babalara sahip olan grubun ($\bar{X}=33,46$) ve lise mezunu babalara sahip olan grubun ($\bar{X}=34,72$) puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Babanın öğretim durumuna göre birlik boyutundan alınan puanlarda üniversite mezunu babalara sahip olan grubun puanlarının ($\bar{X}=29,72$), ilkokul mezunu babalara sahip olan grubun ($\bar{X}=28,36$), ortaokul mezunu babalara sahip olan grubun ($\bar{X}=29,26$) ve lise mezunu babalara sahip olan grubun ($\bar{X}=29,44$) puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Duygusal bağlam puanları ergenlerin puanlarının ($\bar{X}=18,06$) anne ($\bar{X}=17,39$) ve babaların ($\bar{X}=17,43$) puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Babanın öğretim durumuna göre duygusal bağlam boyutundan alınan puanlarda üniversite mezunu babalara sahip olan grubun puanlarının ($\bar{X}=18,39$), ilkokul mezunu babalara sahip olan grubun ($\bar{X}=16,85$), ortaokul mezunu babalara sahip olan grubun ($\bar{X}=17,34$) ve lise mezunu babalara sahip olan grubun ($\bar{X}=18,00$) puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Babanın öğretim durumuna göre toplamda alınan puanlarda üniversite mezunu babalara sahip olan grubun puanlarının ($\bar{X}=139,27$), ilkokul mezunu babalara sahip olan grubun ($\bar{X}=128,59$), ortaokul mezunu babalara sahip olan grubun ($\bar{X}=132,76$) ve lise mezunu babalara sahip olan grubun ($\bar{X}=136,25$) puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin, anne ve babalarının babanın öğrenim durumuna göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 45’de verilmiştir.

Tablo 45
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Babanın Öğrenim Durumuna Göre
Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS ANALİZİ		Sd	KT	KO	F	P	ANLAMLI FARK
İLETİŞİM	Grup	2	350,65	175,32	3,24	0,039	1-2, 1-3
	B.Ö.D.	3	1865,11	621,70	11,51	0,000	1-4, 1-3, 2-4
	GrupxB.Ö.D.	6	337,86	56,31	1,04	0,396	
	Hata	888	47926,06	53,97			
BİRLİK	Grup	2	23,79	11,89	0,75	0,471	
	B.Ö.D.	3	278,92	92,97	5,88	0,001	1-2, 1-3, 1-4
	GrupxB.Ö.D.	6	193,06	32,17	2,03	0,058	
	Hata	888	14032,27	15,80			
YÖNETİM	Grup	2	115,87	57,93	2,13	0,119	
	B.Ö.D.	3	1207,25	402,41	14,84	0,000	1-3, 1-4, 2-4
	GrupxB.Ö.D.	6	149,28	24,88	0,91	0,481	
	Hata	888	24076,02	27,11			
YETKİNLİK	Grup	2	4,83	2,41	0,19	0,825	
	B.Ö.D.	3	291,23	97,07	7,73	0,000	2-3, 2-4, 1-3, 1-4
	GrupxB.Ö.D.	6	89,15	14,86	1,18	0,312	
	Hata	888	1141,33	12,54			
DUYGUSAL BAĞLAM	Grup	2	103,99	51,99	4,20	0,015	1-2, 1-3
	B.Ö.D.	3	362,13	120,71	9,76	0,000	1-3, 1-4, 3-4
	GrupxB.Ö.D.	6	31,73	5,28	0,42	0,861	
	Hata	888	10980,38	12,36			
TOPLAM	Grup	2	414,54	207,27	0,68	0,504	
	B.Ö.D.	3	16609,36	5536,45	18,32	0,000	1-2, 1-3, 1-4, 2-4
	GrupxB.Ö.D.	6	2600,00	433,33	1,43	0,198	
	Hata	888	268289,07	302,12			

Tablo 45’de ergenlerin, anne ve babalarının babanın öğrenim durumuna göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucunda grubun $[F(2,888) = 3,24, p < .05]$ iletişim boyutunda alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır.

Yapılan Tukey testi sonucunda, ergenlerin iletişim boyutunda anne ve babalarına göre daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları belirlenmiştir. Ayrıca baba öğrenim durumunun $[F (3,888)= 11,51, p<.01]$ iletişim boyutunda alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır. Gruplar arasındaki farkın hangi ikili gruplar arasından kaynaklandığını bulmak için Tukey testi yapılmıştır. Buna göre; üniversite mezunu babaların, ilkokul ve ortaokul mezunu babalara ve lise mezunu babaların da ilkokul mezunu babalara göre daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları belirlenmiştir. Yapılan varyans analizi sonucunda birlik boyutundan alınan puanlar üzerinde baba öğretim durumuna $[F (3,888)= 5,88, p<.01]$ bağlı olarak alınan puanlarda ve baba öğretim durumu ile grup ortak etkisine $[F (6,888)= 2,03, p\leq.05]$ ilişkin puanlarda istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gruplar arasındaki farkın hangi ikili gruplar arasından kaynaklandığını bulmak için Tukey testi yapılmıştır. Buna göre; ortaokul, lise ve üniversite mezunu babaların aile yapılarını değerlendirmeleri, ilkokul mezunu babalara göre daha olumlu bulunmuştur. Yönetim boyutu için yapılan varyans analizi sonucunda alınan puanlarda baba öğretim durumuna $[F (3,888)= 14,84, p<.01]$ bağlı olarak alınan puanlar üzerinde önemli bir farklılığa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gruplar arasındaki farkın hangi ikili gruplar arasından kaynaklandığını bulmak için Tukey testi yapılmıştır. Buna göre; üniversite mezunu babaların aile yapılarını değerlendirmeleri, ilkokul ve ortaokul mezunu babalara göre daha olumlu bulunmuştur. Ayrıca lise mezunu babaların aile yapılarını değerlendirmeleri ilkokul mezunu babaların aile yapılarını değerlendirmelerine göre daha olumlu bulunmuştur. Yapılan varyans analizi sonucunda yetkinlik boyutundan alınan puanlarda baba öğretim durumuna $[F (3,888)= 7,73, p<.01]$ bağlı olarak alınan puanlar üzerinde önemli bir farklılığa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gruplar arasındaki farkın hangi ikili gruplar arasından kaynaklandığını bulmak için Tukey testi yapılmıştır. Buna göre; üniversite mezunu babaların, ilkokul ve ortaokul mezunu babalara göre, lise mezunu babaların da ilkokul ve ortaokul mezunu babalara göre daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları belirlenmiştir. Yapılan varyans analizi sonucunda grubun $[F (2,888)= 4,20, p\leq.01]$ duygusal bağlam boyutunda alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır. Yapılan Tukey testi sonucunda, ergenlerin anne ve babalarına göre daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları belirlenmiştir.

Ayrıca baba öğretim durumunun [$F(3,888) = 9,76, p < .01$] duygusal bağlam boyutunda alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır. Gruplar arasındaki farkın hangi ikili gruplar arasından kaynaklandığını bulmak için Tukey testi yapılmıştır. Buna göre; üniversite mezunu babaların, lise ve ilkokul mezunu babalara göre, lise mezunu babaların ilkokul mezunu babalara göre aile yapılarını değerlendirmeleri daha olumlu bulunmuştur. Yapılan varyans analizi sonucunda toplamda alınan puanlarda babanın öğretim durumuna göre toplamda alınan puanlarda yapılan varyans analizi sonucunda babanın öğrenim durumunun [$F(3,888) = 18,32, p < .01$] toplamda alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır. Gruplar arasındaki farkın hangi ikili gruplar arasından kaynaklandığını bulmak için Tukey testi yapılmıştır. Buna göre; üniversite mezunu babaların, ilkokul ve ortaokul mezunu babalara göre, lise ve ortaokul mezunu babaların da ilkokul mezunu babalara göre aile yapılarını değerlendirmeleri daha olumlu bulunmuştur.

Araştırmada AYDA'a ait sonuçların tümünde baba öğretim durumu etkili çıkmıştır. Bu etki üniversite mezunu babalar lehine olmuştur. Bu da üniversite mezunu babaların aile sistemini daha sağlıklı oturtup geliştirme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Araştırmalar anne babanın öğretim düzeylerin yükselmesiyle birlikte çocukları ile daha demokratik ilişkiler kurabildiklerini ve babanın iyi durumda olmasının çocukların sosyal uyumlarını da olumlu bir şekilde etkilediğini ortaya koymaktadır (Bilal 1986, Strah 1990, Cerit-Aksoy ve Magden 1993). Bu nedenlerden dolayı babanın öğretim düzeyinin yüksek olmasının rolü aile içi ilişkilerde oldukça önem taşıdığı söylenebilir. Kığılı (1994) anne, baba ve çocuğun kendi aile yapılarını değerlendirmelerine ilişkin yaptığı araştırmasında, öğretim düzeyi yüksek babalara sahip ailelerin öğretim düzeyi düşük olanlara göre daha olumlu bir aile algısına sahip olduklarını ortaya koymuştur.

Ergenlerin, anne ve babalarının anne kardeş sayısına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 46'da verilmiştir.

Tablo 46
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Anne Kardeş Sayısına Göre Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

AİLE YAPISINI DEĞERLENDİRME ARACI								
			İletişim	Birlik	Yönetim	Yetkinlik	Duygusal	Toplam
			Bağlam					
			N	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S
E R G E N	1-3	73	36,27	29,75	31,52	22,82	18,14	136,55
			13,11	3,83	4,92	2,82	3,55	12,20
	4+	227	34,61	29,05	30,26	22,37	18,03	133,68
			6,60	4,26	5,97	3,33	3,56	14,31
	Toplam	300	35,02	29,22	30,57	22,48	18,06	134,39
			8,68	4,16	5,75	3,21	3,55	13,86
A N N E	1-3	73	34,09	29,44	32,44	22,14	18,31	136,55
			7,07	3,24	4,58	4,43	3,44	12,20
	4+	227	33,29	29,17	31,25	22,41	17,09	133,68
			7,06	3,98	5,16	3,64	3,60	14,31
	Toplam	300	33,49	29,24	31,54	22,34	17,39	134,39
			7,06	3,81	5,04	3,84	3,60	13,86
B A B A	1-3	73	34,04	29,41	32,25	22,36	18,02	136,55
			6,64	3,36	5,27	4,08	2,76	12,20
	4+	227	33,88	28,80	31,06	22,51	17,23	133,68
			6,48	4,28	5,09	3,52	3,72	14,31
	Toplam	300	33,92	28,95	31,35	22,47	17,43	134,39
			6,51	4,07	5,15	3,66	3,52	13,86
T O P L A M	1-3	219	34,80	29,54	32,07	22,44	18,16	136,55
			9,43	3,47	4,92	3,83	3,26	12,14
	4+	681	33,93	29,01	30,85	22,43	17,45	133,68
			6,73	4,17	5,43	3,49	3,65	14,29
	Toplam	900	34,14	29,14	31,15	22,43	17,62	134,39
			7,49	4,01	5,33	3,58	3,57	13,84

Tablo 46’da ergenlerin, anne ve babalarının anne kardeş sayısına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar görülmektedir. Ergenlerin, anne ve babaların anne kardeş sayısına göre aile yapılarını değerlendirmeleri incelendiğinde; iletişim puanları ergenlerin puanlarının ($\bar{X}=35,02$) anne ($\bar{X}=33,49$) ve babaların ($\bar{X}=33,92$) puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Anne kardeş sayısına göre yönetim boyutundan alınan puanlarda 1-3 kardeşe sahip olan annelerin grubundaki puanlarının ($\bar{X}=32,07$), 4+ kardeşe sahip

olan annelerin grubundaki ($\bar{X}=30,85$) puanlardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Anne kardeş sayısına göre duygusal bağlam boyutundan alınan puanlarda 1-3 kardeşe sahip olan annelerin grubundaki puanlarının ($\bar{X}=18,16$), 4+ kardeşe sahip olan annelerin grubundaki ($\bar{X}=17,45$) puanlardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Anne kardeş sayısına göre toplamda alınan puanlarda 1-3 kardeşe sahip olan annelerin grubundaki puanlarının ($\bar{X}=136,55$), 4+ kardeşe sahip olan annelerin grubundaki ($\bar{X}=133,68$) puanlardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin, anne ve babalarının anne kardeş sayısına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 47’de verilmiştir.

Tablo 47
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Anne Kardeş Sayısına Göre Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS ANALİZİ		ANLAMLI					
		Sd	KT	KO	F	P	FARK
İLETİŞİM	Grup	2	395,64	197,82	3,54	0,029	1-2, 1-3
	A.K.S.	1	126,91	126,91	2,27	0,132	
	GrupxA.K.S.	2	63,07	31,53	0,56	0,569	
	Hata	894	49939,05				
BİRLİK	Grup	2	9,97	4,98	0,30	0,735	
	A.K.S.	1	46,75	46,75	2,89	0,089	
	GrupxA.K.S.	2	5,86	2,93	0,18	0,834	
	Hata	894	14451,63	16,16			
YÖNETİM	Grup	2	114,00	57,00	2,02	0,133	1-2
	A.K.S.	1	248,17	248,17	8,81	0,003	
	GrupxA.K.S.	2	0,19	0,09	0,00	0,997	
	Hata	894	25184,20	28,17			
YETKİNLİK	Grup	2	11,42	5,71	0,44	0,642	
	A.K.S.	1	0,02	0,02	0,00	0,965	
	GrupxA.K.S.	2	16,25	8,12	0,63	0,532	
	Hata	894	11505,45	12,87			
DUYGUSAL BAĞLAM	Grup	2	27,12	13,56	1,07	0,341	1-2
	A.K.S.	1	83,80	83,80	6,65	0,010	
	GrupxA.K.S.	2	34,06	17,03	1,35	0,259	
	Hata	894	11256,37	12,59			
TOPLAM	Grup	2	0,00	0,00	0,00	1,000	1-2
	A.K.S.	1	1369,17	1369,17	7,15	0,008	
	GrupxA.K.S.	2	0,00	0,00	0,00	1,000	
	Hata	894	170992,91	191,26			

Tablo 47’de ergenlerin, anne ve babalarının anne kardeş sayısına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları görülmektedir.

Yapılan varyans analizi sonucunda grubun [$F(2,894) = 3,54, p < .05$] iletişim boyutunda alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır. Yapılan Tukey testi sonucunda, ergenlerin iletişim boyutunda anne ve babalarına göre daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları belirlenmiştir. Yönetim boyutunda yapılan varyans analizi sonucunda yönetim boyutundan alınan puanlar üzerinde anne kardeş sayısının [$F(1,894) = 8,81, p < .01$] anlamlı bir farklılığa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ANOVA sonuçlarına grubun puanlarının anlamlı çıkmasına karşın Tukey testi sonucu grupların ikili karşılaştırmaları arasında anlamlı bir fark vermemiştir. Buradan sadece 1-3 kardeş olan annelerin daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları ifade edilebilir. Duygusal bağlam puanları incelendiğinde yapılan varyans analizi sonucunda anne kardeş sayısının [$F(1,894) = 6,65, p \leq .01$] duygusal bağlam boyutunda alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ANOVA sonuçlarına grubun puanlarının anlamlı çıkmasına karşın Tukey testi sonucu grupların ikili karşılaştırmaları arasında anlamlı bir fark vermemiştir. Buradan sadece 1-3 kardeş olan annelerin daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları ifade edilebilir. Yapılan varyans analizi sonucunda toplamda anne kardeş sayısının [$F(1,894) = 7,15, p < .01$] toplamda alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ANOVA sonuçlarına grubun puanlarının anlamlı çıkmasına karşın Tukey testi sonucu grupların ikili karşılaştırmaları arasında anlamlı bir fark vermemiştir. Buradan sadece 1-3 kardeş olan annelerin aile yapılarını değerlendirmeleri daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları ifade edilebilir.

Araştırma sonucuna göre 1-3 kardeşe sahip anneler AYDA yönetim, duygusal bağlam ve toplamda 4 ve daha fazla kardeşe sahip annelere göre daha yüksek puan almışlardır. Bu sonuç çocukluğunda kalabalık ailelerde büyüyen annelerin aile algısına ilişkin çok da belirgin formlar geliştirmediklerini düşündürmektedir. Bu nedenle de 3 ve daha az kardeşe sahip anneler daha yüksek puanlar almış olabilirler.

Ergenlerin, Anne ve Babalarının Baba Kardeş Sayısına Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar Tablo 48’de verilmiştir.

Tablo 48
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Baba Kardeş Sayısına Göre Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

AİLE YAPISINI DEĞERLENDİRME ARACI								
			İletişim	Birlik	Yönetim	Yetkinlik	Duygusal	Toplam
			Bağlam					
			N	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S
E R G E N	1-3	72	35,27	29,13	31,73	22,55	18,52	137,06
			6,40	4,31	5,53	2,87	3,00	12,20
	4+	228	34,94	29,25	30,20	22,46	17,91	133,55
			9,29	4,12	5,78	3,32	3,70	14,26
	Toplam	300	35,02	29,22	30,57	22,48	18,06	134,39
A N N E	1-3	72	34,81	28,83	32,22	22,45	18,30	137,06
			6,47	3,43	4,53	4,06	3,35	12,20
	4+	228	33,07	29,37	31,33	22,31	17,10	133,55
			7,19	3,92	5,18	3,78	3,63	14,26
	Toplam	300	33,49	29,24	31,54	22,34	17,39	134,39
B A B A	1-3	72	34,75	29,25	32,50	22,93	17,95	137,06
			6,39	4,01	4,74	2,78	3,69	12,20
	4+	228	33,66	28,86	30,99	22,33	17,26	133,55
			6,54	4,10	5,23	3,89	3,49	14,26
	Toplam	300	33,92	28,95	31,35	22,47	17,43	134,39
T O P L A M	1-3	216	34,94	29,07	32,15	22,64	18,26	137,06
			6,39	3,92	4,94	3,28	3,59	12,15
	4+	684	33,89	29,16	30,84	22,36	17,42	133,55
			7,79	4,05	5,41	3,66	3,61	14,24
	Toplam	900	34,14	29,14	31,15	22,43	17,62	134,39
			7,49	4,01	5,33	3,58	3,57	13,84

Tablo 48’de ergenlerin, anne ve babalarının baba kardeş sayısına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar görülmektedir. Baba kardeş sayısına göre yönetim boyutundan alınan puanlarda 1-3 kardeşe sahip olan babaların grubundaki puanlarının ($\bar{X}=32,15$), 4+ kardeşe sahip olan babaların grubundaki ($\bar{X}=30,84$) puanlardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Baba kardeş sayısına göre duygusal bağlam boyutundan alınan puanlarda 1-3 kardeşe sahip olan babaların grubundaki puanlarının ($\bar{X}=18,26$), 4+ kardeşe sahip olan

babaların grubundaki ($\bar{X}=17,42$) puanlardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Baba kardeş sayısına göre toplamda alınan puanlarda 1-3 kardeşe sahip olan babaların grubundaki puanlarının ($\bar{X}=137,06$), 4+ kardeşe sahip olan babaların grubundaki ($\bar{X}=133,55$) puanlardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin, anne ve babalarının baba kardeş sayısına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 49'da verilmiştir.

Tablo 49
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Baba Kardeş Sayısına Göre Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS ANALİZİ		Sd	KT	KO	F	P	ANLAMLI FARK
İLETİŞİM	Grup	2	163,75	81,87	1,46	0,231	
	B.K.S.	1	183,49	183,49	3,28	0,070	
	GrupxB.K.S.	2	54,81	27,40	0,49	0,612	
	Hata	894	49890,72	55,80			
BİRLİK	Grup	2	2,21	1,10	0,06	0,934	
	B.K.S.	1	1,32	1,32	0,08	0,775	
	GrupxB.K.S.	2	23,48	11,74	0,72	0,485	
	Hata	894	14479,45	16,19			
YÖNETİM	Grup	2	91,55	45,77	1,62	0,197	
	B.K.S.	1	280,74	280,74	9,98	0,002	1-2
	GrupxB.K.S.	2	14,41	7,20	0,25	0,774	
	Hata	894	25137,40	28,11			
YETKİNLİK	Grup	2	6,68	3,34	0,26	0,771	
	B.K.S.	1	12,71	12,71	0,98	0,320	
	GrupxB.K.S.	2	8,43	4,21	0,32	0,721	
	Hata	894	11500,58	12,86			
DUYGUSAL BAĞLAM	Grup	2	46,92	23,46	1,86	0,156	
	B.K.S.	1	114,60	114,60	9,10	0,003	1-2
	GrupxB.K.S.	2	10,83	5,41	0,43	0,650	
	Hata	894	11248,81	12,58			
TOPLAM	Grup	2	0,00	0,00	0,00	1,000	
	B.K.S.	1	2026,89	2026,89	10,63	0,001	1-2
	GrupxB.K.S.	2	0,00	0,00	0,00	1,000	
	Hata	894	170335,19	190,53			

Tablo 49’da ergenlerin, anne ve babalarının baba kardeş sayısına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları görülmektedir.

Yönetim boyutunda yapılan varyans analizi sonucunda baba kardeş sayısının [$F(1,894)= 9,98, p<.01$] yönetim boyutunda alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ANOVA sonuçlarına grubun puanlarının anlamlı çıkmasına karşın Tukey testi sonucu grupların ikili karşılaştırmaları arasında anlamlı bir fark vermemiştir. Buradan sadece 1-3 kardeş olan babaların daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları ifade edilebilir. Duygusal bağlam boyutunda yapılan varyans analizi sonucunda baba kardeş sayısının [$F(1,894)= 9,10, p<.01$] alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ANOVA sonuçlarına grubun puanlarının anlamlı çıkmasına karşın Tukey testi sonucu grupların ikili karşılaştırmaları arasında anlamlı bir fark vermemiştir. Buradan sadece 1-3 kardeş olan babaların daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları ifade edilebilir. Toplamda yapılan varyans analizi sonucunda baba kardeş sayısının [$F(1,894)= 10,63, p<.01$] alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ANOVA sonuçlarına grubun puanlarının anlamlı çıkmasına karşın Tukey testi sonucu grupların ikili karşılaştırmaları arasında anlamlı bir fark vermemiştir. Buradan sadece 1-3 kardeş olan babaların daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları ifade edilebilir.

Araştırma sonucuna göre 1-3 kardeşe sahip babalar AYDA yönetim, duygusal bağlam ve toplamda 4 ve daha fazla kardeşe sahip babalara göre daha olumlu aile algısına sahiptirler. Erkek evlatlardan gelecekte anne, babalarına ve kardeşlerine bakmalarına ilişkin sorumluluklar yüklenmektedir. Bu nedenle de babalar yönetim, duygusal bağlam ve toplamda daha yüksek puan almış olabilirler. Gülerce (1996) babaların AYDA puanlarının ailenin diğer üyelerine göre daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu da babaların geleneksel erkek rolleri ile açıklanabilir.

Ergenlerin, Anne ve Babalarının Anne Doğum Sırasına Göre Aile Yapılarını Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar Tablo 50’de verilmiştir.

Tablo 50
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Anne Doğum Sırasına Göre Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

AİLE YAPISINI DEĞERLENDİRME ARACI								
			İletişim	Birlik	Yönetim	Yetkinlik	Duygusal	Toplam
			Bağlam					
			N	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S
E R G E N	İlk	86	34,79	29,51	30,66	22,70	17,90	135,13
			5,76	4,23	5,23	2,95	3,09	13,08
	Orta	168	34,47	29,08	30,65	22,45	18,02	133,93
			6,73	4,29	6,09	3,18	3,68	14,36
	Son	46	37,45	29,19	30,10	22,17	18,45	134,68
			16,19	3,54	5,47	3,79	3,92	13,62
	Toplam	300	35,02	29,22	30,57	22,48	18,06	134,39
			8,68	4,16	5,75	3,21	3,55	13,86
A N N E	İlk	86	33,69	29,51	32,15	22,50	17,26	135,13
			7,27	3,62	4,79	3,53	3,72	13,08
	Orta	168	33,26	29,00	31,30	22,22	17,36	133,93
			6,89	3,89	5,11	4,06	3,59	14,36
	Son	46	33,91	29,60	31,30	22,52	17,76	134,68
			7,36	3,87	5,22	3,62	3,43	13,62
	Toplam	300	33,49	29,24	31,54	22,34	17,39	134,39
			7,06	3,81	5,04	3,84	3,60	13,86
B A B A	İlk	86	33,76	28,82	31,69	22,54	17,38	135,13
			6,55	3,88	5,36	3,88	3,62	13,08
	Orta	168	34,05	29,09	31,43	22,48	17,29	133,93
			6,64	4,19	5,14	3,55	3,58	14,36
	Son	46	33,73	28,69	30,43	22,30	18,00	134,68
			6,06	4,08	4,76	3,66	3,11	13,62
	Toplam	300	33,92	28,95	31,35	22,47	17,43	134,39
			6,51	4,07	5,15	3,66	3,52	13,86
T O P L A M	İlk	258	34,08	29,28	31,50	22,58	17,51	135,13
			6,55	3,92	5,15	3,47	3,48	13,02
	Orta	504	33,93	29,06	31,13	22,38	17,56	133,93
			6,76	4,12	5,46	3,61	3,63	14,33
	Son	138	35,03	29,16	30,61	22,33	18,07	134,68
			10,91	3,83	5,15	3,66	3,49	13,52
	Toplam	900	34,14	29,14	31,15	22,43	17,62	134,39
			7,49	4,01	5,33	3,58	3,57	13,84

Tablo 50’de ergenlerin, anne ve babalarının anne doğum sırasına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar görülmektedir.

Ergenlerin, anne ve babaların anne doğum sırasına göre aile yapılarını değerlendirmeleri incelendiğinde; iletişim boyutunda, ergenlerin ($\bar{X}=35,02$) puanlarının, anne ($\bar{X}=33,91$) ve babaların ($\bar{X}=33,92$) puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının anne doğum sırasına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 51’de verilmiştir.

Tablo 51
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Anne Doğum Sırasına Göre Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS ANALİZİ		Sd	KT	KO	F	P	ANLAMLI FARK
İLETİŞİM	Grup	2	519,55	259,77	4,65	0,010	1-2, 1-3
	A.D.S.	2	133,28	66,64	1,19	0,304	
	GrupxA.D.S.	4	220,73	55,18	0,98	0,413	
	Hata	891	49775,02	55,86			
BİRLİK	Grup	2	32,05	16,02	0,98	0,373	
	A.D.S.	2	8,31	4,15	0,25	0,774	
	GrupxA.D.S.	4	31,51	7,88	0,48	0,747	
	Hata	891	14464,42	16,23			
YÖNETİM	Grup	2	145,06	72,53	2,55	0,079	
	A.D.S.	2	71,78	35,89	1,26	0,283	
	GrupxA.D.S.	4	34,12	8,53	0,30	0,878	
	Hata	891	25326,66	28,42			
YETKİNLİK	Grup	2	0,16	0,08	0,00	0,994	
	A.D.S.	2	8,32	4,16	0,32	0,725	
	GrupxA.D.S.	4	8,50	2,12	0,16	0,956	
	Hata	891	11504,90	12,91			
DUYGUSAL BAĞLAM	Grup	2	59,53	29,76	2,33	0,097	
	A.D.S.	2	32,40	16,20	1,27	0,280	
	GrupxA.D.S.	4	2,79	0,70	0,05	0,994	
	Hata	891	11339,04	12,72			
TOPLAM	Grup	2	654,01	327,00	0,00	0,362	
	A.D.S.	2	462,12	231,06	0,67	0,488	
	GrupxA.D.S.	4	528,44	132,11	0,00	0,801	
	Hata	891	286507,87	321,55			

Tablo 51’de ergenlerin, anne ve babalarının anne doğum sırasına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları görülmektedir.

Yapılan varyans analizi sonucunda grubun [$F(2,891) = 4,65, p \leq .01$] iletişim boyutunda alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır. ANOVA sonuçlarında grubun puanlarının anlamlı çıkmasına karşın Tukey testi sonucu grupların ikili karşılaştırmaları arasında anlamlı bir fark vermemiştir. Buradan sadece ergenlerin, anne ve babalarına göre iletişim boyutunda daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları ifade edilebilir.

Araştırma sonuçlarına göre annenin doğum sırasının ergenlerin, anne ve babaların AYDA'dan aldıkları puanlar üzerinde bir etkisi olmadığı doğrultudadır. Annenin ilk çocuk, ortanca ya da ortancalardan biri olma veya son çocuk olması; ergen, anne ve babanın aile yapısını değerlendirmeleri üzerinde etkili olmamaktadır. Bu durum toplumumuzun geleneksel cinsiyet rolleri ile açıklanabilir. Annenin evdeki rolleri babaninkine göre daha eve yöneliktir ve ayrıca geleneksel kültürde aile içinde babanın etkisi daha fazla olabilmektedir.

Ergenlerin, anne ve babalarının baba doğum sırasına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 52'de verilmiştir.

Tablo 52
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Baba Doğum Sırasına Göre Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

AİLE YAPISINI DEĞERLENDİRME ARACI								
			İletişim	Birlik	Yönetim	Yetkinlik	Duygusal	Toplam
			Bağlam					
			N	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S	$\bar{X}$ S
E R G E N	İlk	72	34,66 6,47	29,70 4,37	30,83 5,40	22,88 3,03	17,84 3,30	135,86 15,71
	Orta	172	35,18 01,06	29,22 4,18	30,54 5,70	22,31 3,19	18,11 3,57	134,14 19,08
	Son	56	34,98 6,35	28,60 3,78	30,32 6,38	22,58 3,52	18,17 3,85	135,21 18,44
	Toplam	300	35,02 8,68	29,22 4,16	30,57 5,75	22,48 3,21	18,06 3,55	134,75 18,17
	İlk	72	34,05 6,41	29,58 4,14	31,91 4,41	22,69 3,65	17,54 3,52	135,81 15,01
	Orta	172	32,81 7,49	29,20 3,19	31,76 5,23	22,20 4,07	17,34 3,59	133,33 17,46
	Son	56	34,83 6,30	28,91 2,97	30,41 5,13	22,32 3,35	17,35 3,78	133,87 15,09
	Toplam	300	33,49 70,6	29,24 3,81	31,54 5,04	22,34 3,84	17,39 3,60	134,03 16,46
B A B A	İlk	72	33,59 6,48	29,68 4,00	31,02 4,89	22,63 3,74	7,48 3,71	134,83 15,74
	Orta	172	34,02 6,60	28,86 4,12	31,30 5,29	22,51 3,78	17,44 3,48	132,46 20,86
	Son	56	34,01 6,36	28,32 3,97	31,94 5,06	22,16 3,17	17,30 3,44	133,78 16,72
	Toplam	300	33,92 6,51	28,95 4,07	31,35 5,15	22,47 3,66	17,43 3,52	133,28 18,98
	İlk	216	34,10 6,44	29,65 4,15	31,25 4,92	22,71 3,47	17,62 3,50	135,50 15,43
	Orta	516	34,00 8,22	29,09 4,07	31,20 5,42	22,34 3,69	17,63 3,56	133,31 19,16
	Son	168	34,61 6,31	28,61 3,59	30,89 5,58	22,35 3,33	17,61 3,69	134,29 16,72
	Toplam	900	34,14 7,49	29,14 4,01	31,15 5,33	22,43 3,58	17,62 3,57	134,02 17,89
T O P L A M	İlk	72	34,10 6,44	29,65 4,15	31,25 4,92	22,71 3,47	17,62 3,50	135,50 15,43
	Orta	516	34,00 8,22	29,09 4,07	31,20 5,42	22,34 3,69	17,63 3,56	133,31 19,16
	Son	168	34,61 6,31	28,61 3,59	30,89 5,58	22,35 3,33	17,61 3,69	134,29 16,72
	Toplam	900	34,14 7,49	29,14 4,01	31,15 5,33	22,43 3,58	17,62 3,57	134,02 17,89

Tablo 52’de ergenlerin, anne ve babalarının baba doğum sırasına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar görülmektedir. Baba doğum sırasının birlik boyutundan aldıkları puanlar

incelendiğinde; ilk doğanların puanları ($\bar{X}=29,65$), ortanca ($\bar{X}=29,09$) ve son doğanların ($\bar{X}=28,61$) puanlarından daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Ergenlerin, anne ve babalarının baba doğum sırasına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 53’de verilmiştir.

Tablo 53
Ergenlerin, Anne ve Babalarının Baba Doğum Sırasına Göre Aile Yapılarını
Değerlendirme Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

VARYANS ANALİZİ		ANLAMLI				
		Sd	KT	KO	F	P FARK
İLETİŞİM	Grup	2	177,11	88,55	1,58	0,206
	B.D.S.	2	46,57	23,28	0,41	0,660
	GrupxB.D.S.	4	180,90	45,22	0,80	0,520
	Hata	891	49901,56	56,00		
BİRLİK	Grup	2	10,60	5,30	0,32	0,720
	B.D.S.	2	105,33	52,66	3,26	0,039 1-3
	GrupxB.D.S.	4	9,49	2,37	0,14	0,964
	Hata	891	14389,42	16,15		
YÖNETİM	Grup	2	109,76	54,88	1,93	0,145
	B.D.S.	2	15,09	7,54	0,26	0,767
	GrupxB.D.S.	4	111,29	27,82	0,98	0,418
	Hata	891	25306,18	28,40		
YETKİNLİK	Grup	2	3,63	1,81	0,14	0,869
	B.D.S.	2	21,71	10,85	0,84	0,431
	GrupxB.D.S.	4	10,67	2,66	0,20	0,935
	Hata	891	11489,34	12,89		
DUYGUSAL BAĞLAM	Grup	2	63,65	31,82	2,49	0,083
	B.D.S.	2	0,06	0,03	0,00	0,997
	GrupxB.D.S.	4	7,58	1,89	0,14	0,964
	Hata	891	11366,59	12,75		
TOPLAM	Grup	2	228,07	114,03	0,35	0,702
	B.D.S.	2	745,71	372,85	1,15	0,314
	GrupxB.D.S.	4	36,22	9,05	0,02	0,998
	Hata	891	286716,51	321,79		

Tablo 53’de ergenlerin, anne ve babalarının baba doğum sırasına göre aile yapılarını değerlendirme puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları görülmektedir. Aile

yapılarını değerlendirmelerine ilişkin bulgular; Birlik boyutunda, yapılan varyans analizi sonucunda baba doğum sırasının [$F(2,891) = 3,26, p < .05$] alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gruplar arasındaki farkın hangi ikili gruplar arasından kaynaklandığını bulmak için Tukey testi yapılmıştır. Buna göre; ilk doğan babaların aile yapılarını değerlendirmeleri son doğanlara göre daha olumlu bulunmuştur.

Araştırma sonuçlarına göre babanın doğum sırası AYDA birlik boyutu dışındaki hiçbir alanda anlamlı çıkmamıştır. Birlik boyutunda da ilk doğan babalar daha olumlu aile algısına sahip olmuşlardır. Bu da toplumumuzda özellikle ilk doğan erkek çocuğa yüklenen sorumluluğun bir sonucu olabilir. Bu sorumluluk sonucu aileyi bir arada tutma ve birliğinin yüksek olduğunu algılama eğilimi söz konusu olabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma; ergenlerin ve anne babalarının empatik becerileri ve aile yapılarını değerlendirmelerini incelemek, ergenlerin ve anne babaların empatik becerileri ile aile yapılarını değerlendirmeleri arasında ilişki olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yürütülmüştür

Araştırma; Ankara il merkezinde, alt sosyo-ekonomik düzeydeki lise ikinci sınıfta öğrenimini sürdüren 150 ergen ve anne babaları (150 anne, 150 baba) ile üst sosyo-ekonomik düzeydeki lise ikinci sınıfta öğrenimini sürdüren 150 ergen ve anne babaları (150 anne, 150 baba) ile yürütülmüştür. Sonuç olarak örneklem grubu, 300 ergen ve onların anne babaları (300 anne ve 300 baba) olmak üzere toplam 900 kişiden oluşmuştur.

Veri toplamada öncelikle ergenlere “Demografik Bilgi Formu” uygulanmış, ardından “Empati Beceri Ölçeği-B Formu (EBÖ-B Formu) ve Aile Yapısını Değerlendirme Aracı (AYDA) uygulanmıştır. Araştırmada ergenlerden ve anne babalarından elde edilen veriler SPSS 11,5 kullanılarak analiz edilmiştir. Ergenlerin, anne ve babalarının empatik becerileri ve aile yapılarını değerlendirmeleri sonucunda elde ettikleri puanlar arasındaki korelasyonları hesaplamak için Pearson korelasyon katsayısı kullanılmıştır. Grupların Empatik Beceri Ölçeği B-Formu ve Aile Yapısını Değerlendirme Aracından elde edilen ortalama puanları arasındaki farkların test edilmesinde demografik bilgilere yönelik sonuçlar arasında anlamlı farklılık gösterip göstermediği, ilişkisiz örneklem için iki faktörlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda; ergenlerin anne ve babaların empatik becerileri ve aile yapısını değerlendirmeleri arasındaki korelasyonlar incelendiğinde; empatik beceri ile aile yapısını değerlendirmeler arasında ilişki bulunmamıştır ($p>.05$).

Empatik Beceriye Değerlendirmeye İlişkin Sonuçlar;

- Ergenlerin empatik becerilerinin anne ve babaların empatik becerilerinden daha yüksek olduğu bulunmuştur ($p<01$).
- SED'in ergenlerin, anne ve babaların empatik beceri puanları üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olmadığı saptanmıştır ($p>.05$).
- Ergenin cinsiyetinin; ergenlerin, anne ve babalarının empati becerisi üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı bulunmuştur ($p>.05$).
- Ergenin kardeş sayısının empatik beceri puanları üzerinde farklılığa neden olmadığı belirlenmiştir ($p>.05$).
- Ergenin doğum sırasının; ergenlerin, anne ve babalarının empatik becerileri üzerinde etkili olmadığı belirlenmiştir ($p>.05$).
- Annenin yaşının; ergenlerin, anne ve babaların empatik becerileri üzerinde etkisi olmadığı ortaya çıkmıştır ($p>.05$).
- Babanın yaşı empatik beceriyi etkilememektedir ($p>.05$).
- Annenin öğrenim durumunun empatik beceriler üzerine etkisinin olmadığı bulunmuştur ($p>.05$).
- Baba öğrenim düzeyinin empatik beceride anlamlı bir fark yarattığını ortaya çıkmıştır ($p<01$). Bu farklılığın ilkökul ve ortaokul mezunu babalar ile ilkökul ve üniversite mezunu babalar arasında olduğu belirlenmiştir. İlkokul mezunu babaların empatik beceri puanlarının, ortaokul ve üniversite mezunu babaların empatik beceri puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.
- Anne kardeş sayısının; ergenlerin, anne ve babaların empatik becerileri üzerinde etkili olmadığı belirlenmiştir ($p>.05$).
- Baba kardeş sayısının; ergenlerin, anne ve babalarının empatik becerileri üzerinde etki yaratmadığı ortaya çıkmıştır ($p>.05$).
- Anne doğum sırasının; ergenlerin, anne ve babalarının empatik becerileri üzerinde etkili olmadığı bulunmuştur ($p>.05$).
- Baba doğum sırasının; ergenlerin, anne ve babalarının empatik becerileri üzerinde etkili olmadığı bulunmuştur ($p>.05$).

Aile Yapısını Değerlendirmeye İlişkin Sonuçlar;

- SED'ye bağlı olarak; AYDA iletişim boyutunda, ÜSED'deki ailelerin ASED'deki ailelere göre daha olumlu aile algısına sahip oldukları belirlenmiştir ($p<01$). Birlik boyutunda ÜSED'deki ailelerin ASED'deki ailelere göre daha olumlu aile algısına sahip oldukları belirlenmiştir ($p<01$). Yönetim boyutunda ÜSED'deki ailelerin ASED'deki ailelere göre daha olumlu aile algısına sahip oldukları belirlenmiştir ($p<01$). Yetkinlik boyutunda SED'in herhangi bir farklılığa yol açmadığı bulunmuştur ($p>05$). Duygusal bağlam boyutunda ergenlerin, anne ve babalarına göre daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları ve ÜSED'deki ailelerin ASED'deki ailelere göre daha olumlu aile algısına sahip oldukları ifade edilebilir ($p<01$). Toplam puanlarda ÜSED'deki ailelerin ASED'deki ailelere göre daha olumlu aile algısına sahip oldukları belirlenmiştir ($p<01$).
- Ergenin cinsiyetine bağlı olarak; AYDA duygusal bağlam boyutunda kız çocuğun bulunduğu aileler, erkek çocuğun bulunduğu ailelerden daha yüksek puan elde etmişlerdir ($p<05$). AYDA'nın iletişim, birlik, yönetim, yetkinlik, duygusal bağlam ve toplamda aile yapısını değerlendirmelerinde ergenin cinsiyetinin anlamlı bir farklılığa yol açmadığı bulunmuştur ($p>05$).
- Ergenin kardeş sayısının ergen, anne ve babaların aile yapısını değerlendirmelerinde anlamlı bir farklılığa yol açmadığı bulunmuştur ($p>05$).
- Ergen doğum sırasına göre; birlik boyutunda alınan puanlar üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır ($p<01$). Son doğan ergenlerin bulunduğu ailelerin, ilk ve ortanca olan ergenlerin bulunduğu ailelere göre aile yapılarını değerlendirmeleri daha olumlu bulunmuştur. Duygusal bağlam puanları üzerinde de anlamlı bir farklılığa neden olduğu bulunmuştur ($p<05$). Ergenlerin, anne ve babalarına göre duygusal bağlam boyutunda daha olumlu bir aile algısına sahip oldukları ifade edilebilir. Ergen doğum sırasının duygusal bağlam boyutunda anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır ($p<05$). Son doğan ergenlerin bulunduğu ailelerin, ilk ve ortanca olan ergenlerin bulunduğu ailelere göre aile yapılarını değerlendirmeleri daha olumlu bulunmuştur. Ergen

doğum sırasının; AYDA'nın iletişim, yönetim, yetkinlik ve toplamda aile yapısını değerlendirmelerinde anlamlı bir farklılığa yol açmadığı bulunmuştur ($p>05$).

- Anne yaştan, AYDA puanları üzerinde sadece yetkinlik boyutunda ve 50 yaş üzeri annelerde etkili olduğu bulunmuştur ($p<05$).
- Araştırma bulgularına göre babanın yaşının AYDA puanları üzerinde bir etkisi olmamıştır ($p>05$).
- Anne öğretim durumunun AYDA'nın her boyutunda etkili olduğu bulunmuştur ($p<01$, $p<05$). Bu fark lise ve üniversite mezunu anneler lehinedir.
- Baba öğretim durumunun AYDA'a ait sonuçların tümünde etkili olduğu ortaya çıkmıştır ($p<01$, $p<05$). Bu etki üniversite mezunu babalar lehine olmuştur.
- Araştırma sonucuna göre 1-3 kardeşe sahip anneler AYDA yönetim, duygusal bağlam ve toplamda 4 ve daha fazla kardeşe sahip annelere göre daha yüksek puan almışlardır ($p<01$, $p<05$). AYDA'nın iletişim ve birlik boyutunda aile yapısını değerlendirmelerinde anne kardeş sayısının anlamlı bir farklılığa yol açmadığı bulunmuştur ($p>05$).
- Araştırma sonucuna göre 1-3 kardeşe sahip babalar AYDA yönetim, duygusal bağlam ve toplamda 4 ve daha fazla kardeşe sahip babalara göre daha olumlu aile algısına sahiptirler ($p<01$). AYDA'nın iletişim ve birlik boyutunda aile yapısını değerlendirmelerinde baba kardeş sayısının anlamlı bir farklılığa yol açmadığı bulunmuştur ($p>05$).
- Annenin doğum sırasının; ergenlerin, anne ve babaların AYDA'dan aldıkları puanlar üzerinde bir etkisi olmadığı bulunmuştur ($p>05$).
- Araştırma sonuçlarına göre babanın doğum sırasının etkisi AYDA birlik boyutu dışındaki hiçbir alanda anlamlı çıkmamıştır. Birlik boyutunda da ilk doğan babalar daha olumlu aile algısına sahip olmuşlardır ($p<05$).

Empati kurma becerisinin bireyin yaşantısında önemi büyüktür. Empati kurma becerisini kazanmış bireylerin sosyal çevreleri, okul yaşamları, iş yaşamları ile kuracakları ailelerdeki yaşamlarının toplumu olumlu yönde etkileyeceği açık bir gerçektir. Böyle bireyler iletişim çatışmalarını engellemek ve daha olumlu ilişkiler

kurabilmek açısından da farklılıklar gösterirler. Bu nedenle empatik becerilerin geliştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması toplum bilincinin gelişmesi ve toplumdaki sağlıklı iletişimin sağlanması açısından son derece önem kazanmaktadır.

Toplumun en küçük sosyal grubu olan aile, bireyin yaşantısında çok önemli bir yer tutar. İlk çocukluk yıllarından itibaren birey pek çok şeyi ailesinden öğrenir, ilk temeller ailede atılır. Daha sonraları toplumun ve de eğitim kurumların katkısı olsa da bu katkı; birey sağlıklı bir aile ortamı içindeyse ve öğrendikleri aile içinde de destek buluyorsa anlam kazanır. Aile içerisinde empatik becerileri artmış olarak yetişen bireyler girdikleri her ortamda çevrelerindeki ve sosyal ilişkide bulundukları herkese farklı ve olumlu örnekler oluşturacaklardır. Ayrıca sağlıklı aile ortamları kişilerin aile dışından getirdikleri olumsuz etkilenmeleri de büyük oranda ortadan kaldıracaktır. Sağlıklı toplum için ailelerin, kendi ailelerini nasıl olumlu algılayabileceklerine yönelik çalışmaların yapılması önemli görülmektedir.

Sağlıklı bir toplumu oluşturmanın ilk ve temel kuralı; sağlıklı aileler yetiştirmek için yapılacak çalışmaların doğru planlanması ve yürütülmesi esasına dayanmaktadır. Bu konuda ilk ve en önemli görev Milli Eğitim Bakanlığı'na düşmektedir. Hem empatik beceriyi geliştirmek hem de aile olgusunu güçlendirmek için yapılacak çalışmalar için programlar hazırlanmalı ve bu programlar doğrultusunda okullarda öncelikle öğretmenler hizmet içi eğitime alınarak yetiştirilmelidir. Daha sonra ise öğretmenler yoluyla ailelere bu konularda eğitim verilmelidir. Unutmamalıdır ki ailelere ulaşacak eğitim desteği öğretmenler yoluyla daha hızlı açılım sağlayacaktır. Ayrıca okullardaki psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini daha işlevsel hale gelmesini sağlamalıdır.

Sivil toplum örgütlerinin de bu konulara yönelik çalışmaları eğitim kurumları ve yerel yönetimler tarafından desteklenerek ailelere ve dolayısıyla bireylere yol gösterir hale getirilebilir.

Aile danışma merkezleri daha geniş hizmetler verecek hale getirilmeli gençlere yönelik kurulmaya başlayan sosyal tesisler sadece oyun ve eğlence merkezli

olmayıp bireyin eğitime ve empatik becerilerinin artmasına katkıda bulunacak hale getirilmelidir. Ayrıca bu hizmet, yazılı ve sözlü basın yoluyla da konusunda uzman kişiler tarafından desteklenerek verilmelidir.

Tüm bunlar için elbette ki Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı, üniversitelerin ilgili bölümleri, belediyeler, halk eğitim merkezleri ve özel sektör bu yaygınlaşma işinde istekli ve destekleyici olmalıdır.

Bundan sonra yapılacak çalışmalar için bazı önerilerde bulunulabilir;

Bu araştırma Ankara ili merkez okullarında öğrenim gören ergenler ve anne babaları ile yapılmıştır. Bu konuyla ilgili olarak her sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerle, kırsal kesimdeki ailelerle, diğer büyük kentlerdeki ailelerle ve hatta yurt dışındaki Türk ailelerin çoğunlukla yaşadığı merkezlerde de benzer araştırmaların yapılması; toplum bilincinin ve sağlığının oluşması için yarar sağlayabilir.

Aile yapısı ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkileri belirlemeye yönelik araştırma planlanabilir.

Empatik beceri ve anne-baba tutumları arasındaki ilişkileri belirlemeye yönelik araştırma planlanabilir.

Aile yapısını değerlendirme ve empatik beceri üzerinde etkili olabilecek farklı değişkenler üzerine bir araştırma yapılabilir.

Bu araştırma; ergenler ve anne babalarının empatik becerileri ve aile yapılarını değerlendirmeleri belirlenmek amacıyla yapılmıştır. Farklı gelişim dönemlerindeki çocuklar, anne ve babaları ile benzer bir çalışma yapılabilir.

KAYNAKÇA

- AÇIKALIN, A. (2000), İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Dönüşümlü Liderlik Özellikleri İle Empati Becerileri Arasındaki İlişki (Ankara İli Örneği), **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yöneticiliği ve Deneticiliği Bilim Dalı, Ankara.
- ADAMS, G. R., Schuaneveld, J. D. and Jenson, G.O. (1979). Sex, Age and Perceived Competency As Correlates of Empathic Ability in Adolescence, **Adolescence**,14, 56, 811-818.
- AKBOY, R.ve Baysal, A. (1994). Eğitim Bilimleri Bölümü Öğrencilerinin Empatik Beceri ve Empatik Eğilim Düzeylerinin Belirlenmesi ve Karşılaştırılması, **Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi 1. Eğitim Bilimleri Kongresi (Kuram-Uygulama-Araştırma), Eğitimde Psikolojik Hizmetler Eğitim Programları ve Öğretim, Bildiriler**, Cilt 2, 28-30 Nisan, Adana, 661-672.
- ALTEKİN, F. (1995), “Tiyatro” “İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı” Bölümlerindeki Öğrencilerin Empatik Beceri Düzeylerinin Karşılaştırılması, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı, Ankara.
- ALVER, B. (1998), Bireylerin Uyum Düzeyleri İle Empatik Becerileri Arasındaki İlişkiler, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Erzurum.
- ANDREOZZI, L. L. (1996). **Child-Centered Family Therapy**, John Wiley&Sons Inc., New York.
- ARAL, N. ve Köksal, A. (1999). Sanat Eğitimi Alan ve Almayan Ergenlerin Empatik Becerilerinin ve Yaratıcılıklarının İncelenmesi, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, 7, 1, 127-138.
- AYDIN, A. (1996). Empatik Becerilerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- BATSON, C.D., Fultz, J. and Schoenrade, P.A. (1987). Distress and Empathy: Two Qualitively Distinct Vicarious, Emotions with Different Motivational Consequences, **Journal of Personality**, 55, 1, 19-39.
- BATSON, C.D., O'Quin, K., Fultz, J., Vanderlas, M. and I sen, A.M. (1983). Influence of Self-Reported Distress and Empathy on Egoistic Versus Altruistic Motivation to Help, **Journal of Personality and Social Psychology**, 45, 3, 706-718.
- BAYMUR, F. (1988). **Genel Psikoloji**, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- BEE, H. (1992). **The Developing Child**, Sixth Edition, Harper Collins College Publishers, New York, 1-635.
- BİLAL, G. (1986). "Demokratik" ve "Otoriter" Olarak Algılanan Ana-Baba Tutumlarının Çocukların Uyum Düzeylerine Etkisi, **Eğitim ve Bilim**, 11, 62, 53-61.
- BİLİR, Ş. ve Dabanlı, D. (1991), Ergenlik Çağındaki Sosyal Gelişimine Aile Tutumlarının Etkisinin Araştırılması, **Aile Yazıları 3 Birey-Kişilik ve Toplum**. Dikeçligil, B. ve Çiğdem, A(Ed.). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 157-174.
- BORKE, H. (1971). Interpersonal Perception of Young Children: Egocentrism or Empathy?, **Developmental Psychology**, 5, 2, 263-269.
- BREMS, C. (1988). Dimensionality of Empathy and Its Correlates, **The Journal of Psychology**, 123,4, 329-337.
- BULUT, I. (1991), Parçalanmış Aileden Gelen Çocukların Davranış Özellikleri Hakkında Bir Araştırma, **Aile Yazıları 3 Birey-Kişilik ve Toplum**, Dikeçligil, B. ve Çiğdem, A (Ed.). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 197-228.
- BUSH, C. A., Ronald, L. M. and Mullis, A. K. (2000). Differences in Empathy Between Offender and Nonoffender Youth, **Journal of Youth and Adolescence**, 29, 4, 467-478.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2002). **Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum**, Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- CATES, D.S. and Shonstz, F.C. (1990). Role-Taking Ability and Social Behavior in Deaf School Children, **American Annals of Deaf**, 135, 3, 217-221.
- CERİT-AKSOY, A. ve Mağden, D. (1993). Ankara Devlet Konservatuarında (H.Ü.) Öğrenim Gören Adölesan Grubu Öğrencilerinin Ruhsal Uyum problemlerinin İncelenmesi, **Eğitim ve Bilim**, 17, 88, 39-45.
- Ceylan, A. A. (1993). Ana-Babaların Empatik Eğilim Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- CHLOPAN, B.E., McCain, M.L., Carbonell, J.L. and Hagen, R.C. (1985). Empathy: Review of Available Measures, **Journal of Personality and Social Psychology**, 48, 3, 635-653.
- CLARK, K.B. (1980). Empathy a Neglected Topic in Psychological Research, **American Psychologist**, 35, 2, 187-190.
- COMBRINK-GRAHAM, L. (1985). A Developmental Model for Family Systems, **Family Process**, 24, 2, 139-150.
- COŞKUN, T. (2005). Geniş ve Çekirdek Ailede Yaşayan Çocukların Aile Ortamını Algılamalarının İncelenmesi, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi (Çocuk Gelişimi ve Eğitimi) Anabilim Dalı, Ankara.
- CÜCELOĞLU, D. (2000). **Yeniden İnsan İnsana**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- DEARDORFF, P.A. Finch, A.J., Kendall, P.C. Lira, F. and Indrisano, V. (1975). Empathy and Socialization in Repeat Offenders, First Offenders and Normals, **Journal of Counseling Psychology**, 25, 5, 453-455.
- DOVIDIO, J. F., Allen, J. L. and Schoeder, D. A. (1990). Specificity of Empathy-Induced Helping: Evidence for Altruistic Motivation, **Journal of Personality and Social Psychology**, 59, 2, 249-260.
- DÖKMEN, Ü. (1987). Empati Kurma Becerisi İle Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Fakültesi Dergisi**, 20, 1-2, 108-183.
- DÖKMEN, Ü. (1988). Empatinin Yeni Bir Modele Dayanarak Ölçülmesi ve Psikodrama ile Geliştirilmesi, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 21 1-2, 183-198.

- DÖKMEN, Ü. (1990). Yeni Bir Empati Modeli ve Empatik Becerilerin İki Farklı Yaklaşımla Ölçülmesi, **Psikoloji Dergisi**, 7, 24, 45-50.
- DÖKMEN, Ü. (2005). **İletişim Çatışmaları ve Empati**, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- DWORETZKY, J. P. (1990). **Introduction to Child Development**, Forth Education, West Publishing Company, New York.
- EISENBERG, N. and Lennon, R. (1983). Sex Differences in Empathy and Related Capacities, **Psychological Bulletin**, 9,1,100-131.
- EISENBERG, N.I. (1982). **Social Development, The Child Development in Social Context**, (Editors: C.B. KOOP and J. B. Krakow). Addison Publishing Company, London.
- ERKAL, M.E. (1990). Türk Ailesi ve Batı Avrupadaki Bazı Değişmeler, Tarihi Akış İçerisinde Türklerde Aile Yapısı Sempozyumu, **Erciyes Üniversitesi Yayınları** No: 9, Erzurum.
- ERLANGER, D. M. (1998). Identity Status and Empathic Responce Patterns: A Multidimensional Investigation, **Journal of Adolescence**. 21, 323-335.
- EROĞLU, N. (1995), Empatik Eğilim Düzeyleri Farklı Annelerin Çocuklarının Uyum ve Başarı Düzeyleri, **Basilmamış Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ERYÜKSEL, G. N. (1996). Ana-Baba ve Ergen İlişkilerinin Problem Çözme İletişim Becerileri, Bilişsel Çarpıtmalar ve Aile Yapısı Açısından İncelenmesi, **Basilmamış Doktora Tezi**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Ana Bilim Dalı, İzmir.
- FINDLAY, L. C., Girardi, A. and Coplan, R. J. (2005) Links between Empathy, Social Behavior, and Social Understanding in Early Childhood, **Early Childhood Research Quarterly**, 21, 3, 347-359
- FORD, M.E. (1979). The Construct Validity of Egocentrism, **Psychological Bulletin**, 86, 6, 1169-1188.
- GAZDA, G.M.(1989). **Group Counseling**, 4. Edition, Baston.
- GEÇTAN, E. (1989). **Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- GLADDING, S. T. (1995). **Family Therapy History, Theory and Practice**, Merrill and imprint prentice Hall, New Jersey Colombus, Ohio.

- GOLDENBERG, I. and Goldenberg, H. (1991). **Family Therapy**, Third Edition, Brooks/Cole Publishing Company, California.
- GÖNEN, E., Hablemitoğlu, Ş. (1993). **Toplumsal Değişme Sürecinde Aile: Yapı, Etkileşim ve İşlevleri**, Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.
- GÜLERCE, A. (1996). **Türkiye’de Ailelerin Psikolojik Örüntüleri**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları,
- GÜVENÇ, G. ve Aktaş, V. (2006), Ergenlik Döneminde Yaş, Toplumsal Cinsiyet, Bireysel ve İlişkisel Tutumlar, Benlik Değeri ve Yaşam Becerilerine İlişkin Algı Arasındaki ilişkiler, **Türk Psikoloji Dergisi**, 2157, 45-62.
- HALICIOĞLU, İ.U. (2004). Annelerin Empatik Beceri Düzeyi İle Çocuk Yetiştirme Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, Ankara.
- HICKSON, J. (1985). Psychological Research and Empathy: In Search of an Elusive Phenomenon, **Psychological Reports**, 57, 91-93.
- HIETOLAHTI-ANSTEN, M. and Kalliopuska, M. (1990). Self-Esteem and Empathy among Children Actively Involved in Music, **Perceptual and Motor Skills**, 71, 3, 1364-1366.
- IANNOTI, R.J. (1978) Effect of Role-Taking Experiences on Role-Taking, Empathy, Altruism and Aggression, **Developmental Psychology**, 14, 114-119.
- İLBAY, A. B. (2000). Bireylerin Anksiyete, Empatik Beceri ve ilişkili Özerklik Düzeylerinin Karşılaştırılması, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Erzurum.
- İNANÇ, Y. B. ve ark.(2005). **Gelişim Psikolojisi Çocuk ve Ergen Gelişimi**, Adana: Nobel Kitabevi.
- JOLLIFFE, D. and Farrington, D.P. (2006). Development and Validation of the Basic Empathy Scale, **Journal of Adolescence**, 29, 589-611.
- KALLIOPUSKA, M. (1983). Relationship Between Moral Judgment and Empathy, **Psychological Reports**, 53, 575-578.

- KALLIOPUSKA, M. and Ruokoen, I. (1993). A Study with a Fallow-up the Effects of Music Education on Holistic Development of Empathy, **Perceptual and Motor Skills**, 76, 131-137.
- KANER, S. (1991), Gerçeklik Terapisinin ve Psikodramanın Antisosyal Davranış Gösteren Gençlerin Benlik Algıları ve Empati Düzeylerine Etkisi, **Basılmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitimde psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı, Ankara.
- KIĞILI, Ş. (1994). Anne, Baba ve Çocuğun Kendi Aile Yapılarına İlişkin Ortak Değerlendirmelerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalı, Malatya.
- KÖKNEL, Ö. (2004). **Ana Baba Okulu**, İstanbul: Remzi Kitabevi
- KÖKSAL AKYOL, A., Körükçü, Ö. (2004). Çocuklarda Empati Gelişimi ve Bilişsel Gelişimin İncelenmesi, **OMEP Dünya Konsey Toplantısı ve Konferansı**, Kuşadası, İstanbul: YA-PA Yayıncılık, 149-165.
- KÖKSAL, A. (1997). Müzik Eğitimi Alan ve Almayan Ergenlerin Empatik Becerilerinin ve Uyum Düzeylerinin İncelenmesi, **Basılmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- KÖKSAL, A. (2000a), “Çocuklarda Empatinin Gelişmesi, **Yaşadıkça Eğitim Dergisi**, 2-7.
- KÖKSAL, A. (2000b). Müzik Eğitimi Alma, Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Değişkenlerine Göre Ergenlerin Empatik Becerilerinin ve Uyum Düzeylerinin İncelenmesi. **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 18:99-107.
- KÖRÜKÇÜ, Ö.S. (2004). Altı Yaş Grubundaki Çocukların Öz Saygı Düzeyleri İle Anne Empatik Becerilerinin İncelenmesi, **Basılmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi (Çocuk Gelişimi ve Eğitimi) Anabilim Dalı, Ankara.
- KULIK, L. (2004). The Impact of Birth Order on Integrational Transmission of Attitudes From Parents to Adolescent Sons: The Israeli Case, **Journal of Youth and Adolescence**, 33, 2, 149-157.

- KURDEK, L.A. and Rodgon, M.M. (1975). Perceptual, Cognitive and Affective Perspective Taking in Kindergarden Through Sixth Grade Children, **Developmental Psychology**, 11, 5, 643-650.
- LAVEE, Y. and Olson, D. (1991). Family Types and Response to Stres, **Journal of Marriage and the Family**, 53, 786-798.
- LUDLOW, L. H. and Howard, E. (1990). The Family Map: A Graphical Representation of Family Systems Theory, **Educational and Psychological Measurement**, 50, 245-254.
- MANGIR, M., Çağatay-Aral, N. (1992). Ergenlik Dönemi Özellikleri ve Sorunları, **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 8, 1 4, 3-20.
- MCWHIRTER, E., MCWhirter, J.J., MCWhirter, B.T. and MCWhirter, A.M. (1993). Family Counseling Interventions: Understanding Family Systems and the referral Process, **Intervention in School and Clinic**, 28, 4, 231-237.
- MOORE, B.S. (1990). The Origins and Development of Empathy, **Motivation and Emotion**, 14, 2, 75-80.
- NAZLI, S. (2003). **Aile Danışmanlığı**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- OHBUCHI, K., Ohno, T. and Mukai, H. (1992). Empathy and Aggression: Effect of Self-Disclosure and Fearful Appeal, **The Journal of Social Psychology**, 133, 2, 243-253.
- ÖNER, N. (2001) Farklı Cinsiyet Rol Yönelimli Kız ve Erkek Üniversite Öğrencilerinin Empatik Beceri Düzeylerinin Karşılaştırılması, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler (Psikolojik Danışma ve Rehberlik) Anabilim Dalı, Ankara.
- ÖZ, F. (1992), Hemşirelerin Empatik İletişim Becerisi ve Eğilimine Eğitimin Etkisi, **Basılmamış Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ÖZGÜVEN, İ. E. (2000). **Evlilik ve Aile Terapisi**, Ankara: Pdrem Yayınları.
- PEREZ-ALBENIZ, A. and Paul, J. (2004). Gender Differences in Empathy in Parents at High- and Low-Risk of Child Physical Abuse, **Child Abuse & Neglect** 28, 289-300

- PORESKY, R.H. (1990). The Young Children's Empathy Measure: Reliability, Validity and Effects of Companion Animal Bonding, **Psychological Reports**, 66, 931-936.
- ROANNAU, J. and Poertner, D.S.W. (1993). Identification and Use of Strengths: A Family System Approach, **Children Today**, 22, 2, 20-23.
- SATIR, V. (2001). **İnsan Yaratmak**, Çev. Selim Yeniçeri, Beyaz Yayınları, İstanbul.
- SERGIN, C. and Flora, J. (2005). **Family Commination**, Lawrence Erlbaum Associates, London.
- SMITH, K.D., Keating, J.P. and Stotland, E. (1989). Altruism Reconsidered: The Effect of Denying Feedback on a Victim's Status to Empathic Witness, **Journal of Persomality and Social Psychology**, 57, 4, 641-650.
- STRAH, L.K. (1990). Corporate Mobility: Factors distinguishing beter Adjusted from Less Well-Adjusted Children and Adolescents, **Child Study Journal**, 20, 1, 19-33.
- SULLIVAN, R. And Hewitt, J. (1992). Questioning the EmpathyAltruism Scale, **Perceptual and Motor Skills**, 74, 473-474.
- TANRIDAĞ, Ş. R. (1992), Ankara'daki Ruh Sağlığı Hizmetlerinde Çalışan Personelin Empatik eğilim ve Empatik Beceri Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- THAKKAR, b.m. and Kanekar, J. (1989). Dispositional Empathy and Attribution as Determinants of Estimated Willigness to Help, **The Irish Journal of Psychology**, 10, 3, 381-387.
- WISPE, L. (1986). The Distinction Between Sympathy and Empathy: To Call Forth a Concept, A World Is Needed, **Journal of Personality and Social Psychology**, 50, 2, 314-321.
- WOOLFOLK, A. E. (1993). **Educational Psychology**, Fifth Edition, Simon and Schuster Inc., London.
- YAŞAR, İ. (1993), Hemşirelik Öğrencilerinin ve Hemşirelerin Psikolojik İhtiyaç Örüntüleri ve Empati Düzeyleri, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- YAVUZER, H. (1984). Ergenlik Dönemi Özellikleri ve Sorunları, **Aile ve Çocuk Konferansları**, İstanbul: Ak Yayınları.
- YAVUZER, H. (2005). **Gençleri Anlamak**, İstanbul: Remzi Kitabevi
- YAZGAN, B. Y., Bilgin, M. ve Kılıçatıcı, M. (2005). **Gelişim Psikolojisi Çocuk ve Ergen Gelişimi**, Adana: Nobel Kitabevi.
- ZAHW-WAXLER, C., Radge-Yarrow, M. and Brady-Smith, J. (1977). Perspective-Taking and Prosocial Behavior, **Developmental Psychology**, 13, 1, 87-88.

EKLER**EK-1****DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU**

1. Denek No:
2. Okulunuzun Adı:
3. Yaşınız:
4. Cinsiyetiniz: K ☐ E ☐
5. Kaç Kardeşsiniz?
 - ☐ Tek
 - ☐ 2-3
 - ☐ 4. ve üstü
6. Ailenin kaçınıcı çocuğusunuz?
 - ☐ İlk
 - ☐ Ortanca ya da ortancalardan biri
 - ☐ Son
7. Anne babanız hangi yaş grubundadır?

AnneBaba

➤ 30 yaş ve altı	☐	☐
➤ 31-40 yaş arası	☐	☐
➤ 41-50 yaş arası	☐	☐
➤ 51 yaş ve üstü	☐	☐

8. Anne babanızın öğrenim durumu nedir?

AnneBaba

➤ Okuryazar değil	☐	☐
➤ İlkokul	☐	☐
➤ Ortaokul	☐	☐
➤ Lise	☐	☐
➤ Üniversite	☐	☐

9. Anne babanız kaç kardeşdir?

	<u>Anne</u>	<u>Baba</u>
➤ Tek	☐	☐
➤ 2–3	☐	☐
➤ 4. ve üstü	☐	☐

10. Anne babanız ailelerinin kaçınıcı çocuğudur?

	<u>Anne</u>	<u>Baba</u>
➤ İlk	☐	☐
➤ Ortanca ya da Ortancalardan biri	☐	☐
➤ Son	☐	☐